

Lapsi ihmiskaupan kohteena



YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN



Lapsi ihmiskaupan kohteena
ISBN: 978-952-69466-6-5
Tekijät: Anni Valovirta & Heini Kainulainen
Taitto: Linnéa Sjöholm
Helsinki, 2024

TIIVISTELMÄ

Selvityksessä tarkasteltiin, minkälaisista lapsiin kohdistuvista ihmiskaupparikoksista (RL 25:3–3a) nostettiin syytteitä ja minkälaisia tuomioita niistä annettiin. Aineisto perustuu vuosilta 2012–2024 käräjä- ja hovioikeuksista kerättyihin ihmiskaupparikoksesta annettuihin tuomioihin. Selvityksessä haettiin vastauksia siihen, minkälaisesta lapseen kohdistuneesta hyväksikäytöstä oli kysymys, minkälaisilla tekijöillä oli merkitystä tapausten oikeudellisessa arvioimisessa ja miten lasten erityinen suojelutarve tunnistettiin.

Syytteiden mukaan lapsi oli yleensä joutunut seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Monissa tapauksissa kysymys oli pitkäkestoisesta ja vakavasta seksuaaliväkivallasta, joka oli lapselle vahingollista. Syytteiden mukaan lapsi oli voinut joutua myös kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteeksi, jolloin hänen hyväksikäyttöön oli osallistunut lukuisia henkilöitä. Syytteitä nostettiin myös ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisesta ja pakkotyöstä.

Selvitysaineiston mukaan yksikään pakkotyötä koskevista syytteistä ei menestynyt. Myös ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisen arvioiminen osoittautui tuomioistuinten käytännössä vaikeaksi. Parhaiten menestyivät ihmiskaupparikoksena seksuaalisesta hyväksikäytöstä nostetut syytteet.

Selvitysaineistossa oli kaikkiaan 35 ihmiskaupparikoksesta nostettua syytettä, joista hieman yli puolet johti syyksi lukevaan tuomioon. Tuomioita annettiin törkeästä ihmiskaupasta, ihmiskaupasta tai toissijaisen syytteen mukaan esimerkiksi parituksesta tai pahoinpitelystä. Syytteistä hylättiin 46 prosenttia, mikä on rikoslakirikoksiin verrattuna poikkeuksellisen korkea luku.

Syytteissä käsiteltiin lapsiuhrien haavoittuvuutta monipuolisesti tuomalla esiin lapsen elämään tai elämäntilanteeseen liittyviä kuormittavia tekijöitä, rikokseen liittyviä erityispiirteitä ja hyväksikäytön aiheuttamia haitallisia seurauksia. Hyväksikäyttö tapahtui usein läheisessä, luottamuksellisessa tai intiimissä suhteessa, mikä lisäsi lapsen riippuvuutta vastaajasta. Tuomioistuimissa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä ei suuressa osassa tapauksia tulkittu lapsilähtöisesti. Selvitysaineiston perusteella oikeuskäytäntö osoittautui epäyhtenäiseksi. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöjä sovellettiin samankaltaisia piirteitä koskevissa tapauksissa eri tavoin. Selvitys osoittaa, että lasten suojelemisessa rikoslain avulla ihmiskaupassa tapahtuvalta hyväksikäytöltä on selkeitä puutteita.

SAMMANDRAG

I utredningen granskades hurdana människohandelsbrott (25:3–3a § i strafflagen) mot barn som har lett till åtal och hurdana domar som getts för dem. Utredningen grundar sig på tings- och hovrätters domar för människohandelsbrott mellan åren 2012 och 2024. I utredningen granskades hurdant utnyttjande av barn det handlade om, hurdana faktorer hade betydelse i den rättsliga bedömningen av fallen och hur barnens särskilda skyddsbehov identifierades.

Enligt åtalen hade barnet i regel blivit utsatt för sexuellt utnyttjande. I flera av fallen var det fråga om långvarigt och allvarligt sexuellt våld som var skadligt för barnet. Enligt åtalen hade barn också kunnat bli utsatta för kommersiell sexuell exploatering. I dessa fall hade barnet utnyttjats av flera personer. Åtal hade också väckts för försättande i förhållanden som kränker människovärdet och för tvångsarbete.

Enligt materialet var inget av åtalen för tvångsarbete framgångsrikt. Det visade sig även vara svårt att i domstolarnas praxis bedöma försättande i förhållanden som kränker människovärdet. Åtal för sexuellt utnyttjande som ett människohandelsbrott var mest framgångsrika.

I utredningsmaterialet fanns sammanlagt 35 åtal för människohandelsbrott av vilka drygt hälften ledde till en tillräknande dom. Domar meddelades för grov människohandel och människohandel eller enligt det sekundära åtalet till exempel för koppleri eller misshandel. 46 procent av åtalen förkastades, vilket i jämförelse med brott mot strafflagen är ett exceptionellt högt antal.

I åtalen behandlades sårbarheten av barnoffer mångsidigt genom att föra fram belastande faktorer i barnets liv eller livssituation, särdrag som förknippas med brottet och de skadliga konsekvenserna av utnyttjandet. Utnyttjandet inträffade ofta i nära, förtroendefulla eller intima relationer, vilket ökade barnets beroende av den svarande. I en stor del av fallen tolkade domstolen inte rekvisitet för människohandelsbrott ur ett barnperspektiv. Enligt utredningsmaterialet visade sig rättspraxisen vara oenhetlig. Rekvisiten för människohandelsbrott tillämpades på olika sätt i fall med liknande drag. Utredningen visar att det finns tydliga brister i skyddandet av barn med hjälp av strafflagen mot utnyttjande i samband med människohandel.

SUMMARY

The study examined the kinds of trafficking offences (Criminal Code, chapter 25, sections 3–3a) against children prosecuted in Finland and the types of sentences given for them. The study is based on human trafficking convictions given by the district courts and courts of appeal in 2012–2024. The study examined the forms of exploitation of children, the factors taken into account in the legal assessment of the cases, and recognition of the children’s special need for protection.

According to the charges, the child had usually been subjected to sexual exploitation. In many cases, this involved protracted and serious sexual violence that was highly traumatic to the child. The charges indicate that, in some cases, the children had also been subjected to commercial sexual exploitation by more than one person. Some charges also involved forced labour or subjecting a child to conditions that violate human dignity.

According to the study materials, none of the charges for forced labour were successful. The assessment of conditions that violate human dignity appears challenging in court practice. The best conviction rates were achieved by the charges brought for sexual abuse as a human trafficking offence.

The materials contained a total of 35 charges brought for trafficking in human beings, slightly over half of which led to a conviction. Convictions were given for aggravated trafficking in human beings, trafficking in human beings, and for secondary charges, such as pandering or assault. The dismissal rate of charges was 46 per cent, which is exceptionally high for offences under the Criminal Code.

The charges discussed the vulnerability of child victims from diverse perspectives by highlighting stress factors related to the child’s life or circumstances, special characteristics of the offences and the harmful consequences of the abuse. In many of the cases, the exploitation had been committed in close or intimate relationships based on trust, which increased the child’s dependence on the defendant. In a large part of the cases, the courts did not interpret the definitional elements of trafficking in human beings in a child-oriented manner. The study materials showed incoherence in the legal practice, with the definitional elements of trafficking in human beings applied differently in cases with similar characteristics. The study shows that there are clear shortcomings in using the Criminal Code to protect children from exploitation in the context of trafficking in human beings.

Sisällys

Esipuhe	8
Lyhenteet	9
1 Johdanto	10
1.1 Tausta	10
1.2 Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa	12
1.3 Oikeudellisesta viitekehyksestä	16
1.4 Toimenpideohjelmat	20
1.5 Yhdenvertaisuusvaltuutettu ihmiskaupparaportoijana	21
2 Selvitysaineisto	24
2.1 Kysymykset, aineisto ja menetelmä	24
2.2 Tutkimusetiikka	25
2.3 Sanasto	25
3 Tutkitut tapaukset	27
3.1 Yleistä	27
3.2 Tapausten eteneminen tuomioistuimissa	30
3.3 Syytteiden menestyminen	31
4 Lapsiin kohdistuvien ihmiskaupparikosten käsittely	33
4.1 Yleistä ihmiskaupan tunnusmerkistöstä	33
4.2 Hyväksikäytön muoto ja hyväksikäyttötarkoitus	35
4.3 Muita piirteitä hyväksikäytössä tai ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa	40
4.4 Tekotapa	41
4.5 Määräysvaltaan ottaminen	43
4.6 Väkivallan käyttäminen	46
4.7 Suostumuksesta	47
4.8 Törkeysarviointi	50
4.9 Rikosvastuun toteutuminen	54

5 Keskeiset tulokset ja johtopäätökset	58
5.1 Keskeiset tulokset	58
5.2 Johtopäätökset	61
5.3 Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset	67
Keskeiset lähteet	72

Esipuhe

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa on julma rikos, mikä kävi ilmi selvityksen aineistona käytetyistä tuomioista. Tapauskuvausten lukeminen ei ollut aina helppoa, koska lasten pitäisi saada elää turvallista elämää. Suojelun ja huolenpidon sijasta lapsia oli valjastettu aikuisen tahdon mukaisesti monenlaisen hyväksikäytön kohteeksi. Selvityksen tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta, jotta lapsia voidaan suojella väkivallalta, hyväksikäytöltä ja muulta kaltoinkohtelulta.

Tuomioaineiston kokoaminen oli työlästä, koska alaikäisiä asianomistajia koskevat tapaukset piti etsiä käsin kaikkien ihmiskauppaa koskevien tuomioiden joukosta. Vastaan tuli ihmiskaupparaportoitajalle uusia, aiemmin lukemattomia tuomioita. Vaikka lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta muodostunut tuomioaineisto oli pieni, sen kautta avautui monimuotoinen kuva lasten hyväksikäytön eri muodoista ja vaikeuksista soveltaa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöjä lapsilähtöisesti. Yksi yllättävimmistä tuloksista oli syytteiden korkea hylkäysprosentti, joka herätti kysymyksiä siitä, onko lasten saama rikosoikeudellinen suoja hyväksyttävällä tasolla.

Lapset ja nuoret ovat moninainen joukko, ja ihmiskauppa on vain yksi osa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa hyväksikäyttö- ja väkivaltailmiöiden kokonaisuutta. Selvitysaineiston perusteella on kuitenkin selvää, että lapsiin kohdistuvaan ihmiskauppaan tulee perehtyä lisää, jotta hyväksikäyttöä ihmiskaupan viitekehyksessä osataan tunnistaa paremmin ja siihen pystytään puuttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Haluamme kiittää tuesta, kannustuksesta ja kommentoinnista yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston kollegoja. Kiitos väitöskirjatutkija Jani Hannoselle käsikirjoituksen kommentoinnista sekä hankepäällikkö Anna Nuotiolle ja erityisasiantuntija Saa-ra Pihlajalle terminologiaa koskevista pohdintoista. Kiitos myös kaikille teille, joiden kanssa kävimme keskustelua matkan varrella ja viisastuimme ilmiön eri näkökulmista.

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa ja muu hyväksikäyttö on piiloutuva ilmiö. Selvitysaineistomme antaa huolestuttavaa tietoa siitä, että hyväksikäyttö oli monissa tapauksissa kestänyt varsin pitkään ennen sen ilmituloa. Työtä lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan estämiseksi ja siihen puuttumiseksi on jatkettava määrätietoisesti.

Helsingissä 8.4.2024

Anni Valovirta
erityisasiantuntija, YTM

Heini Kainulainen
erikoistutkija, OTT, dosentti

Lyhenteet

AOKA	valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri
EU	Euroopan unioni
GRETA	Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä
HE	hallituksen esitys
HEUNI	Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti
KKO	korkein oikeus
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
LOS	YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991)
mts.	mainittu teos sivulla
OM	oikeusministeriö
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
ss.	seuraavat sivut
RL	rikoslaki (1889/39)
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Tausta

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa on vakava hyväksikäytön muoto, mutta se jää usein piiloon. Alaikäinen on jo ikänsä puolesta haavoittuvassa asemassa, eikä hän pysty puolustautumaan ja hakemaan apua vastaavalla tavalla kuin aikuinen. Lapsella on usein läheinen suhde hyväksikäyttäjään, mikä vaikeuttaa hyväksikäytön tunnistamista. Ihmiskaupassa hyväksikäytetyt lapset eivät yleensä tiedä olevansa ihmiskaupan uhreja, ja hyväksikäytön havaitsemisessa on ollut vaikeuksia myös väkivaltailmiöiden parissa työskentelevillä toimijoilla.

Lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ei ole saatavilla Suomesta kovinkaan paljon tietoa. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa (HEUNI) julkaistiin vuonna 2019 tutkimus, jossa useita eri lähteitä käyttämällä selvitettiin Suomessa tapahtuneen lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muotoja, hyväksikäyttöön liittyviä riski- ja haavoittuvuustekijöitä, viranomaisten ja muiden keskeisten toimijoiden

toimintaa ilmi tulleissa tapauksissa sekä pohdittiin lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamisen ja ennaltaehkäisemisen kehittämistä.¹ Tietoa on saatavilla vähän myös siitä, minkälaisia lapsiin kohdistuvia ihmiskaupparikoksia on käsitelty tuomioistuimissa. Helsingin yliopistossa vuonna 2022 tehdyssä tutkimuksessa kerättiin ihmiskaupparikoksista annettuja tuomioita, joista vain pieni osa koski lapsiin kohdistunutta ihmiskauppaa. Tutkimuksen mukaan tuomioistuimissa ei aina tunnistettu lapsen haavoittuvaa asemaa ihmiskaupparikoksen viitekehysessä.² Apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt yleisesti huomiota esitutinnan ongelmiin ja rikosvastuun heikkoon toteutumiseen sekä ihmiskauppaa että lähisuhdeväkivaltaa ja seksuaalirikoksia koskevissa ratkaisuisaan.³

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii kansallisena ihmiskaupparaportoijana. Valtuutetun tehtävänä on seurata ihmiskaupan vastaista työtä Suomessa sekä arvioida kansallisen lainsäädännön toimivuutta ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudat-

1 Kervinen & Ollus 2019.

2 Koivukari ym. 2022, s. 170.

3 AOKA 2021; AOKA 2022.

tamista. Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuus⁴, ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö⁵ ja ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön arviointi⁶ ovat olleet viime vuosina valtuutetun esille nostamia teemoja. Valtuutettu haluaa nyt selvittää, minkälaisia tuomioita on annettu käräjä- ja hovioikeuksissa lapsiin kohdistuvista ihmiskaupparikoksista.

Vaikka lapsiin kohdistuvista ihmiskauppatuomioista on ollut aikaisemmissa tutkimuksissa satunnaisia havaintoja, niitä ei ole käsitelty itsenäisenä aiheena. Lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta annettuja tuomioita on käsitelty jonkin verran mediassa, mutta aineiston arkaluonteisuuden takia tuomiot ovat yleensä salaisia. Tuomioista on saatettu laatia julkinen seloste, mutta tiukan salassapidon vuoksi niiden perusteella ei pysty muodostamaan kokonaiskuvaa lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta tai siitä, miten tapauksia on arvioitu oikeudellisesti.

Tätä selvitystä varten yhdenvertaisuusvaltuutettu keräsi käräjä- ja hovioikeuksien vuosina 2012–2024 antamia tuomioita, joissa oli nostettu syyte ihmiskaupasta tai törkeästä ihmiskaupasta. Tuomioaineistosta etsittiin tapaukset, joissa ihmiskaupparikoksen asianomistajana oli alaikäinen. Tuomioaineiston perusteella selvitetään, minkälaisilla tekijöillä oli merkitystä tapausten oikeudellisessa arvioinnissa ja miten ihmiskaupparikoksen eri tunnusmerkistötekijöitä sovellettiin. Tuomioiden avulla saadaan lisäksi tietoa siitä, minkälaisista hyväksikäytön muodoista nostetuissa syytteissä

oli kysymys ja miten lapsen haavoittuvuutta arvioitiin tuomioistuimissa. Selvitysaineistosta tekemänsä analyysin perusteella yhdenvertaisuusvaltuutettu antaa suosituksia, joiden tavoitteena on lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan torjuminen ja rikosvastuun toteutumisen tehostaminen.

Seuraavaksi tarkastellaan lyhyesti, mitä tiedetään lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta Suomessa, minkälainen oikeudellinen viitekehys sitä säätelee ja miten erilaisissa kansallisissa toimintaohjelmissa on otettu lapsiin kohdistuva ihmiskauppa huomioon. Luvussa 2 esitellään tutkimuskysymykset, selvityksen aineisto sekä tutkimusetiikkaan ja käytettyyn terminologiaan liittyviä kysymyksiä. Luvussa 3 avataan tuomioaineiston perusteella tapausten, vastaajien ja lapsiasianomistajien lukumääriä koskevia tietoja ja tarkastelleen syytteiden menestymistä tuomioistuimissa. Luvussa 4 pureudutaan tuomioaineiston avulla ihmiskaupparikoksen eri tunnusmerkistötekijöihin, ja analysoidaan esimerkiksi sitä, miten lapsiasianomistajan määräysvaltaan ottamista tai rikoksen arvioimista törkeäksi on käsitelty. Luvussa 5 tiivistetään selvityksen keskeiset tulokset ja tehdään tuomioista johtopäätökset. Viimeisenä esitellään yhdenvertaisuusvaltuutetun lainsäätäjälle ja lainsoveltajille antamat suositukset.

4 Hannonen & Kainulainen 2022.

5 Kainulainen & Valovirta 2021.

6 Koskenoja ym. 2018.

1.2 Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa

Lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta on tehty Suomessa vain vähän tutkimusta. Ihmiskauppaa koskevissa väitöskirjoissa, tutkimuksissa ja selvityksissä on käsitelty pääosin aikuisia ihmiskaupan uhreja.⁷ Valtaosa tunnistetuista uhreista on ollut aikuisia, mikä käy ilmi esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään hakeutuneista asiakkaista. Alaikäisten määrä on pysytellyt auttamisjärjestelmässä varsin pienenä. Vuosina 2006–2018 auttamisjärjestelmään otettiin vastaan yhteensä 66 alaikäistä asiakasta, mikä tarkoitti, että heitä oli vuosittain keskimäärin vain viisi.⁸ Vuosina 2016–2020 auttamisjärjestelmässä oli puolestaan keskimäärin 15 uutta alaikäistä asiakasta vuodessa, mikä vastasi alle kymmentä prosenttia asiakaskunnasta.⁹

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyysi tätä selvitystä varten Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmältä tietoja alaikäisistä ihmiskaupan uhreista, jotka oli otettu alaikäisinä uusina asiakkaina järjestelmään ajalla 1.1.2020–30.6.2023. Heitä oli yhteensä lähes 70. Alaikäisiin oli kohdistunut useita erilaisia hyväksikäytön muotoja: pakkotyötä, seksuaalista hyväksikäyttöä sekä avioliittoon, kerjäämiseen tai rikolliseen toimintaan pakottamista.¹⁰ Auttamisjärjestelmän julkaisemien tilastotietojen mukaan vuonna 2023 noin kymmenen prosenttia ihmiskaupan tunniste-

tuista uhreista oli alaikäisiä.¹¹ Hyväksikäyttö oli tapahtunut pääosin ulkomailla: joko lapsen kotimaassa tai matkalla Suomeen. Alaikäisistä vain yksi tai kaksi oli vuosittain joutunut ihmiskaupan kohteeksi Suomessa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun auttamisjärjestelmältä erikseen saamien tietojen mukaan pyydetyllä ajanjaksolla asiakkaaksi ei ohjautunut yhtäkään alaikäistä Suomen kansalaista, vaan suurin osa alaikäisistä oli ohjattu asiakkaaksi turvapaikkaprosessin yhteydessä. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä on ollut suomalaisia uhreja, mutta vaikuttaa siltä, että he ovat tulleet asiakkaiksi vasta täysi-ikäisenä, vaikka hyväksikäyttö olisi alkanut heidän ollessaan alaikäisiä.¹²

Kattavan tiedon saaminen lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta on vaikeaa, ja uhreista saatava kuva vaihtelee käytetyn lähteen mukaan. HEUNI:n tutkimuksessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta käytettiin aineistona asiantuntija-haastatteluja, kyselyjä, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tietoja sekä esitutkinnasta saatavaa tilastotietoa lapsiasianomistajien määräästä ja sukupuolesta, ja ihmiskaupasta annettuja tuomioita. Tutkimuksessa tuotiin esille, että ihmiskauppaa tapahtui Suomessakin, mutta hyväksikäyttöä ei välttämättä tunnistettu laisinkaan tai sitä ei arvioitu ihmiskaupan viitekehysten kautta. Lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön arvioitiin olevan yleisin ihmiskaupan muoto, ja se ilmeni erilaisina kaupallistetun seksuaalivä-

7 Esim. Kimpimäki 2009; Roth 2010; Ollus 2016; Viuhko 2019.

8 Kervinen & Ollus 2019, s. 35–39.

9 Tekstissä mainituissa luvuissa on tarkasteltu alaikäisiä asiakkaina, eivätkä luvut sisällä asiakkaiden omia alaikäisiä lapsia. Ks. Kainulainen & Valovirta 2021, s. 36.

10 Yhdenvertaisuusvaltuutetulle erikseen pyynnöstä toimitettu tieto.

11 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsaus 2023, s. 10.

12 Vastaavista havainnoista ks. Koskenoja ym. 2018, s. 189, 194, 199–200; Kervinen & Ollus 2019, s. 95–99; Pihlaja & Piipponen 2023, s. 15, 67.

kivallan muotoina (sanastosta ks. luku 2.3). Raportissa puhuttiin prostituutioon pakottamisesta ja muusta lapsen kaupallisesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jota tehtiin myös internetin välityksellä. Tämän lisäksi tutkimuksessa tuotiin hyväksikäytön eri muodoista ilmi etenkin pakkoavioliitto, työperäinen hyväksikäyttö ja rikolliseen toimintaan pakottaminen. Kun lasten hyväksikäyttöä tapahtui perheen sisällä, siinä saattoi olla kysymys myös kotitöiden teettämiseen liittyvästä hyväksikäytöstä.¹³ HEUNI:n tutkimuksesta kävi ilmi, että vuosina 2011–2017 poliisin avaamissa ihmiskaupparikostutkinnoissa alaikäisiä uhreja oli yhteensä 74. Tutkijat kiinnittivät huomiota siihen, että alaikäisiä ihmiskaupan uhreja oli tullut poliisin tietoon enemmän kuin samana ajanjaksona ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Poliisin tekemä esitutkinta ei kuitenkaan välttämättä johtanut syytteen nostamiseen.¹⁴ Yhtenä syynä tähän on todennäköisesti ollut se, että epäilty ihmiskaupparikos ei tapahtunut

13 Kervinen & Ollus 2019, s. 37, 47–70. Harvinaisia kohdattuja ihmiskaupan muotoja olivat pakottaminen lapsisotilaaksi tai kerjäämään sekä laiton adoptio ja elinkauppa (mts., 47–48). Pakkoavioliittojen havaittiin jakautuvan kolmeen kategoriaan. Ensimmäisessä maahanmuuttajataustaiset nuoret (yleensä tytöt) lähetettiin kotimaahansa naitettavaksi paikalliselle, usein vanhemmalle miehelle. Toisessa oli kyse Suomeen usein turvapaikanhakijoina tulleista muualla avioituneista ulkomaalais-taustaisista pariskunnista. Pakottaminen avioliittoon oli tapahtunut ennen Suomeen tuloa, mutta hyväksikäyttäminen jatkui Suomessa. Kolmannessa kategoriassa Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset miehet hakivat alaikäisen puolison kotimaastaan ja pakottivat tytön solmimaan avioliiton joko kotimaassa tai Suomessa. Mts, 61–66. Ks. myös Lilja ym. 2020. Viime vuosina ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän naisasiakkaiden keskuudessa pakkoavioliitosta on tullut yleisin ihmiskaupan muoto, mutta siitä tehdään vain harvoin rikosilmoitus poliisille (Pekkarinen & Jokinen 2023, s. 62–63 mainittuine lähteineen). Voimassa olevan rikoslain kritiikistä pakkoavioliittotapauksissa ks. Hong 2020.

14 Kervinen & Ollus 2019, s. 41.

Suomessa, mikä vaikeutti esitutkintaa, eikä rikos-epäilyä ole pystytty selvittämään.¹⁵

Helsingin yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa ihmiskaupasta ja sen lähirikoksista kerättiin rikosprosessissa kertynyttä aineistoa vuosilta 2010–2020. Tutkimuksen pääpaino oli ihmiskaupasta ja sen lähirikoksista annettujen tuomioiden tarkastelussa. Aineistossa oli muutamia tuomioita, joissa lapsi oli ollut ihmiskaupan kohteena. Kysymys oli seksuaaliväkivallasta tai kaupallistetusta seksuaaliväkivallasta. Tutkijoiden mukaan alaikäisyyden merkitys tunnusmerkistön arvioimisessa otettiin huomioon silloin, kun asianomistaja oli ollut koko ihmiskaupateon keston ajan alaikäinen. Alaikäisyyteen ei sen sijaan ollut kiinnitetty riittävästi huomiota niissä tapauksissa, joissa asianomistaja oli ollut alaikäinen teon alkaessa, mutta tuli sen aikana täysikäiseksi. Tutkijoiden mukaan näissä tapauksissa lapsen haavoittuvaa asemaa ei otettu sillä tavalla huomioon kuin ihmiskaupparikosta koskeva sääntely edellyttäisi.¹⁶

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa on tyypillistä piilorikollisuutta, eikä se tule välttämättä poliisin tietoon. Myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tavoittaa vain osan lapsiuhreista. Ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa tärkeässä asemassa on järjestökentällä tehtävä työ¹⁷, ja erityisesti Rikosuhri-

15 Esitutkinna ihmiskaupparikosten selvitysprosentti on pysynyt matalana ks. esim. Hannonen & Kainulainen 2022, s. 197–198.

16 Koivukari ym. 2022, s. 17, 164–170.

17 Ks. myös Kervinen & Ollus 2019, s. 42–43.

päivystys on panostanut ihmiskaupan uhrien auttamiseen. Rikosuhripäivystys toteutti vuosina 2021–2023 SEIVE-hankkeen, jossa tavoitteena oli parantaa haavoittuvassa asemassa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tilannetta ja tunnistamista. Hankkeen osana julkaistiin vuonna 2023 selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista. Ihmiskaupan kohteena olleista lapsista vain osa näytti tulevan tunnistetuiksi ihmiskaupan uhrina ja saavan oikea-aikaisesti tarvitsemaansa apua. Hieman yli 50 hankkeen asiakkaista oli ollut ihmiskaupparikoksen tapahtuma-aikaan tai sen alkaessa alaikäisiä. Heistä valtaosa oli kuitenkin kertonut tilanteestaan ulkopuoliselle ja saanut siihen apua vasta täysi-ikäistyttyään. Selvityksessä tuotiin ilmi, että alaikäisenä uhriksi joutuneet henkilöt eivät välttämättä edes jälkikäteen tiedostaneet joutuneensa vakavan hyväksikäytön kohteiksi.¹⁸

HEUNI:n tutkimuksessa kiinnitettiin yhtenä haavoittuvassa asemassa olevana ryhmänä huomiota sijaishuollosta luvatta poistuneisiin nuoriin.¹⁹ Sijaishuollosta kadonneet lapset voivat Suomessa joutua monenlaisen hyväksikäytön, väkivallan ja rikollisen toiminnan kohteeksi. Vaikuttaa siltä, että katoamisen aikana tapahtuvien vaaratilanteiden riskit tunnistetaan, mutta ilmiötä ei ole juurikaan käsitelty tai siihen puututtu ihmiskaupan näkökulmasta. Pesäpuu ry:n vuonna 2023 julkaisemassa raportissa sijaishuollosta kadonneista lapsista tuotiin esiin lasten kohtaamia hyväksikäytön ja väkivallan muotoja. Selvityksessä toteutettiin kysely, johon vastasi lastensuojelun sijaishuollossa asuvia ja asuneita

18 Pihlaja & Piipponen 2023, s. 15, 68–69.

19 Kervinen & Ollus 2019, s. 43.

13–29-vuotiaita nuoria, heidän läheisiään sekä sosiaalityössä tai lastensuojelulaitoksissa työskenteleviä, poliiseja ja muita ammattilaisia. Kyselyssä kysyttiin, mitä nuorille oli tapahtunut sijaishuollosta poissaolon aikana. Saatujen vastausten mukaan nuoria oli katoamisen aikana painostettu tekemään jotain, mitä he eivät olisi halunneet tehdä. Nuorten asunnottomuutta oli käytetty hyväksi, jotta nuori oli saatu tekemään tahtonsa vastaisesti asioita. Nuoria oli uhkailtu, heihin oli kohdistettu väkivaltaa ja he olivat pelänneet oman tai läheistensä turvallisuuden vuoksi. Nuoret olivat joutuneet raiskatuiksi, vaihtaneet seksiä tai seksuaalisia tekoja esimerkiksi päihteisiin tai asumiseen sekä myyneet seksiä. Selvityksen mukaan nuoret, lastensuojelulaitosten ja sosiaalityön työntekijät sekä poliisi tiedostavat nuorten kohtaamat vaarat ja haavoittavat kokemukset katoamisen aikana²⁰, mutta vaikuttaa kuitenkin siltä, että nuorten pääsyyssä tarvitsemaansa avun ja tuen piiriin on edelleen vaikeuksia.

Lapsiasiavaltuutetun vuonna 2024 julkaisemassa Hatkassa lapsen silmin -selvityksessä työstettiin Pesäpuu ry:n keräämää aineistoa. Kyselystä koottiin ihmiskauppaa kuvaavat indikaattorit, jonka pohjalta tarkasteltiin aineistoa uudelleen. Kyseeseen vastanneista nuorista yli 70 prosenttia asettui ”ei lainkaan” ihmiskaupan riskissä olevaksi tai matalan riskin alueelle, 16 prosenttia keskitason riskiin ja 12 prosenttia vastaajista sijoittui korkean riskin kategoriaan. Sukupuolittain tarkasteltuna tytöistä keskitason tai korkean riskin luokkaan asettui 31 prosenttia. Analyysi tuotti tietoa siitä, että raiskatuksi joutumisella oli selkeä yhteys ihmiskaupan kohonneeseen riskiin. Sijaishuollosta katoamisten

20 Haapala ym. 2023, s. 115, 117–119, 188–189. Ks. myös Pekkari-
nen & Jokinen 2023, s. 60–61, 81.

lukumäärällä oli yhteyttä ihmiskauppaindikaattoriin, mutta myös yhden tai kaksi kertaa kadonneilla lapsilla oli kohonnut ihmiskaupan riski. Tunte mattomaan kohteeseen tai vieraan ihmisen luokse majoittuminen olivat suurempia riskitekijöitä ihmiskaupalle kuin perheen tai ystävien luo meno.²¹ Eri selvitysten tulokset antavat arvokasta tietoa lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan riskitekijöistä. Eri toimijoiden välillä onkin käynnistetty keskustelua siitä, miten sijaishuollosta katoamisen jälkeen sijaishuoltoon palaavia nuoria pitäisi kohdata, ja miten heidän kohdallaan pitäisi pyrkiä selvittämään tapahtumia katoamisen aikana ja nuorten mahdollista avuntarvetta.

Vastikkeellista seksuaaliväkivaltaa käsiteltiin Tyttöjen talon hankkeessa, jossa selvitettiin niin sanottua sokerideittailuilmiota (sanastosta ks. luku 2.3). Selvityksen mukaan vastikkeellista seksuaaliväkivaltaa, eli seksin tai seksuaalisten tekojen myymistä tai vaihtamista, ei aina tunnistettu ihmiskauppana tai muunakaan seksuaalirikoksena. Nuorille annettiin varsin vahva toimijuus, eikä aikuisen ja nuoren välistä valtaeroa otettu huomioon. Esimerkiksi tilanteita, joissa rahan sijasta vastikkeena oli tavara, lahja tai muu hyödyke, ei tunnistettu rikoslaisissa kielletyiksi teoiksi. Selvityksen mukaan nuori voi kokea olevansa itsenäinen toimija, joka on antanut suostumuksensa kehonsa kaupallistamiseen.²² Tätä vastaan on kuitenkin huomautettava, että rikoslaisissa lasten suoja on vahva ja sitä vahvistettiin 1.1.2023 voimaan tullessa seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksessa (L 723/2022). Esimerkiksi sukupuoliyhteydessä oleminen 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa tuomitaan lapsenrais-

kauksena, josta voi seurata vähintään kaksi ja enintään 10 vuotta vankeutta (RL 20:12 §).

Yhteenveto. Lapsiin kohdistuu eri ihmiskaupan muotoja, kuten seksuaaliväkivaltaa, pakkoavioliittoja, työperäistä hyväksikäyttöä ja kerjäämiseen tai rikolliseen toimintaan pakottamista. Seksuaaliväkivaltaan liittyvät tilanteet tunnistetaan eri selvitysten perusteella parhaiten ihmiskaupan muodoksi, joka kohdistuu myös alaikäisiin. Suomessa tunnistettujen lapsiuhrien hyväksikäyttöä on tapahtunut Suomessa, mutta myös lapsen kotimaassa tai kauttakulkumaassa.²³ Sama lapsi on voinut joutua useamman eri hyväksikäytön muodon kohteeksi.

Ihmiskaupan kohteeksi joutuneista lapsista voidaan erottaa kaksi erilaista ryhmää. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ohjautuu pääosin ulkomailta hyväksikäytettyjä lapsia, jotka on tunnistettu ihmiskaupan uhreiksi yleensä turvapaikkaprosessin yhteydessä. Heihin on usein kohdistettu monia erilaisia ihmiskaupan muotoja. Esimerkiksi pakkoavioliitto oli saattanut tapahtua lapselle hyvin nuorella iällä, mutta sen lisäksi häneen oli voitu kohdistaa pakkotyötä ja kaupallistettua seksuaaliväkivaltaa.²⁴ Suomalaisia lapsia ei ole juurikaan ohjautunut Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään alaikäisinä, vaan heidän tunnistamisensa on tapahtunut muualla tai vasta täysi-ikäistymisen jälkeen. Hyväksikäyttö on yleensä tapahtunut Suomessa, ja tekijänä on ollut lapselle tai nuorelle läheinen henkilö.²⁵ Lapsen läheinen suhde hyväksikäyttäjään estää tapauksen ilmituloa ja tunnistamista ihmiskaupaksi.

21 Kekkonen & Pekkarinen 2024, s. 27–30.

22 Koivu-Remes ym. 2023, s. 21–23.

23 Kervinen & Ollus 2019, s. 37, 48.

24 Kainulainen & Valovirta 2021, s. 52–63; Pihlaja & Piipponen 2023, s. 15, 17–19, 67.

25 Kervinen & Ollus 2019, s. 49–50.

Lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä ei aina osata nähdä ihmiskauppana, vaan se ymmärretään muuna hyväksikäyttönä. Lapsiin kohdistuvalla ihmiskaupalla on vahvoja sukupuolistuneita piirteitä, sillä niin kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa kuin pakkoavioliitoissa tytöt joutuvat hyväksikäytetyiksi sukupuolensa takia. Hyvin suuri osa hyväksikäyttöä kokeneista lapsista jää kuitenkin tunnistamatta. Myös kynnys tehdä rikosilmoitus on korkea. Vaikka rikosprosessiin päätyy vain pieni osa kaikista lasten kokemasta hyväksikäytöstä ihmiskaupan muodossa, on tärkeä arvioida oikeusviranomaisten toimintaa ja selvittää, miten lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa on arvioitu tuomioistuimissa oikeudellisesti.

1.3 Oikeudellisesta viitekehyksestä

Suomi on sitoutunut lainsäädännössä ja kansainvälisten sopimusten kautta ehkäisemään ihmiskauppaa, auttamaan ja suojelemaan uhreja sekä edistämään kansainvälistä yhteistyötä. Lasten osalta suojelun tavoite perustuu ihmiskauppaa koskevien sopimusten lisäksi lapsen oikeuksia koskeviin sopimuksiin sekä perustuslakiin.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) hyväksyi vuonna 2000 kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen yhteyteen lisäpöytäkirjan ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 71/2006). Tässä niin kutsutussa Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjassa luotiin ensimmäinen kokonaisvaltainen määritelmä ihmiskaupalle, jota Suomikin pitkälti noudatti kriminalisoidessaan ihmiskaupan. Sopimuksessa painotetaan naisten ja lasten suojelutarvetta: erityistä huomiota on kiinnitettävä naiseen ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan

ehkäisemiseen ja torjumiseen, ja heitä on suojeltava myös joutumasta uudelleen uhreiksi. Sopimuksesta voi päätellä lasten olevan erityisen suojelun tarpeessa, vaikka heitä käsiteltiin erillisenä ryhmänä varsinkin vähän. Lapsen erityistä suojaa ilmentää esimerkiksi se, että ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö soveltuu hieman helpommin lapsiuhreihin kuin aikuisiin, koska lasten kohdalla ei edellytä keinojen käyttämistä. Tätä kysymystä avataan tarkemmin jäljempänä.

EU:n ihmiskauppadirektiivissä²⁶ ihmiskaupan määritelmä seuraa Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjaa. Direktiivin mukaan lapset tulee katsoa erityisen haavoittuviksi henkilöiksi ja heidän auttamiseksi, tukemiseksi ja suojelemiseksi tulee olla tarjolla erityistoimenpiteitä. Ihmiskauppadirektiivi velvoittaa myös huomioimaan lapsen edun ensisijaisuuden. Ihmiskauppadirektiiviä täydentää direktiivi lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja riistosta²⁷. Lapsiin kohdistuvat erilaiset seksuaaliväkivallan muodot loukkaavat vakavasti perusoikeuksia ja lasten oikeutta heidän hyvinvointinsa kannalta tarpeelliseen suojeluun ja hoivaan.

²⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta. Ihmiskauppadirektiiviä ja myös ns. rikosuhridirektiiviä (2012/29/EU) ollaan parhaillaan uudistamassa. Ihmiskauppadirektiiviä ollaan muuttamassa siten, että pakkoavioliitto lisätään eksplisiittisesti ihmiskaupan tarkoitukseksi. Suomessa on katsottu, että ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö voi täyttyä pakkoavioliittoa koskevissa tilanteissa, jos henkilö on saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Säännöksen soveltamiskynnys on kuitenkin asetettu varsin korkealle. Ks. esim. Hong 2020, s. 4, 14; Koivukari ym. 2022, s. 106–107. Oikeusministeriö on selkeyttämässä avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta.

²⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2011/92/EU lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta.

Suomi sääti ihmiskaupan erillisrikkoksena rangaistavaksi vuonna 2004 (L 650/2004). Ihmiskaupparikos sijoitettiin rikoslain 25 lukuun vapautteen kohdistuvista rikoksista, ja rikoslaissa kriminalisoidaan ihmiskauppa (3 §) ja törkeä ihmiskauppa (3 a §). Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö rakentuu kolmelle osatekijälle: keinot, tekotapa ja teon tarkoitus, joiden kaikkien tulee täytyä. Ihmiskaupparikosten tunnusmerkistöistä käy ilmi, että alaikäisten uhrien kohdalla keinojen käyttöä ei edellytetä ja alaikäisyys on yksi törkeän ihmiskaupan kvalifiointiperusteista²⁸. Hallituksen esityksessä painotettiin lapsen korostunutta suojelun tarvetta ja todettiin selvyuden vuoksi, että lapsi ei voi antaa suostumustaan ihmiskaupparikoksen tunnistamiin eri hyväksikäytön muotoihin.²⁹ (Ks. myös luku 4.7.) Muutoin hallituksen esityksestä ei ole löydettävissä merkittäviä lapsia koskevia tulkintasuosituksia.

Suomi ratifioi vuonna 2012 Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta annetun yleis-sopimuksen (SopS 44/2012). Sopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijaryhmä GRETA kehotti Suomea koskevissa suosituksissaan vuonna 2015 ja 2019 kiinnittämään erityistä huomiota lapsiin. Molempien suositusten mukaan lapsiin kohdistuvaa ihmiskaupaa tulee ehkäistä ja ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset on tunnistettava tehokkaasti, etenkin yksin maahan tulleiden lasten ja turvapaikanhakijoiden keskuudesta. GRETA totesi, että lapsia tulee suojella ja heidät ohjata lapsen edun huomioiviin tukipalveluihin. Lapsen oikeuksien ko-

28 Kvalifiointiperuste on rikoslain mukainen törkeän rikoksen ankaroittamisperuste. Esimerkiksi törkeän ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistössä on neljä eri kvalifiointiperustetta, joista yksi on rikoksen kohdistuminen alaikäiseen tai muuhun puolustuskyvyttömään henkilöön.

29 HE 34/2004 vp, s. 99. Myöhemmässä hallituksen esityksessä (103/2014 vp, s. 46) todettiin vielä yleisesti ihmiskaupan uhreista, että kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti ihmiskaupan uhrin suostumuksella ei ole oikeudellisesti merkitystä.

mitean tavoin GRETA kehotti Suomea vahvistamaan tiedonkeruuta.³⁰

Ihmiskaupaa koskevaa rikoslain säännöstä muutettiin vuoden 2015 alusta (L 1177/2014). Muutoksen taustalla vaikutti ihmiskaupparaportoinnin eduskunnalle vuonna 2010 antama kertomus, jossa kiinnitettiin huomiota parituksen ja ihmiskaupan rikostunnusmerkistöjen päällekkäisyyteen ja lainsoveltamiskäytännössä ilmenneisiin vaikeuksiin näiden välisessä rajanvedossa.³¹ Rikoslakia muuttamalla täsmennettiin ihmiskaupan ja parituksen välistä eroa.³² Lakia muutettaessa pohdittiin rajanvetoa myös suhteessa alaikäisiin. Hallituksen esityksen mukaan perustelujen avulla pyrittiin nyt selventämään, että teon kohdistuessa alle 18-vuotiaaseen henkilöön ihmiskaupparikossäännökset ovat ensisijaisesti sovellettavia paritussäännöksiin nähden.³³

Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä muutettiin samalla siten, että aikaisemmin tekotapana mainittu ”ottaa toisen valtaansa” muutettiin muotoon ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Hallituksen esityksen mukaan muutoksella pyrittiin vahvistamaan ihmiskaupalle ominaisen uhrin psyykkisen kontrolloimisen tunnistamista.³⁴ (Ks. tarkemmin luku 4.5.)

30 GRETA 2015; GRETA 2019.

31 Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 120–127, 162–164. Ks. myös Roth 2011, s. 988–991; Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 57, 68–69, 113–114.

32 Uudistuksessa parannettiin myös parituksen kohteen rikosprosessuaalista asemaa. Parituksen kohteelle tehtiin mahdolliseksi määrätä oikeudellinen avustaja riippumatta siitä, katsottiinko hänet asianomistajaksi ja esittikö hän rikosprosessissa vaatimuksia. Ks. laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 2 luku 3 a § (L 1178/2014).

33 HE 103/2014 vp, s. 31–32, 46.

34 HE 103/2014 vp, s. 51.

Ihmiskauppa RL 25:3 (L 650/2004)

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

Yritys on rangaistava.

Törkeä ihmiskauppa RL 25:3a (L 650/2004)

Jos ihmiskaupassa

- 1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,
- 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuvaa kärsimystä,
- 3) rikos kohdistuu kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai
- 4) rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä.

Yritys on rangaistava.

Lapsen erityinen suoja. Tarkasteltaessa lasten asemaa on otettava huomioon lapsia koskeva erityinen suojeluvelvoite, joka on ollut lähtökohtana useissa lapsia koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa. Lapsia on suojeltava väkivallalta ja muulta kaltoinkohtelulta. Lapsen oikeuksien keskeisin sopimus on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS, SopS 60/1991). LOS:n 34 artikla velvoittaa suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta ja 35 artikla velvoittaa valtion ryhtymään toimenpiteisiin estääkseen lasten ryöstämisen, myynnin ja kauppaamisen misään tarkoituksessa ja muodossa. Näitä kahta artiklaa täsmentää LOS:n valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta³⁵ (SopS 41/2012). Pöytäkirjan tarkoituksena oli vahvistaa voimassa olevan lainsäädännön toimeenpanoa ja viranomaistoiminnan velvoitteita lapsiin kohdistuvien ihmiskaupan muotojen torjumisessa.

Suomi antoi kesäkuussa 2020 pöytäkirjan toimeenpanoa seuraavalle lapsen oikeuksien komitealle raportin toimenpiteistä, joihin se on ryhtynyt pöytäkirjan määräysten täytäntöön panemiseksi.³⁶ Lapsen oikeuksien komitea antoi 2.6.2023 loppupäätelmät Suomen raportista. Päätelmissä suositeltiin muun muassa pöytäkirjan soveltamisalan eli lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan lisäämistä strategioihin ja toimintasuunnitelmiin sekä tehokkaampia toimia digitaalisessa ympäristössä tapahtuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa vastaan, unohtamatta hyväksikäytön ja väkivallan ehkäisemistä. Tiedonkeruun osalta komitea ilmaisi huolen-

35 Kyseisen sopimuksen terminologiaa voi pitää vanhentuneena, sillä lapsiprostituution ja lapsipornografian tilalla on tarkoituksenmukaista puhua esimerkiksi lasten kaupallistetusta seksuaaliväkivallasta (sanastosta ks. luku 2.3).

36 Ulkoministeriö 2020.

sa siitä, että sille annetut tiedot olivat suppeita eikä niissä käsitelty esimerkiksi lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa tai lapsiin kohdistetun kaupallistetun seksuaaliväkivallan eri muotoja. Komitea suositteli tiedonkeruun tehostamista lapseen kohdistuneen hyväksikäytön ja väkivallan eri muodoista. Tiedonsaaminen tukee lasten hyväksikäytön ja väkivallan seuraamista ja niiden torjumiseksi kohdistettavien toimien arvioimista.³⁷

Suomi on ratifioinut Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (SopS 88/2011), eli niin kutsutun Lanzaroten sopimuksen. Sen tavoitteena on ehkäistä ja torjua lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa, suojella seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneiden lasten oikeuksia sekä edistää kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä ilmiötä vastaan. Euroopan neuvosto ja lasten oikeuksia edistävä kansainvälinen järjestö ECPAT International antoivat huhtikuussa 2023 Suomea koskevan maakatsauksen, jonka tavoitteena on edistää lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan torjuntaa. Myös tässä maakatsauksessa haasteena nostettiin esille tiedon puute lapsiin kohdistuvasta väkivallasta.³⁸ Euroopan neuvoston 10.3.2022 antamassa toisessa Suomea koskevassa toimeenpanoraportissa keskityttiin verkkovälitteiseen seksuaaliväkivallaan ja annettiin siihen liittyviä suosituksia muun muassa lainsäädännön vahvistamisesta ja eri toimijoiden kouluttamisesta.³⁹

Edellä olevan perusteella voidaan todeta, että Suomi on sitoutunut kattavasti erilaisiin sopimuksiin,

37 Lapsen oikeuksien komitea 2023.

38 Euroopan neuvosto - ECPAT International 2023.

39 Lanzaroten komitea 2022.

joilla pyritään ehkäisemään lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja puuttumaan siihen. Eri sopimusvalvontaelimet ovat arvioineet Suomen toimia sopimusten toimeenpanemiseksi ja antaneet lukuisia suosituksia. Sopimusten valossa on selvää, että lapsiin kohdistuvat hyväksikäytön muodot ovat rikosoikeudellisesti moitittavia ja lasten oikeuksia tulee suojata myös rikosprosessissa. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut kantaa siihen, että ihmiskauppa kuuluu Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen soveltamisalaan ja valtioiden on muun muassa kannettava vastuunsa ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja suojelemiseksi.⁴⁰

1.4 Toimenpideohjelmat

Lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa käsitellään useissa eri hallinnonalojen toimintaohjelmissa ja toimenpidesuunnitelmissa, jotka kytkeytyvät toisiinsa. Tämän selvityksen näkökulmasta keskeisiä toimintaohjelmia ovat Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma (2021–2023)⁴¹, Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma vuosille 2020–2025⁴² sekä Lanzaroten sopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025⁴³. Toimintaohjelmilla pyritään ammattilaisten tietoisuuden lisäämiseen muun muassa koulutuksilla, lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ja hyväksikäytön tunnistamisen tehostamiseen sekä yhteistyön lisäämiseen eri toimijoiden välillä.

Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma kattaa laajasti eri viranomaisia. Ihmiskaupan sisällyttäminen

lisäksi lapsierityisiin toimintaohjelmiin laajentaa ihmiskaupan vastaista työtä lasten ja nuorten kanssa toimivien pariin, ja tuo sen osaksi lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan muotoja. Esimerkiksi Lanzaroten toimeenpanosuunnitelman tavoite on lisätä tietoisuutta lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan yhteydestä ihmiskauppaan.

Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma sisälsi kolme toimenpidettä, joiden tavoitteena oli tukea lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan vastaista työtä tai lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten työtä. Tavoitteina oli koota ope- tuksen tueksi tietopaketti ihmiskaupasta, sekä sisällyttää lasten ja nuorten kanssa työtä tekevien ammattilaisten täydennyskoulutukseen tietoa ihmiskaupasta. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueilla toimivien osaamis- ja tukikeskus- ten kehittämistyöhön oli tavoitteena sisällyttää lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskaupan vastainen työ.⁴⁴ Moni ihmiskaupan vastaisen toimintaohjel- man toimenpiteistä kohdistui sekä aikuisiin että lapsiin. Esimerkiksi rikosprosessia koskevat toi- menpiteet, kuten esitutkinnan mallintaminen ja ihmiskauppaan keskittyneet esitutkinta- ja syyttä- järyhmät, tehostavat myös lapsiin kohdistuvan ih- miskaupan tunnistamista ja torjumista.

Tiedonkeruun kehittäminen lapsiin kohdistuvan väkivallan eri muodoista on tunnistettu laajasti ke- hitystarpeeksi, ja se on otettu toimenpiteeksi sekä ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa että Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelmassa.

40 Ks. esim. Kauranen 2018, s. 111–113, 132; Hannonen & Kainulainen 2022, s. 45–49.

41 Roth & Luhtasaari 2021.

42 Korpilahti ym. 2019.

43 Malja & October 2022.

44 Roth & Luhtasaari 2021, toimenpiteet 10, 17 ja 20.

Samoin molempiin suunnitelmiin on kirjattu tavoite ihmiskaupan uhrien tunnistamisen ja avun pariin ohjaamisen tehostamiseksi, ja se koskee myös alaikäisiä uhreja. Tehoa -hanke ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismin laatimiseksi on alkanut oikeusministeriössä vuonna 2023 ja kestää vuoteen 2025. Hankkeessa selkeytetään uhrien tunnistamista ja auttamista ja tuotetaan käytännön ohjeistus käsikirjan muodossa mahdollisia ihmiskaupan uhreja työssään kohtaaville ammattilaisille. Hankkeessa huomioidaan alaikäiset ihmiskaupan uhrit ja uhrien lapset.⁴⁵

Toimintaohjelmien lisäksi lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan vastaista työtä kehitetään hankkeilla, joista luvussa 1.2 on mainittu SEIVE- ja Hatkassa-hankkeet. Suomen Itämeren maiden neuvoston puheenjohtajakauden (2023–2024) ajalle on käynnistynyt hanke, jossa kehitetään käytännön toimintaa lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ja väkivallan ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä kerätään parhaita käytäntöjä ja tutkimustietoa. Barnahushankkeessa kehitetään lapsiystävällistä väkivaltarikosten selvitysprosessia ja lapsille tarjottavaa tukea. Koulutuskokonaisuuksiin on sisällytetty tietoa lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta soveltuvin osin, vaikka ihmiskauppa ei varsinaisesti kuulu Barnahus-malliin.⁴⁶

1.5 Yhdenvertaisuusvaltuutettu ihmiskaupparaportojana

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, joka edistää yhdenvertaisuutta ja puuttuu syrjintään. Valtuutettu toimii naisiin kohdistuvan väkivallan raportojana, maastapois-tamisen täytäntöönpanon valvojana sekä edistää ulkomaalaisten oikeuksia ja asemaa. Ihmiskaupparaportojan tehtävässä yhdenvertaisuusvaltuutettu seuraa Suomessa tehtävää ihmiskaupan vastaista työtä ja raportoi havainnoistaan kertomuksissaan valtioneuvostolle ja eduskunnalle. Valtuutettu arvioi kansallisen lainsäädännön toimivuutta ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamista. Tehtävistä ja toimivallasta säädetään yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetussa laissa (L 1326/2014).

Ihmiskaupparaportojalle on säädetty laaja toimenkuva, johon kuuluu ihmiskauppailmiötä koskevien tietojen kerääminen viranomaisilta sekä tietojen analysointi. Tehtävän toteuttamiseksi ihmiskaupparaportojalla on oikeus saada tarvitsemansa tiedot.⁴⁷ Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on lakiin perustuvan tiedonsaantioikeutensa ja toimivaltansa puitteissa mahdollisuus saada myös salassa pidettäviä tuomioita, kuten tämän selvityksen aineisto.

Ihmiskaupparaportojana valtuutetun näkökulmana on ollut uhrien oikeuksien toteutuminen eri prosesseissa: rikoksen uhrina, oleskeluluvan hakijana tai tuen ja palveluiden saajana. Tutkimuksessa ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaatteesta käsiteltiin ihmiskaupan uhrien hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa. Rankaisemattomuus-

45 OM tiedote 2023.

46 Hannonen & Lilja 2024, s. 12.

47 HE 193/2008 vp, s. 5, 7.

periaatteen mukaan uhreja ei tule rangaista rikoksista, jotka ihmiskaupan uhri on pakotettu tekemään hyväksikäyttäjän lukuun. Tämä ihmiskaupan muoto koskee erityisesti lapsia. Jotta ranskaisemattomuusperiaatetta voidaan soveltaa, ihmiskauppa on tunnistettava.⁴⁸

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tarkastellut uhrien haavoittuvuutta erityisesti oleskeluluvan saamisen näkökulmasta useissa selvityksissä.⁴⁹ Ihmiskaupan uhrin oleskelulupia koskevassa selvityksessä nostettiin esiin, että kriteerit arvioida ulkomaalaislain nojalla ihmiskaupan uhrin olevan haavoittuvassa tai erityisen haavoittuvassa asemassa ovat olleet hyvin korkealla. Selvityksen aineistona käytetyistä Maahanmuuttoviraston tekemistä päätöksistä ja hallintotuomioistuinten antamista tuomioista kävi ilmi ihmiskaupan kasaantuminen: uhri oli joutunut eri elämänvaiheissa monenlaisen kaltoinkohtelun kohteeksi. Haavoittuvuutta lisääviksi katsottiin lapsuudessa alkanut hyväksikäyttö ja väkivalta, alaikäiseen kohdistunut seksuaaliväkivalta ja hakijan nuori ikä. Myös alaikäisistä lapsista huolehtiminen yksinhuoltajaäitinä maassa, jossa naisten asema oli yleisesti heikko, lisäsi haavoittuvuutta. Selvityksen aineiston tapauksissa ihmiskauppa oli pääosin tapahtunut ulkomailla, ja vaikka rikosilmoitus oli tehty Suomessa, se ei ole yleensä edennyt syytteen nostamiseen ja rikosasian käsittelemiseen tuomioistuimessa.⁵⁰

Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta tehdyssä selvityksessä kä-

siteltiin uhrien auttamista kunnissa ja Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä. Tuen ja palveluiden tarvetta tuotiin esiin kautta selvityksen: uhrit saattoivat olla traumatisoituneita, heillä oli sekä arjenhallinnan että psykososiaalisen tuen tarvetta. Yksinhuoltajaäideillä oli monenlaista tuen tarvetta lasten kasvun, kehityksen ja vuorovaikutuksen osalta. Uhrien lapsilla ilmeni selvityksen mukaan itsenäistä tuen tarvetta, esimerkiksi ylivilkkautta, levottomuutta, apaattisuutta tai neurokehityksellisiä häiriöitä.⁵¹

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on useissa vuosikertomuksissaan kiinnittänyt huomiota siihen, että rikosvastuu on toteutunut ihmiskaupparikoksissa heikosti. Tilastollinen tarkastelu rikosprosessissa käsitellyistä ihmiskaupparikoksista osoittaa, että tilanne on edelleen sama. Esitutkintaviranomaisen tietoon tuli vuosina 2013–2022 yhteensä 760 ihmiskaupparikosepäilyä (RL 25:3–3a), mikä tarkoittaa, että rikosepäilyjä oli keskimäärin alle 80 vuodessa. Esitutkintaviranomainen pystyi selvittämään vain noin joka neljännen rikosepäilyn. Vuosina 2013–2022 selvitettyjä ihmiskaupparikoksia (RL 25:3–3a) oli yhteensä hieman yli 190, mikä tarkoittaa keskimäärin noin 20 selvittyä rikosta vuodessa. Kaikista selvitetystä ihmiskaupparikoksista ei ole nostettu syytteitä. Vuosina 2018–2022 päärikoksena ihmiskaupparikoksista (RL 25:3–3a) nostettuja syytteitä oli yhteensä alle 30, mikä tarkoittaa keskimäärin noin viittä syytettä vuodessa. Päärikoksena annettuja syyksi lukevia tuomioita oli yhteensä vain 16, mikä tarkoittaa keskimäärin vain kolmea syyksi lukevaa tuomiota vuodessa. Syytteiden hyl-

48 Hannonen & Kainulainen 2022, esim. s. 16, 68–70.

49 Kainulainen & Valovirta 2021; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016b; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020.

50 Kainulainen & Valovirta 2021, esim. s. 78–79.

51 Koskenoja ym. 2018, esim. s. 37–38, 121–122, 142–143, 162–163.

käysprosentti on ollut varsin korkea (41 prosenttia).⁵² Ihmiskaupparikoksista nostettujen syytteiden pieni määrä on yksi syy sille, että tuomiokäytäntöä on saatavilla varsin vähän ihmiskaupparikoksista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin kuuluu neuvojen ja lausuntojen antaminen. Valtuutetun selvietyksissä ja kertomuksissa antamalla suosituksilla on pyritty tukemaan ihmiskaupan vastaisen työn kehittämistä. Tavoitteena on, että ihmiskaupan uhriksi joutunut henkilö pääsee käyttämään hänelle kuuluvia oikeuksia ja että myös ihmiskaupparikoksiin syyllistynyt henkilö joutuu kantamaan tekemänsä hyväksikäytön takia rikosvastuuta.

⁵² Rikosprosessista tilastojen valossa ks. tarkemmin Hannonen & Kainulainen 2022, s. 196–201.

2 Selvitysaineisto

2.1 Kysymykset, aineisto ja menetelmä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu halusi selvittää, minkälaisista lapsiin kohdistuvista ihmiskaupparikoksista on nostettu syytteitä ja minkälaisia tuomioita niistä on annettu. Aineistona käytettiin käräjä- ja hovioikeuksissa vuosina 2012–2024 annettuja ihmiskauppatuomioita, joissa ihmiskaupparikos oli syytteen mukaan kohdistunut lapseen. Syytteiden teonkuvausten perusteella saadaan tietoa tapausten piirteistä, kuten minkälaisesta hyväksikäytöstä oli kysymys. Tuomioistuimen antamien tuomioiden avulla tarkastellaan, minkälaisilla tekijöillä oli merkitystä tapausten oikeudellisessa arvioinnissa ja miten eri tunnusmerkistötekijöitä sovellettiin. Yhtenä mielenkiintoisena kysymyksenä on arvioida, miten lapsiasianomistajien erityinen suojelutarve on tunnistettu ja miten lasten haavoittuvuutta on arvioitu.

Selvitystä varten pyydettiin Oikeusrekisterikeskuksesta diaarinumerot kymmenen vuoden ajanjakson aikana käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa käsitellyistä ihmiskaupparikoksista. Oikeusrekisterikeskus pystyy toimittamaan tiedot vain päär rikoksena

ihmiskauppaa käsitellyistä rikoksista, jolloin kyse on tapauksista, joissa ihmiskauppa on ollut ainoa tai vakavin rikosnimike. Diaarinumeroiden perusteella käräjäoikeuksille ja hovioikeuksille lähetettiin pyyntö tuomioista.⁵³ Tuomiot saatiin sisältäen myös salassapidettävät tiedot.

Tuomioistuimet toimittavat yhdenvertaisuusvaltuutetulle ihmiskaupparikoksista annettuja tuomioita. Tästä syystä valtuutetun hallussa oli tapauksia, joissa on käsitelty ihmiskaupan lisäksi sitä vakavampia rikoksia. Kysymys on siten tapauksista, joista Oikeusrekisterikeskuksen tekemä päär rikosperusteinen diaarihaku ei tuota tietoja. Selvitystä varten käytiin läpi kaikki valtuutetun haltuun saamat tuomiot ja pyrittiin löytämään alaikäisiin kohdistuneet ihmiskaupparikokset. On mahdollista, että joku lapsiasianomistaja on jäänyt huomaamatta, koska tuomioissa ei ole aina selkeästi tuotu esille esimerkiksi hyväksikäytön alkamista jo ala-

⁵³ Pyyntö Oikeusrekisterikeskukselle esitettiin koskien ajanjaksoa 1.1.2013–30.4.2023. Kun aineistoon kuuluva tuomio koski hovioikeuden tuomiota, hankittiin tarvittaessa erikseen sitä koskeva käräjäoikeuden tuomio. Tästä syystä aineistoon kuului myös vuonna 2012 annettu tuomio. Vastaavasti tuomioiden käsittelyä hovioikeuksissa seurattiin 12.2.2024 asti. Tästä syystä aineistoon kuului muutama hovioikeuden alkuvuodesta 2024 antama tuomio.

ikäisenä. Edellä mainituista syistä aineisto ei välttämättä kata kaikkia lapsiin kohdistuvia ihmiskauppatuomioita kyseiseltä ajanjaksolta.

Selvitystä varten muodostunut aineisto on lukumäärältään varsin pieni. Tuomioita oli yhteensä 25, joissa oli 35 perustunnusmerkistön mukaisesti ihmiskaupasta tai törkeästä ihmiskaupasta nostettua syytettyä. Oikeudellinen viitekehys määrittelee, minkälaisen oikeudellisten säännösten ja periaatteiden valossa oikeudellista harkintaa tehdään. Tuomioaineisto on kerätty käräjä- ja hovioikeuksista. Analyysitapa on laadullinen, ja tuomioaineistoa analysoitaessa ote on pitkälti kuvaileva.

2.2 Tutkimusetiikka

Selvitysaineisto muodostuu käräjä- ja hovioikeuksien antamista lapsiasianomistajaa koskevista ihmiskauppatuomioista. Aineisto sisältää arkaluonteista ja salassa pidettävää tietoa. Selvitystä tehtäessä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että kenenkään tuomiossa esiintyvän henkilön yksityisyys tai turvallisuus ei vaarannu. Tätä periaatetta noudatetaan myös aineiston tuloksista raportointaessa, eikä aineistoesimerkkeinä käytetä pitkiä kuvauksia tai lainauksia yksittäisestä tuomiosta.

Raportissa esitetään muutamia tyypillisiä tapauksia, joilla pyritään kuvaamaan, minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi lapsi oli syytteiden mukaan joutunut. Yksikään kuvaus ei perustu vain yksittäiseen tapaukseen. Kuvauksia muodostettaessa on hyödynnetty myös tutkimuskirjallisuutta, jonka avulla tapauksiin on lisätty yksityiskohtia.

2.3 Sanasto

Selvityksessä tarkastellaan lapsiin kohdistuneesta ihmiskaupasta nostettuja syytteitä ja niiden menestymistä tuomioistuimissa. Seuraavaksi avataan lapsen hyväksikäyttöön liittyvää terminologiaa, joka on ollut viimeisten vuosikymmenten aikana jatkuvan uudelleenarvioinnin kohteena. Valittu terminologia ja sen käyttökelpoisuus on kontekstisidonnaista. Työskenneltäessä ihmiskaupan kohteeksi joutuneiden lasten kanssa sanoitetaan hyväksikäyttöä ja väkivaltaa eri tavalla kuin tutkimuksissa tai siirryttäessä arvioimaan sitä rikosoikeudellisesti.

Kun tässä raportissa viitataan kansainvälisiin sopimuksiin, lakeihin ja hallituksen esityksiin, käytetään tavallisesti alkuperäistä nimikkeistöä. Rikoslain tunnusmerkistöistä puhuttaessa käytetään tunnusmerkistössä määriteltyä sanastoa. Tuomioaineiston analyysissa käytetään paikoitellen sellaisia kielivalintoja kuin tuomioissa on käytetty.

Kun lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä ja väkivaltaa halutaan lähestyä lapsisensitiivisesti, valituksa terminologiassa pyritään tuomaan aikaisempaa paremmin ilmi, että aikuinen on suhteessa lapseen valta-asemassa. Aikuinen on käyttänyt lasta välineenä ja lapsi on valjastettu aikuisen hyväksikäytön kohteeksi. Ihmiskaupan viitekehyksessä hyväksikäyttö on usein seksuaalista, mutta se voi olla myös työperäistä tai lapsen saattamista ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Kiperimmät sanavalinnat liittyvät pyrkimykseen suojella lasta kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Puhuminen esimerkiksi lapsiprostituutiosta tai sokerideittailusta häivyttää aikuisen vastuuta lapsen hyväksikäytöstä.

Väkivalta-sanalla halutaan korostaa teon vahingollisuutta lapsen hyvinvoinnille, terveydelle ja kehitykselle. Väkivaltaa ei pidä ymmärtää liian suppeasti. Ihmiskaupan kontekstissa on tavallista, että uhri on haavoittuvassa ja alisteisessa asemassa suhteessa hyväksikäyttäjään, ja että varsinkin lapsi saadaan taivuteltua toimimaan hyväksikäyttäjän tahdon mukaisesti ilman fyysisen väkivallan käyttöä. Suosimme raportissa seuraavien sanojen käyttöä:

Sanasto

Lapsi. Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) määritelmän mukaisesti kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia. Selvityksessä puhutaan lapsista tarkoittaen kaikkia alaikäisiä.

Nuori. Nuorista puhuttaessa viitataan yläkouluikäisistä 17-vuotiaisiin lapsiin.

Kaupallistettu seksuaaliväkivalta. Hyväksikäyttäjä saa lapsen myymään seksiä tai seksuaalisia tekoja kolmannelle osapuolelle rahaa tai muuta vastiketta vastaan, ja hyötyy siitä. Parittaminen on osa kaupallistettua seksuaaliväkivaltaa.

Vastikkeellinen seksuaaliväkivalta. Lapselta ostetaan seksiä tai seksuaalisia tekoja rahalla tai muulla vastikkeella. Kyseessä on lapsen ja toisen osapuolen välinen tilanne, johon ei välttämättä liity muuta lapsen hyväksikäytöstä hyötyvää tahoja toisin kuin kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa.

Verkkovälitteinen seksuaaliväkivalta. Internetissä ja sen avulla tapahtuvaa seksuaaliväkivaltaa, kuten esimerkiksi lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa sisältävien kuvien ja videoiden jakaminen tai lähettäminen nauhoitettuna tai suoratoistona.

Sijaishuollosta kadonnut lapsi. Lapsi voidaan lastensuojelun toimenpiteenä sijoittaa asumaan kotinsa ulkopuolelle eli sijaishuoltoon. Sijaishuollosta luvatta poistunut tai sinne palaamatta jäänyt lapsi on sijaishuollosta kadonnut lapsi. Ihmiskauppa tai sen riski muodostaa kadonneelle lapselle sellaisen vaaran, jolloin häntä tulee etsiä viranomaisin.

3 Tutkitut tapaukset

3.1 Yleistä

Selvitystä koskeva aineisto muodostui 15 tapauksesta, joissa oli tyypillisesti useita vastaajia ja asianomistajia. Samassa rikoskokonaisuudessa käsiteltiin usein myös muita kuin ihmiskaupasta nostettuja syytteitä. Koska selvityksen tarkoituksena oli tarkastella lapsiin kohdistuneita ihmiskaupparikoksia, tuomioaineistosta keskityttiin vain näitä rikoksia koskeviin syytteisiin.

Syytteet. Selvitysaineisto muodostuu 35 syytteestä, jossa vastaajaa syytettiin lapseen kohdistuneesta törkeästä ihmiskaupasta tai perustunnusmerkistön mukaisesta ihmiskaupasta. Vastaajia oli yhteensä 24 ja lapsiasianomistajia 21. Osassa lapseen kohdistuneita ihmiskaupparikosyytteitä vastaajia ja/tai asianomistajia oli useampia kuin yksi. Vain neljässä tapauksessa koko rikoskokonaisuus muodostui yhden vastaajan yhteen lapseen kohdistamasta teosta. Kaikissa muissa tapauksissa oli useampia vastaajia tai asianomistajia. Jäljempänä tarkastellaan rikoskokonaisuuksista vain niitä ihmiskaupparikosta koskevia syytteitä, joissa oli lapsiasianomistaja. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty esimerkiksi kaikki muut vastaajat, joita syytettiin

tähän samaan lapsiasianomistajaan kohdistetuista muista rikoksista kuin ihmiskaupparikoksesta.

TAULUKKO 1 Lapsiasianomistajaan kohdistuneista ihmiskaupparikoksesta (RL 25:3–3a) nostettuja syytteitä

	N
Syytteiden määrä	35
Vastaajien määrä	24
Lapsiasianomistajien määrä	21

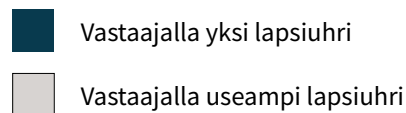
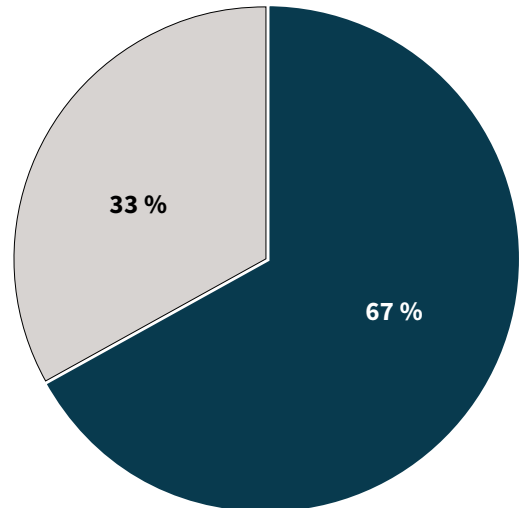
Lähde: Selvitysaineisto

Vastaajista. Lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikosta koskevissa syytteissä vastaaja oli yleensä mies. Vastaajista miehiä oli 75 ja naisia 25 prosenttia. Vastaajat olivat lähes aina täysi-ikäisiä. Vain yhdessä tapauksessa alaikäinen vastaajaa oli syytteessä törkeästä ihmiskaupparikoksesta. Muutamissa syytteissä oli kyse avunannosta törkeään ihmiskauppaan. Vastaajien keski-ikä oli syytteessä kuvattun teon alkaessa hieman yli 30 vuotta.

Ihmiskaupparikoksesta syytettyä henkilöä syytettiin usein lapsen kohdistuneen törkeän ihmiskaupparikoksen lisäksi muista samaan lapsiasianomistajaan kohdistetuista rikoksista. Kyse oli yleensä seksuaalisen tai ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamisesta. Törkeästä raiskauksesta, raiskauksesta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä nostettuja syytteitä oli lukuisia. Joissakin tapauksissa syyte koski alkoholi- tai huumausainerikosta, kun vastaaja oli hankkinut tai luovuttanut alkoholia tai huumausaineita lapsiasianomistajalle.

Vastaajaa syytettiin monissa tapauksissa myös muihin henkilöihin kuin ihmiskaupparikoksen lapsiasianomistajaan kohdistetuista rikoksista. Varsinkin tapauksissa, joissa ihmiskaupassa oli kysymys seksuaalisesta hyväksikäytöstä, vastaajalla saattoi olla lukuisia muitakin uhreja. Vastaajaa syytettiin tyypillisesti monista eri seksuaalirikoksista. Kun ihmiskauppasyite koski lähisuhdeväkivaltaa, vastaaja saattoi olla syytteessä lapsiasianomistajan lisäksi muihin perheenjäseniin kohdistetusta väkivallasta.

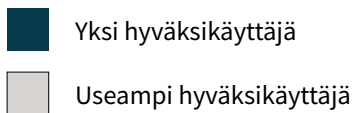
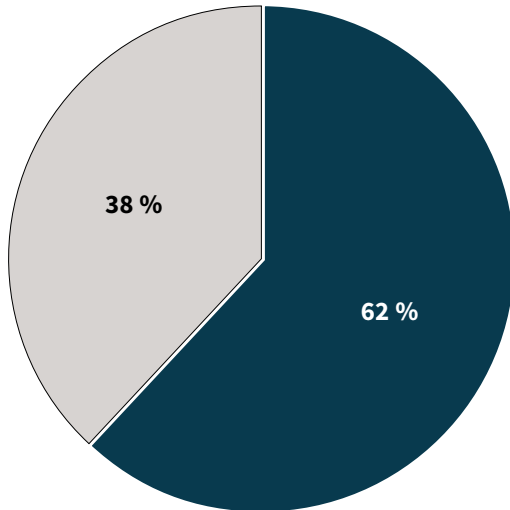
Kun rikoskokonaisuuksista keskitytään ainoastaan lapsiin kohdistuneisiin ihmiskaupparikoksiin, jätetään tarkastelun ulkopuolelle vastaajan ihmiskaupparikosten täysi-ikäiset asianomistajat ja kaikkien muiden rikosten asianomistajat. Tällä tavalla tarkasteltuna vastaajalla oli suurimmassa osassa tapauksia yksi ihmiskaupan kohteena ollut lapsiasianomistaja (67 %). Kuviosta 1 käy ilmi, että kahdesta tai useammasta ihmiskaupparikoksen lapsiasianomistajasta oli kyse noin joka kolmannessa tapauksessa (33 %).



Kuvio 1 Lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa (RL 25:3–3a) syytteiden mukaan vastaajalla hyväksikäytön uhrina olevien lasten määrä (100 %, N=24)
Lähde: Selvitysaineisto

Lapsiasianomistaja. Lapsiasianomistaja oli yleensä sukupuoleltaan tyttö. Lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikosta koskevissa syytteissä asianomistajana oli tyttö 86 ja poika 14 prosentissa tapauksista. Asianomistajat olivat hyväksikäytön keston aikana alaikäisiä tai he olivat ainakin sen alkaessa olleet alle 18-vuotiaita. Joidenkin kohdalla hyväksikäyttö oli jatkunut heidän täysi-ikäistymisen jälkeen. Syytteiden mukaan suurin osa lapsiasianomistajista oli teini-ikäisiä.⁵⁴

⁵⁴ Kaikissa tuomioissa ei kerrottu tarkasti asianomistajan ikää.



Kuvio 2 Lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa (RL 25:3–3a) syytteiden mukaan lapsiasianomistajalla ihmiskaupparikoksesta syytettyjen hyväksikäyttäjien määrä (100 %, N=21) Lähde: Selvitysaineisto

Selvityksen tarkoituksena on tarkastella vain niitä syytteitä, joissa vastaajaa syytettiin lapsiasianomistajaan kohdistuneesta ihmiskaupparikoksesta. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty samasta rikoskokonaisuudesta kaikki muut vastaajat. Kun aineistosta tarkastellaan ainoastaan lapsiasianomistajaan kohdistuneita ihmiskauppasyytteitä, suurimmassa osassa tapauksia lapsella oli yksi ihmiskaupparikoksesta syytetty hyväksikäyttäjä (62 %). Kuvioista 2 käy ilmi, että ihmiskaupparikoksesta syytettyjä hyväksikäyttäjiä oli useampi kuin yksi 38 prosentissa tapauksista. On kuitenkin syytä huomata, että kuviossa esitettyjen tietojen lisäksi sama lapsiasianomistaja on voinut joutua useiden muiden henkilöiden tekemien rikosten kohteeksi. Tätä tapahtui varsinkin osana seksuaalista hyväksikäyttöä. Ihmiskaupasta syytetyn vastaajan lisäksi samassa rikos-

kokonaisuudessa syytettynä oli tyypillisesti muita miehiä, joita syytettiin samaan lapsiasianomistajaan kohdistetuista seksuaalirikoksista.

Lapsiasianomistajan näkökulmasta tarkasteltuna hänen hyväksikäyttöön oli saattanut osallistua suuri määrä hyväksikäyttäjiä, mitä tapahtui varsinkin kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa. Tuomioaineistossa saatettiin puhua lukuisista hyväksikäyttäjistä, mutta aineiston avulla ei ole saatavissa tietoa siitä, oliko heidän kaikkien henkilöllisyyttään pyritty selvittämään esitutkinnan aikana ja oliko heidät mahdollisesti pyritty saattamaan rikosvastuuseen erillisissä rikosprosesseissa.⁵⁵ Tuomioaineiston perusteella on kuitenkin selvää, että joissakin tapauksissa osa näistä muista hyväksikäyttäjistä oli syytettynä samassa rikoskokonaisuudessa. Noin kolmasosassa tapauksia syytteessä oli ihmiskaupparikoksesta syytetyn vastaajan lisäksi muitakin lasta vahingoittaneita vastaajia. Kyse oli tyypillisesti seksuaalirikoksista, kuten raiskauksesta, törkeästä raiskauksesta tai törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Osa syytteistä liittyi rikoslain 17 luvun mukaiseen sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämiseen tai sellaisen hallussapitoon. Eri tapauksissa oli vaihtelua siinä, kuinka paljon muita rikosnimikkeitä oli. Koko aineistossa oli yhteensä yli 70 muuta rikosta kuin ihmiskaupparikosta koskevaa rikosnimikettä, jossa lapsi oli asianomistajana. Yksittäisten rikosten määrä on ollut vielä suurempi, koska toisinaan syytteessä mainittiin pidemmän ajanjakson aikana tapahtuneita ”raiskauksia” ilman että niiden lukumäärää täsmennettiin.

⁵⁵ Aikaisempien selvitysten perusteella on oletettavaa, että näin ei ole tapahtunut ks. tarkemmin esim. Melander & Mahmood 2022, esim. s. 34–39, 42–43. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kritisoi vuonna 2016 käytäntöä, jossa vain yksittäinen vastikkeelliseen seksuaaliväkivaltaan syyllistynyt henkilö on päätenyt kantamaan rikosvastuun, kun alaikäisen seksuaaliseen hyväksikäyttöön oli osallistunut satoja henkilöitä (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a).

3.2 Tapausten eteneminen tuomioistuimissa

Käräjäoikeuden käsiteltävänä oli 15 lapsiasianomistajaa koskevaa tapausta, joita käsiteltiin yleensä sekä käräjä- että hovioikeudessa.⁵⁶ Selvitysaineiston mukaan vain muutamassa tapauksessa käräjäoikeuden antama tuomio jäi lainvoimaiseksi. Hovioikeuteen valitettiin 11 tapauksesta. Selvitystä tehtäessä yhdeksää tapausta oli käsitelty käräjäoikeuden jälkeen hovioikeudessa. Selvityshetkellä kahden tapauksen käsittely hovioikeudessa oli vielä kesken. Selvitystä varten on perehdytty samaa tapausta koskevaan sekä käräjäoikeuden että hovioikeuden antamaan tuomioon. Selvitysaineisto muodostuu yhteensä 25 tuomiosta.⁵⁷

TAULUKKO 2 Selvitysaineistoon kuuluvien tapausten käsittely

	Käräjäoikeus	Hovioikeus
Tuomio	16	9
Käsittely kesken		2

Lähde: Selvitysaineisto

⁵⁶ Tapauksia on 15, mutta käräjäoikeuden tuomioita 16. Yhdessä tapauksessa kahden vastaajan samaan lapsiasianomistajaan kohdistamaa kaupallistettua seksuaaliväkivaltaa käsiteltiin käräjäoikeudessa kahdessa eri oikeudenkäynnissä ilmeisesti siksi, että vastaajia ei ensin saatu haastettua paikalle yhtä aikaa. Eri jutut yhdistettiin sittemmin hovioikeudessa, koska kysymyksessä oli sama juttukokonaisuus.

⁵⁷ Tapausten eteneminen korkeimpaan oikeuteen asti oli selkeä poikkeus. Vain yhtä selvitysaineistoon kuulunutta tapausta oli käsitelty korkeimmassa oikeudessa, mutta hovioikeuden tekemään oikeudelliseen arviointiin ei tullut alaikäistä koskevin osin muutoksia. Raportin valmistuessa tiedossa oli, että yhdessä tapauksessa ollaan laatimassa valituslupahakemusta korkeimpaan oikeuteen.

Muutoksenhaku. Selvitystä tehtäessä hovioikeudessa oli käsitelty yhdeksää aineistoon kuulunutta tapausta.⁵⁸ Muutoksenhaun kohteena ei välttämättä ollut ihmiskaupparikosta koskeva tuomio kokonaisuudessaan tai edes ihmiskauppaa koskeva valitus. Muutoksenhaun seurauksena hovioikeus saattoi lieventää tai ankaroittaa vastaajalle määrättyä rangaistusta taikka tehdä korotuksia vahingonkorvauksiin. Kysymys ei kuitenkaan aina ollut ihmiskauppaa koskevasta syytteestä, vaan vastaajan tuomio muuttui jonkun muun syytekohtan, kuten esimerkiksi raiskauksen syyksilukemisen osalta. Joissakin hovioikeuteen asti edenneissä tapauksissa käsiteltiin myös vain toissijaiseen syytteeseen liittyvää syyksi lukemista, eikä hovioikeus lähtenyt enää arvioimaan, olisiko kysymys voinut olla käräjäoikeudessa esitetyn syytteen mukaisesti ihmiskaupparikoksesta.

Selvitysaineiston tapausmäärä on varsin pieni, ja aineistoon kuuluvien hovioikeuden antamien tuomioiden määrä on vielä pienempi. Tämän selvitysaineiston mukaan eri oikeusasteiden välillä ei ollut havaittavissa merkittäviä eroja ihmiskaupparikoksen oikeudellisessa tulkinnassa. Tarkasteltaessa muutoksenhaun vaikutusta lapsiin kohdistuneissa ihmiskauppasyytteissä vain muutamassa tapauksessa hovioikeuskäsittelyllä oli ratkaiseva merkitys. Yhdessä tapauksessa syyte ihmiskaupasta oli hylätty käräjäoikeudessa, mutta sen käsittely hovioikeudessa johti syyksi lukevaan tuomioon. Toisessa tapauksessa puolestaan käräjäoikeus oli tuominut vastaajan törkeästä ihmiskaupasta, mutta hovioikeus hylkäsi syytteen.

⁵⁸ Tapausten käsittelyn vaihe hovioikeuksissa tarkistettiin 12.2.2024.

Hovioikeus totesi tavallisesti tuomiossaan, että se arvioi tapausta niin näytöllisesti kuin oikeudellisesti pitkälti samalla tavalla kuin kärjäoikeus. ”Hovioikeudella ei toimitetun pääkäsittelyn perusteella ole [syytekohtien 1 ja 3] osalta aihetta arvioida asiassa esitettyä näyttöä ja sen perusteella syyksilukemisen osalta tehtäviä johtopäätöksiä toisin kuin kärjäoikeus. Hovioikeus hyväksyy tältä osin kärjäoikeuden tuomion perustelut ja johtopäätökset.” Hovioikeus saattoi kuitenkin tehdä joitakin tarkennuksia tuomion perusteluihin. Hovioikeus piti esimerkiksi tekoa kärjäoikeuden tavalla törkeänä ihmiskauppana, mutta se nosti teon törkeyden kokonaisarvioinnissa esille vielä sellaisia seikkoja, joista kärjäoikeus ei ollut lausunut.

3.3 Syytteiden menestyminen

Syyttäjä oli nostanut syytteen lähes aina törkeästä ihmiskaupasta, kun asianomistajana oli alaikäinen. Vain yhdessä tapauksessa syyte koski perustunnusmerkistön mukaista ihmiskauppaa. Noin puolessa tapauksista syyttäjä esitti toissijaisen syytteen ihmiskaupparikokselle, jolloin oli yleensä kyse törkeästä parituksesta. Myös törkeästä pahoinpitelystä tai törkeästä vapaudenriistosta esitettiin toissijaisia syytteitä. Aineistossa oli lisäksi toissijaisia syytteitä törkeästä tai perustunnusmerkistön mukaisesta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä.

Kuviosta 3 käy ilmi, miten ihmiskaupparikoksista nostetut syytteet menestyivät kärjä- ja hovioikeuskäytännössä. Törkeästä ihmiskaupasta tai ihmiskaupasta nostettuja syytteitä oli yhteensä 35. Vain kuusi syytettä johti vastaajan syyksi lukevaan tuomioon törkeästä ihmiskaupasta. Perustunnusmerkistön mukaisesta ihmiskaupasta annettiin seitsemän syyksi lukevaa tuomiota. Törkeästä tai

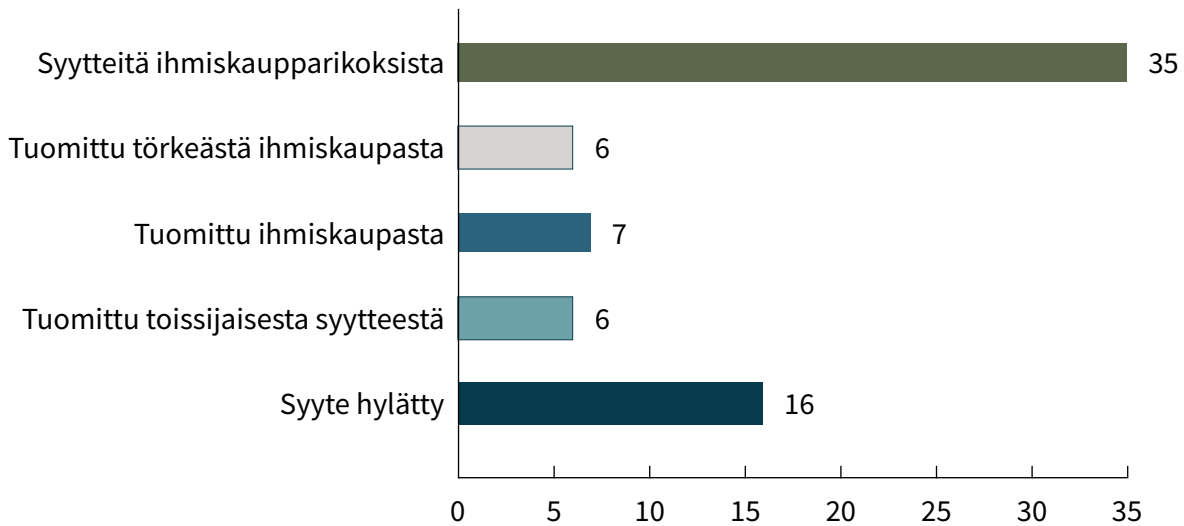
perustunnusmerkistön mukaisesta ihmiskaupasta annettuja syyksi lukevia tuomioita oli siten yhteensä 13.⁵⁹

Toissijaisen syytteen mukaisia syyksi lukevia tuomioita oli kuusi, jolloin oli yleensä kysymys parituksesta tai törkeästä pahoinpitelystä. Laskettaessa kaikki syyksi lukevat tuomiot yhteen niiden lukumäärä on 19. Prosentuaalisesti tarkasteltuna voidaan todeta, että 54 prosentissa syytteistä seurauksena oli syyksi lukeva tuomio, mutta rikosnimike saattoi olla myös jokin muu kuin törkeä ihmiskauppa tai ihmiskauppa. Syytteistä 16 hylättiin, mikä tarkoittaa 46 prosenttia nostetuista syytteistä. On kuitenkin muistettava, että osassa tapauksia muutoksenhaku on kesken, joten syyksi lukevien taisyytteistä vapauttavien tuomioiden määrä saattaa vielä myöhemmin muuttua.

Toisaalta on syytä huomata, että ihmiskaupparikoksissa syytteiden hylkäämisprosentti on korkea myös tarkasteltaessa oikeustilastoja. Esimerkiksi vuosina 2018–2022 Tilastokeskuksen oikeustilastoissa esitettyjen lukujen perusteella on laskettavissa, että kärjäoikeuksissa käsitellyissä ihmiskaupparikoksissa (RL 25:3–3a) syytteiden hylkäämisprosentti oli 41.⁶⁰ Tämä on selkeä poikkeus muiden rikosten käsittelemisestä, koska samalla ajanjaksolla rikoslakirikoksista nostetuista syytteistä hylättiin vain noin viisi prosenttia.

59 Jos lapsiin kohdistuneista ihmiskaupparikoksista koskevista syytteistä haluaa laskea, kuinka moni johti syyksi lukevaan tuomioon ihmiskaupasta tai törkeästä ihmiskaupasta, luku on 37 %. Lapsiin kohdistuneista ihmiskaupparikossyytteistä hylättiin siten 63 %, kun ei oteta huomioon toissijaisen syytteen mukaan annettuja syyksi lukevia tuomioita.

60 Tilastotietoja rikosprosessin etenemisestä ihmiskaupparikoksissa ks. tarkemmin Hannonen & Kainulainen 2022, s. 199–201.



Kuvio 3 Lapsiasianomistajaan kohdistuneista ihmiskaupparikoksista (RL 25:3–3a) nostettujen syytteiden menestyminen käräjä- ja hovioikeuksissa (N). Syytteiden menestymistä on tarkasteltu ottamalla huomioon mahdollisen hovioikeuden käsittelyn lopputulos. Kaikkiaan 12 syytettä oli analyysia tehtäessä muutoksenhaun kohteena, joten tulos saattaa vielä muuttua. Myös rikosnimike on valittu lainvoimaisesta tuomiosta, ja sekin voi vielä muutoksenhaun alaisissa syytteissä muuttua. Tuomittu tarkoittaa kuviossa syyksi lukevaa tuomiota.
Lähde: Selvitysaineisto

4 Lapsiin kohdistuvien ihmiskaupparikosten käsittely

4.1 Yleistä ihmiskaupan tunnusmerkistöstä

Ihmiskaupparikos muodostuu lähtökohtaisesti kolmesta eri osatekijästä: keinosta, tekotavasta ja hyväksikäyttötarkoituksesta. Tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää kaikkien osatekijöiden täyttymistä ja niiden välistä yhteyttä.⁶¹ Alle 18-vuotiaisiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa tunnusmerkistö on rakennettu hieman eri tavalla, koska silloin ei edellytetä keinon käyttämistä.⁶² Tätä voi pitää osoituksena siitä, että alaikäisten katsotaan olevan jo ikänsä perusteella haavoittuvassa asemassa ja alaikäisille on haluttu antaa ihmiskaupparikoksen sääntelyssä täysi-ikäisiä parempi suoja.

Korkeimman oikeuden käsiteltävänä on ollut muutama tapaus, joissa ihmiskaupparikoksen asianomistaja oli alaikäinen. Asianomistajan alaikäisyys oli kuitenkin sivuroolissa, eikä vakiintunutta oikeus-

käytäntöä ole muodostunut siitä, miten lapsiin kohdistuvia ihmiskaupparikoksia pitäisi arvioida. Ratkaisussa KKO 2014:80 alaikäinen asianomistaja oli saatettu kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteeksi. Korkein oikeus nosti alaikäisyyden esille tarkastellessaan tekotavan, eli värväämisen toteutumista. Vastaajan katsottiin pystyneen käyttämään hyväksi muun muassa asianomistajan nuoruudesta johtuvaa ymmärtämättömyyttä. Korkein oikeus kiinnitti lisäksi huomiota kansainvälisiin velvoitteisiin suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja antoi lapsen erityiselle suojan tarpeelle merkitystä teon törkeyden kokonaisarvioinnissa.⁶³ Myös ratkaisussa KKO 2015:89 alaikäiseen asianomistajaan oli kohdistettu kaupallistettua seksuaaliväkivaltaa. Tapauksessa oikeudellisen arvioinnin kohteena ei ollut asianomistajan alaikäisyys, vaan hänen kohdallaan otettiin lähinnä kantaa siihen, että esiintyminen ns. striptease-esityksessä voitiin katsoa ihmiskaupparikoksessa tarkoitettulla tavalla seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

61 Esim. HE 34/2004 vp, s. 93. Ihmiskaupparikoksen eri osatekijöiden välisen yhteyden ei kuitenkaan tarvitse tapahtua samanaikaisesti ks. esim. Koivukari ym. 2022, s. 311.

62 HE 34/2004 vp, s. 93, 99. Ks. myös KKO 2014:80, jossa ihmiskaupparikos oli kohdistunut alaikäiseen.

63 Ks. myös Kallio 2015. Korkeimman oikeuden KKO 2014:80 ratkaisua esitellään laveammin luvussa 4.8.

Ihmiskaupparikoksen keinot:

- 1) riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen taikka painostaminen,
- 2) erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksikäyttäminen,
- 3) korvauksen maksaminen määräysvallassa pitävälle henkilölle tai
- 4) korvauksen vastaanottaminen.

Alaikäisen kohdalla rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä keinon käyttämistä.

Ihmiskaupparikoksen tekotavat:

- määräysvaltaan ottaminen,
- värväminen,
- luovuttaminen, kuljettaminen tai vastaanottaminen tai
- majoittaminen.

Ihmiskaupparikoksen hyväksikäyttötarkoitus:

- seksuaalinen hyväksikäyttö: paritus tai siihen rinnastettava seksuaalinen hyväksikäyttö,
- pakkotyö,
- muu ihmisarvoa loukkaava olosuhde tai
- elimien tai kudosten poisottaminen.

Kun alaikäiseen kohdistuva ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö täyttyy ilman keinoja, riittävää on, että menettelyssä on käytetty jotain säännöksessä mainittua tekotapaa, kuten esimerkiksi määräysvaltaan ottamista, värväämistä tai majoittamista. Tämän lisäksi tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että tekotapaa on käytetty säännöksessä edellytetyssä tarkoituksessa. Kysymys voi olla esimerkiksi alaikäisen saattamisesta seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkotyön kohteeksi. Kun keinon käyttäminen ei ole alaikäisten kohdalla tarpeellista, tunnusmerkistön täytyminen ei myöskään edellytä, että oikeudenkäynnin aikana pitäisi erikseen osoittaa, että vastaaja on käyttänyt hyväksi esimerkiksi lapsen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa.⁶⁴ Tunnusmerkistö täyttyy siten helpommin lasten kuin aikuisten kohdalla.

Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön eri osatekijät eivät ole selkeästi toisistaan erotettavissa, vaan ne ovat osittain päällekkäisiä. Esimerkiksi määräysvaltaan ottaminen tapahtuu käytännössä käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa, turvatonta tilaa tai painostamista.⁶⁵ Tämä kävi ilmi selvitysaineistosta. Vaikka lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa ei edellytetä keinon käyttämistä, syytteissä kuvattiin usein lapsiasiantuntajan riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa. Sillä oli merkitystä arvioitaessa yhden yleisimmän tekotavan, eli määräysvaltaan ottamisen, täyttymistä. Vastaajan käyttämällä keinolla oli oikeudellisesti merkitystä myös siinä vaiheessa, kun arvioitiin teon törkeyttä ja moitittavuutta. Joissakin tapauksissa

64 Esim. Melander 2022.

65 Ks. HE 103/2014 vp, s. 51.

asianomistaja oli tullut hyväksikäytön kestäessä täysi-ikäiseksi, minkä takia keinon käsitteleminen myös itsenäisenä tunnusmerkistökäsitteijänä oli tarpeellista.

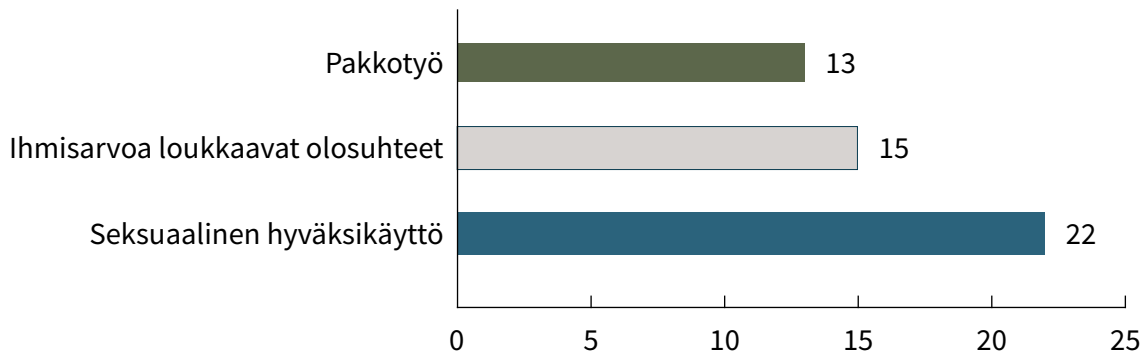
Tuomioaineistossa oli vaihtelua siinä, miten selkeästi ihmiskaupparikoksen eri osatekijöitä ja niiden välistä suhdetta tarkasteltiin ja miten eriytyneesti eri osatekijöihin otettiin kantaa. Aineistosta ei ollut aina mahdollista erottaa, milloin arvioitiin tekotavan, hyväksikäyttötarkoituksen tai teon törkeyden täyttymistä. Lapsiasiantuntajan haavoittuvuus liittyi usein kaikkiin näihin kohtiin ja se nostettiin vielä uudelleen esille rangaistusta mitattaessa.

4.2 Hyväksikäytön muoto ja hyväksikäyttötarkoitus

Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymisen edellyttää, että tekijän tarkoituksena on saattaa uhri parituksen tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Tämän lisäksi rikoslain säännöksessä hyväksikäyttötarkoituksena on mainittu uhrin elimien tai kudosten poistaminen. Eri hyväksikäytön muodot eivät välttämättä ole selkeärajaisia, vaan niiden välillä voi olla päällekkäisyyttä⁶⁶.

Selvitysaineistoon kuuluneiden syytteiden mukaan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöstä yleisin hyväksikäytön muoto oli seksuaalinen hyväksikäyttö. Toiseksi yleisin oli ihmisarvoa loukkaaviin olo-

66 Esim. Koivukari ym. 2022, s. 77–80, 110–111.



Kuvio 4 Lapsiasianomistajien kokema hyväksikäytön muoto ihmiskauppaa (RL 25:3–3a) koskevien syytteiden mukaan (N) (sama asianomistaja voi esiintyä useassa hyväksikäytön muodossa) Lähde: Selvitysaineisto

suhteisiin saattaminen. Kolmantena oli pakkotyö. Tapauksia elimien tai kudosten poisottamisesta ei esiintynyt. Kuviossa 4 kuvataan syytteissä esitettyjä hyväksikäytön muotoja. Syytteiden mukaan sama asianomistaja on voinut joutua useamman erilaisen hyväksikäytön muodon kohteeksi.

Helsingin yliopistossa tehdyn tutkimuksen mukaan tutkijoiden keräämissä käräjä- ja hovioikeuden antamissa tuomioissa oli yhteensä 28 seksuaaliseen hyväksikäyttöön, 26 pakkotyöhön ja 7 ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin liittyvää tuomiota.⁶⁷ Vertaattaessa mainittuja suurimmaksi osaksi aikuisiin kohdistuneita hyväksikäytön muotoja lapsiaineistoon havaitaan, että lapsiin on kohdistunut erityisesti seksuaalista hyväksikäyttöä. Lapsiaineistosta

käy ilmi, että lapsilla on sen sijaan esiintynyt vähemmän hyväksikäyttöä pakkotyön muodossa kuin aikuisilla. Käsillä olevan selvitysaineiston perusteella ei voi luotettavasti arvioida, kuvaako tämä tosiasiallisesti lapsiin kohdistuvan hyväksikäytön piirteitä vai onko kysymys pikemmin siitä, minkälaiset hyväksikäytön muodot paljastuvat ja tulevat muuta herkemmin ilmi.⁶⁸

⁶⁷ Koivukari ym. 2022, s. 64–65, 79.

⁶⁸ Myös HEUNI:n tutkimuksessa seksuaalinen hyväksikäyttö, vastikkeellinen seksi ja prostituutioon pakottaminen olivat usein esiintyviä lapsiin ja nuoriin kohdistettuja ihmiskaupan muotoja (Kervinen & Ollus 2019, s. 48).

Seksuaalinen hyväksikäyttö. Rikoslain avulla on pyritty ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistössä kriminalisoimaan moni kaupallistetun seksuaaliväkivallan muoto. Hallituksen esityksen mukaan ihmiskaupan kohdetta käytetään yleensä hyväksi prostituutiossa, mutta seksuaalinen hyväksikäyttö voi toteutua myös esimerkiksi pornografian tuotannossa tai pornografisissa esityksissä. Ihmiskaupparikoksen mukaisessa seksuaalisessa hyväksikäytössä voi siten olla kyse myös sellaisista teoista, jotka eivät ole seksuaalirikoksina rangaistavia.⁶⁹ Seksuaalinen hyväksikäyttö voi toteutua kaupallistettuna seksuaaliväkivaltana, jolloin hyväksikäytetty kohtaa lukuisia henkilöitä, joille hän joutuu esimerkiksi myymään seksiä. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö ei kuitenkaan edellytä tätä, vaan seksuaalinen hyväksikäyttö voi tapahtua pelkättään hyväksikäyttäjän ja hyväksikäytetyn välisenä tekona. Tunnusmerkistön mukaan kysymys ei siten tarvitse olla teosta, jossa asianomistaja saatetaan useiden hyväksikäyttäjistä ulkopuolisten henkilöiden käsiin, vaan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö täyttyy myös tapauksissa, joissa vastaaja on ainoa asianomistajan hyväksikäyttäjä.⁷⁰

Selvitysaineistoon kuuluneiden syytteiden mukaan seksuaalisessa hyväksikäytössä oli kysymys paitsi kaupallistetun seksuaaliväkivallan eri muodoista, myös siitä, että vastaaja käytti lasta omia seksuaalisia tarkoituksiaan varten. Lapsiasianomistaja, selvityksen aineistossa aina tyttö, oli useissa tapauksissa joutunut sekä vastaajan että muiden miesten tekemän seksuaaliväkivallan kohteeksi. Syytteissä

69 HE 34/2004 vp, s. 96. Ks. myös KKO 2015:89, jossa katsottiin, että ns. striptease-esityksessä voi olla kyse ihmiskaupparikoksessa tarkoitettusta seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

70 HE 34/2004 vp, s. 96; Koivukari ym. 2022, s. 80.

puhuttiin usein lapsiasianomistajan saattamisesta prostituoiduksi tai muunlaisen kaupallisen seksuaaliseen hyväksikäytön, kuten seksuaalipalvelujen myymisen tai pornografisten esitysten kohteeksi. Vastaaja oli tavallisesti hyötynyt lapsiomistajasta rahallisesti, mutta näin ei ollut kaikissa tapauksissa. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä, että tekijä saisi rahallisen korvauksen lapsen hyväksikäytöstä, vaikka se onkin yleistä. Hallituksen esityksen mukaan sukupuoliyhteyksien toistuvuus tai tahdonvastaisuus voi viitata ilman korvausta tapahtuvaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön.⁷¹

Selvitysaineiston perusteella seksuaalinen hyväksikäyttö oli usein luonteeltaan vakavaa. Kysymys oli sukupuoliyhteyksiin johtaneista teoista, seksuaalisen hyväksikäytön pitkästä kestosta, hyväksikäyttöön sisältyneistä lasta alistavista piirteistä tai suoranaisen fyysisen väkivallan käytöstä lasta vastaan sekä siitä, että hyväksikäyttöön osallistuneita henkilöitä oli useita. Tuomioissa todettiin, että lapsiasianomistaja oli voinut joutua ottamaan vastaan lukuisia, jopa useita kymmeniä tai satoja asiakkaita. Ihmiskaupan uhrin näkökulmasta yksi kuormittava tekijä voi olla myös se, että kaupallistettuun seksuaaliseen väkivaltaan suostuttelu tapahtuu parisuhteen kontekstissa.

71 HE 103/2014 vp, s. 8, 32; Koivukari ym. 2022, s. 38, 84.

Emma alkoi 15-vuotiaana seurustella itseään 20 vuotta vanhemman miehen kanssa ja muutti muutaman kuukauden kuluttua asumaan hänen kanssaan. Emma suosui kumppaninsa seksuaalisiin ehdotuksiin, vaikka se ei ollut hänelle aina mieluisaa, vaan aiheutti voimakasta kipua. Miehen mukaan Emman pitäisi osallistua asumisesta ja elämisestä aiheutuviin kuluihin, ja hän ehdotti seksin myymistä. Emma oli empiväinen, mutta suostui. Mies laati ilmoituksen, otti vastaan puheluita ja kuljetti häntä sovittuihin tapaamisiin. Rahat mies piti pääosin itsellään. Tätä jatkui noin vuoden verran ja Emman koulunkäynti kärsi. Mies järjesti myös viikonloppureissuja ystävilleen, joissa Emman piti olla sukupuoliyhteydessä useiden miesten kanssa. Emma ei olisi halunnut tehdä tätä, mutta mies uhkasi muutoin kertoa Emman vanhemmille hänen seksinmyynnistään. Osa miehistä vaati Emman alistuvan fyysisen väkivallan kohteeksi seksiaktin yhteydessä, mikä kumppanin mukaan luonnistui Emmalta hyvin. Emma piti viikonloppujen tapahtumia satuttavina ja nöyryyttävinä, eikä enää halunnut osallistua niihin tai jatkaa seksin myymistä. Mies kuitenkin ilmoitti, että siinä tapauksessa Emma saisi lähteä. Emma myi seksiä vielä muutaman kuukauden ajan, mutta jätti sitten miehen ja palasi vanhempiansa luokse.

Kuvaus sisältää useisiin eri tapauksiin sisältyneitä tyypillisiä toistuneita piirteitä, eikä kuvaa aineistossa ollutta yksittäistä tapausta.

Ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet. Ihmisarvoa loukkaava olosuhde ei ole selkeä tai yksiselitteinen käsite, vaan se on jätetty jossain määrin avoimeksi. Hallituksen esityksessä lähdettiin siitä, että ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita voidaan arvioida joustavasti antaen merkitystä niin ajankohdalle kuin kulttuurisille tekijöille. Esityksessä soveltamiskynnys asetettiin varsin korkealle viittaamalla YK:n sopimukseen orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamiseksi vuodelta 1956. Soveltamiskäytäntöä ohjaaviksi esimerkeiksi nostettiin sopimukseen vii-

taten velka- ja maaorjuus sekä huoltajan toimesta tapahtuva alle 18-vuotiaan lapsen luovuttaminen joko maksua vastaan tai maksutta hyväksikäytettäväksi esimerkiksi pakkotyössä tai seksuaalisesti.⁷² Hallituksen esityksen mukaan ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista voi olla kyse myös silloin, jos henkilö on pakotettu avioliittoon taikka hän joutuu elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin

⁷² HE 34/2004 vp, s. 97. Myös laitton adoptio voi täyttää ihmisarvon tunnusmerkistön (mts, 97).

14-vuotias Noor oli solminut kotimassaan avioliiton noin kymmenen vuotta itseään vanhemman miehen kanssa. Hän muutti miehensä perässä Suomeen. Noor ei osannut suomea eikä kunnolla englantia, mutta miehen mielestä hänen ei tarvinnut kouluttautua. Noor ei saanut myöskään tutustua uusiin ihmisiin, vaan hänet eristettiin kotiin. Mies oli väkivaltainen ja löi häntä usein. Mies arvosteli Noorin ulkonäköä ja vaati häntä laihduttamaan. Mies oli mustasukkainen ja vaati selvitystä, jos Noor oli viipynyt liian kauan kauppareissulla. Mies halusi jatkuvasti seksiä, eikä Noor uskaltanut kieltäytyä. Miehen ollessa matkoilla yhteys otettiin verkkovälitteisesti. Noorin piti riisuutua, kosketella itseään ja tehdä muutakin seksuaalista miehen opastamana. Noor tunsu olonsa epämukavaksi, mitä lisäsi tieto siitä, että mies kertoi tekevänsä esityksistä tallenteen. Kun Noor yritti kieltäytyä miehen seksuaalisista vaatimuksista, mies uhkasi julkaista nauhoitukset.

Kuvaus sisältää useisiin eri tapauksiin sisältyneitä tyypillisiä toistuneita piirteitä, eikä kuvaa aineistossa ollutta yksittäistä tapausta.

keinoin.⁷³ Viimeksi mainitulla viitataan rikolliseen toimintaan pakottamiseen.⁷⁴ Selvitysaineistoon ei kuulunut yhtään syytettyä, joka olisi nostettu sillä perusteella, että lapsiasianomistaja olisi pakotettu tekemään rikoksia.

Selvitysaineistossa oli syytteitä, joissa vastaajan katsottiin saattaneen lapsen ihmisarvoa loukkaa-

viin olosuhteisiin. Tapaukset olivat hyvin erilaisia kuin hallituksen esityksessä on kuvattu. Syytteiden mukaan vain harvassa tapauksessa oli yksin kyse tämän tarkoituksen toteuttamisesta. Suurin osa ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevista syytteistä liittyi lähi- ja parisuhteisiin. Syytteissä kuvattiin pari- ja lähisuuhdeväkivallalle ominaisia piirteitä esimerkiksi väkivallan toistuvuudesta. Suurimassa osassa tapauksia ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden lisäksi vastaajaa syytettiin myös seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai pakkotyöstä.

73 HE 34/2004 vp, s. 34, 97.

74 Ks. tarkemmin HE 103/2014 vp, s. 24–25; Hannonen & Kainulainen 2022, s. 57.

Pakkotyö. Selvitysaineistoon kuuluneiden syytteiden mukaan lapsia oli saatettu pakkotyön kohteeksi. Lapsiin kohdistuva pakkotyö erosi aikuisiin kohdistuvasta pakkotyöstä. Aikuiset ovat tavallisesti työskennelleet jossain yrityksessä⁷⁵, kun taas lasten pakkotyö oli syytteiden mukaan tyypillisesti tapahtunut kotitöinä tai suljetun yhteisön hyväksi tehtynä työnä. Lapsen hyväksikäyttäjällä oli tavallisesti läheinen tai intiimi suhde lapsen kanssa. Oikeudenkäynnin aikana kävi ilmi, että tehtyjen kotitöiden tai talkootyypisten töiden määrästä ja niihin tekemiseen liittyvistä olosuhteista oli vaikea esittää muuta näyttöä kuin osapuolten kertomukset. Muun todistusaineiston puute oli yksi syy sille, miksi pakkotyötä koskevat syytteet eivät menestyneet (ks. tarkemmin kohta 4.9).⁷⁶

4.3 Muita piirteitä hyväksikäytössä tai ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa

Syytteessä kuvatuissa tapauksissa rikokset olivat lähes kokonaan tapahtuneet Suomessa ja kytkentöjä ulkomaille kuvattiin vähän. Merkkejä rajat ylittävästä järjestäytyneestä rikollisuudesta ei ollut.

Syytteiden mukaan hyväksikäyttö oli usein pitkäkestoista ja sitä oli kestänyt keskimäärin muutamman vuoden. Syytteistä vain harva koski muutamien päivien aikana tapahtunutta hyväksikäyttöä. Taulukosta 3 käy ilmi, että lähes puolet syytteistä koski yli vuoden mittaista hyväksikäyttöä (N=17). Tekoaika oli monissa syytteissä huomattavan pitkä. Lähes kolmasosassa syytteistä puhuttiin yli nel-

jä vuotta kestäneestä hyväksikäytöstä (N=11). Lapsiasianomistajan hyväksikäyttö oli huolestuttavan monissa tapauksissa kestänyt useita vuosia ennen sen ilmi tulemistä.

TAULUKKO 3 Teon kesto syytteiden mukaan

Pituus	Syytteiden lukumäärä
1–7 vrk	6
8–90 vrk	4
>3–12 kk	8
>1–3 v	6
>4 v	11
Yhteensä	35

Lähde: Selvitysaineisto

Syytteiden mukaan vastaaja ja lapsiasianomistaja tunsivat toisensa yleensä hyvin.⁷⁷ Suurimmassa osassa tapauksia oli kysymys läheisestä suhteesta, jolloin osapuolet olivat keskenään intiimissä parisuhteessa tai kyse oli vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta. Tämän lisäksi he saattoivat olla tuttavina ja tuntea toisensa jo pidemmältä ajalta. Osassa tapauksista oli kysymys työnantajan ja työntekijän välisestä suhteesta tai vastaaja oli eräänlaisessa auktoriteettiasemassa edustaen esimerkiksi vaikutusvaltaista henkilöä asianomistajalle tärkeässä yhteisössä. Vain muutamassa tapauksessa syytteessä oli henkilö, johon uhrin side ei ollut vahva. Osapuolten välinen suhde saattoi muuttua syytteessä ku-

75 Ks. esim. Jokinen ym. 2011, s. 74 ss.

76 Hyväksikäytöstä epäillyillä työnantajilla on monenlaisia keinoja pyrkiä harhauttamaan viranomaisia ja piilotella hyväksikäyttöä. Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvistä näyttökysymyksistä ks. Jokinen ym. 2011, s. 171–176.

77 Ks. myös Kervinen & Ollus 2019, s. 49, 59–61, 65–66.

vatun hyväksikäytön aikana: he muuttivat yhteen, saivat yhteisen lapsen tai seurustelusuhde päättyi.

Tuomioaineistosta ei voi varmuudella tarkastella rikoksen osapuolten kansalaisuutta muun muassa sen takia, että rikoksen asianomistajaa ei identifioida riittävän tarkasti. Osassa tapauksia kävi ilmi, että lapsen alkuperä oli toisessa EU-maassa tai EU:n ulkopuolisessa maassa. Tapauskuvauksissa esitettiin myös muita sellaisia yksityiskohtia, joiden kautta saatiin tietoa rikosten osapuolten kotimaasta tai kansalaisuudesta. Tuomioiden perusteella vaikutti siltä, että lapsiasianomistajista noin kaksi kolmasosaa oli suomalaisia ja noin kolmasosa oli ulkomaalaisia. Vastaajista hieman yli puolet vaikutti olevan suomalaisia ja hieman alle puolet ulkomaalaisia. Ulkomaalaisilla vastaajilla oli yleensä ulkomaalainen lapsiasianomistaja ja vastaavasti suomalaisilla vastaajilla oli yleensä suomalainen lapsiasianomistaja. Syytteiden mukaan ulkomaalaisilla vastaajilla oli yleensä yksi lapsiasianomistaja, kun taas suomalaisilla vastaajilla lapsiasianomistajia saattoi olla useampia. Selvitysaineisto osoittaa, että ihmiskauppa tapahtuu Suomen rajojen sisällä, ja se voi kohdistua niin suomalaisiin kuin ulkomaalaisiin lapsiin.

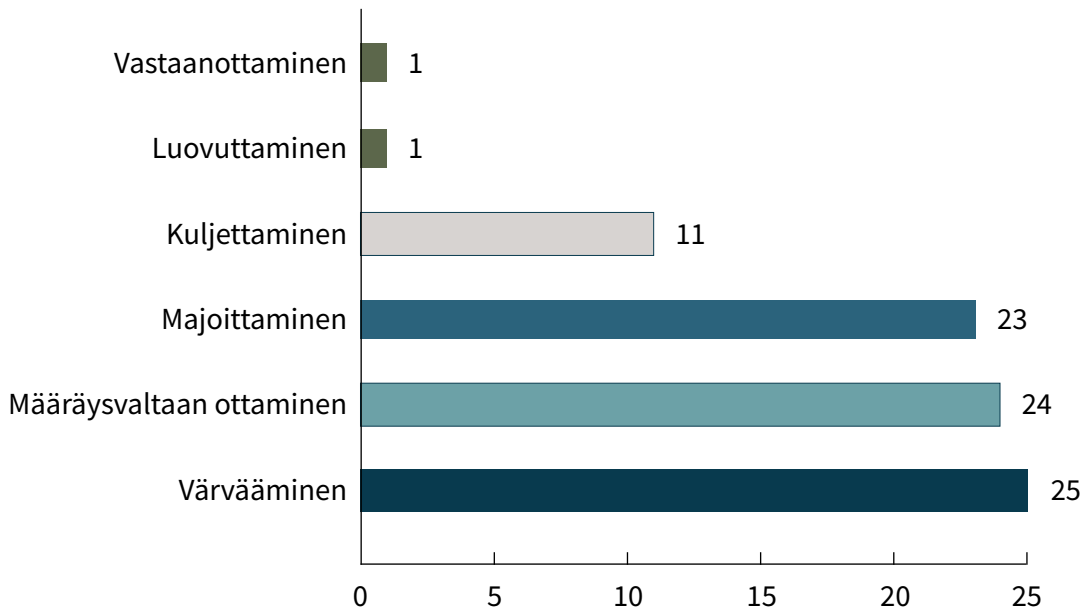
4.4 Tekotapa

Ihmiskaupparikoksen tekotapoina on määräysvaltaan ottaminen, värvääminen, luovuttaminen, kuljettaminen tai vastaanottaminen sekä majoittaminen. Määräysvaltaan ottamisessa voi olla kysymys pitkäkestoisesta teosta, jonka aikana hyväksikäyttäjä saa ihmiskaupan kohteen toimimaan haluamallaan tavalla. Esimerkiksi kuljettaminen tai majoittaminen voi niin ikään olla pitkäkestoista, mutta kyse voi olla myös lyhytaikaisesta tapahtumasta.⁷⁸ Tekotapana esimerkiksi kuljettaminen tai majoittaminen ei myöskään edellytä, että tekijän ja uhrin välillä vallitsisi alistussuhde.⁷⁹

Lapsiin kohdistuvia ihmiskaupparikoksia koskevissa syytteissä esiintyi runsaasti eri tekotapoja. Kuviosta 5 käy ilmi, että syytteissä puhuttiin eniten värväämisestä, määräysvaltaan ottamisesta, ja majoittamisesta, mutta myös luovuttamisesta, kuljettamisesta tai vastaanottamisesta. Syytteiden mukaan sama lapsiasianomistaja on voinut olla useamman eri tekotavan kohteena.

⁷⁸ Ks. esim. HE 34/2004 vp, s. 95; Melander 2022.

⁷⁹ Ks. esim. Koivukari ym. 2022, s. 75, 77. Tutkijoiden mukaan joissakin heidän analysoimissaan tuomioissa vaikutti kuitenkin siltä, että ihmiskauppasäännöstä tulkittiin toisinaan virheellisesti siten, että se olisi edellyttänyt uhriin kohdistunutta alistussuhdetta ja pitkälle menevää kontrollia (mt., 75).



Kuvio 5 Lapsiin kohdistuneista ihmiskaupparikoksia (RL 25:3-3a) koskeissa syytteissä tekotapa (N) (syytteessä voi olla useampi tekotapa) Lähde: Selvitysaineisto

Väräämisen kohdalla oikeudenkäynnissä keskusteltiin siitä, oliko vastaaja väräännyt tai osallistunut lapsiasianomistajan väräämiseen esimerkiksi seksuaalisessa hyväksikäytössä. Majoittamisessa oli kysymys esimerkiksi sijaishuollosta kadonneista nuorista, joille järjestettiin majapaikka. Kuljettamisessa, luovuttamisessa tai vastaanottamisessa vastaaja oli syytteen mukaan vastannut tai osallistunut lapsiasianomistajan siirtelemiseen esimerkiksi paikkoihin, joissa seksuaalinen hyväksikäyttö tapahtui.

Tuomioaineiston perusteella ei ole aina mahdollista selvittää, miten eri tekotapojen täyttymistä on arvioitu tai mitkä tekotavat on lopulta luettu vastaajan syyksi.⁸⁰ Yhteenvetona on kuitenkin mahdollista todeta, että oikeudenkäynnin aikana syyte ei tullut kaikissa tapauksissa tekotavan osalta toteennäytetyksi. Oikeudellisesti kiperin kysymys oli arvioida määräysvaltaan ottamisen täyttymistä. Muiden tekotapojen kohdalla ilmeni lähinnä näyttöön liittyviä kysymyksiä siitä, voitiinko vastaajan katsoa väräänneen, luovuttaneen, kuljettaneen, vastaanottaneen tai majoittaneen asianomistajan.

⁸⁰ Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 141, 144–145.

Sofia sijoitettiin hänen vanhempiensa päihdeongelmien vuoksi kodin ulkopuolelle. Sofialle kiusattiin jatkuvasti hänen oppimisvaikeuksiensa takia. Yksien bileiden jatkoilla Sofia raiskattiin. Hän ei kertonut tapauksesta kenellekään, mutta voi sen jälkeen huonosti. Sofia karkasi sijoituspaikasta. Hän majoittui tuttavien tutun luokse, joka oli vähän päälle 20-vuotias mies. Mies tiesi hänen olevan 16-vuotias, ja Sofia kertoi hänelle myös kiusatuksi tulemisesta. Mies järjesti hänelle päihteitä, mutta halusi korvauksen päihteistä ja majoituksesta. Mies kehotti häntä ryhtymään rahan saamiseksi seksin myyntiin, missä mies voisi auttaa. Sofialle ajatus seksuaalisesta kanssakäymisestä vieraiden miesten kanssa tuntui epämiellyttävältä. Hän tarvitsi kuitenkin rahaa, eikä hänellä ollut monia vaihtoehtoja käytettävissään. Sofia sai suostuteltua myös toisen samasta sijoituspaikasta karanteeniin nuoren Julian mukaan toimintaan. Julia oli eristäytynyt muista nuorista ja oli mielissään, kun Sofia huomasi hänet. Mies majoitti myös Julian, ja auttoi tyttöjä seksinmyynti-ilmoituksen tekemisessä. Mies toimi kuskinakin heille ja otti ostajilta vastaan käteismaksun. Tytöt tarjosivat seksuaalisia tekoja noin kymmenen kertaa kahden kuukauden ajanjakson aikana.

Kuvaus sisältää useisiin eri tapauksiin sisältyneitä tyypillisiä toistuneita piirteitä, eikä kuvaa aineistossa ollutta yksittäistä tapausta.

4.5 Määräysvaltaan ottaminen

Vuonna 2015 voimaan tulleessa ihmiskaupparikoksia koskevassa uudistuksessa madallettiin valtaan ottamisen kynnyksiä, jonka oli havaittu nousseen soveltamiskäytännössä liian korkeaksi. Tähän pyrittiin muuttamalla aikaisempi ”ottaa toisen valtaansa” muotoon ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Hallituksen esityksen mukaan uutta säännöstä sovellettaessa ratkaisevaa on, että ihmiskaupan kohde on menettänyt mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla. Määräysvalta toteutuisi käytännössä käytämällä ihmiskaupparikoksen keinoja, jolloin olisi

yleensä kysymys ihmiskaupan kohteen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttämistä tai painostamisesta. Keinojen käyttämisen seurauksena ihmiskaupan kohteelle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin alistua hyväksikäyttäjän määräysvaltaan ja ryhtyä toimimaan ihmiskaupan tarkoituksessa, kuten pakkotyössä tai seksuaalisessa hyväksikäytössä.⁸¹

⁸¹ HE 103/2014 vp, s. 51; HE 34/2004 vp, s. 94. Ihmiskauppadirektiivissä haavoittuvalla asemalla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilöllä ei ole muuta todellista tai hyväksyttävää vaihtoehtoa kuin alistua hyväksikäyttöön (2011/36/EU artikla 2 kohta 2).

Hallituksen esityksen mukaan riippuvainen asema voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ- tai velkasuhteesta. Kyse voi olla myös siitä, jos ihmiskaupan kohteella ei ole oleskeluoikeutta tai hänen pitää luovuttaa passinsa tai muut tärkeät asiakirjat toiselle henkilölle. Riippuvainen asema voi olla seurausta siitäkin, että ihmiskaupan kohteen tekemä rikos uhataan paljastaa viranomaiselle. Hallituksen esityksessä mainittiin lisäksi huumausaineen käyttäjän riippuvuus huumausaineiden toimittajasta.⁸²

Turvaton tila voi puolestaan aiheutua ihmiskaupan kohteen vaikeasta taloudellisesta tilanteesta, asunnottomuudesta, vakavasta sairaudesta, päihteiden käytöstä, nuoresta iästä tai pakolaisuudesta. Kyse voi olla myös lähimaisen vakavasta sairaudesta tai päihteiden käytöstä. Hallituksen esityksen mukaan turvaton tila voi liittyä henkilön aikaisemmasta prostituutiosta tai muusta syystä aiheutuvaan heikkoon sosiaaliseen asemaan. Turvattomuutta voi lisätä ihmiskaupan kohteen psyykkiseen tilaan vaikuttavat kokemukset esimerkiksi seksuaalisesta tai muusta väkivallasta. Nuoren henkilön kohdalla turvattomuuteen voi vaikuttaa lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö tai laiminlyönti.⁸³

Selvitysaineistoon kuuluneissa tapauksissa kuvattiin usein seikkaperäisesti määräysvaltaan ottamista, jolloin luonnehdittiin usein lapsiasianomistajan vastaajasta riippuvaista asemaa ja turvatonta tilaa. Oikeudenkäynnissä kuultiin lapsiasianomistajaa ja tavallisesti hänen antamansa kertomus rikastutti, eli toi esille lisää tietoa määräysvaltaan liittyvistä tapahtumista. Määräysvaltaan ottamista koskeva oikeudellinen harkinta vaikutti olevan

82 HE 34/2004 vp, s. 93.

83 HE 34/2004 vp, s. 93–94.

monipuolista ja sitä kautta avautui ihmiskaupalle tyypillisiä piirteitä. Selvitysaineistosta kävi ilmi, että tuomareiden harkinnassa määräysvaltaan ottamisen kynnys oli korkeammalla kuin syyttäjillä. Tuomioistuinten ratkaisukäytännössä oli myös selkeitä eroavaisuuksia siinä, miten määräysvaltaan ottamista arvioitiin ja miten siihen liittyviä eri tekijöitä painotettiin.

Oikeudenkäyntiaineistoa kokonaisuutena tarkastellen on mahdollista todeta, että määräysvaltaan ottamisen arvioimisessa kiinnitettiin huomiota osapuolten väliseen suhteeseen, heidän ikäeroonsa, asianomistajan haavoittuvasta asemasta kertoviin seikkoihin sekä hänen mahdollisuuteensa vastustaa hyväksikäyttäjää, toimia toisin tai saada itselleen apua. Lisäksi kiinnitettiin huomiota vastaajan toimintaan ja siihen, millä tavalla hän oli saanut asianomistajan toimimaan haluamallaan tavalla.

Määräysvaltaan ottaminen rakentui pitkälti lapsiasianomistajan hyväksikäyttäjistä riippuvaiseen asemaan, turvattoman tilan tai muun haavoittuvuuden ympärille. Oikeudenkäynnissä tuotiin esille lukuisia haavoittuvuuteen liittyviä seikkoja. Alaikäinen ei esimerkiksi osannut suomea, hän oli rahaton, hänellä ei ollut sukulaisista tai muista läheisistä muodostuvaa sosiaalista verkostoa, hänen liikkumistaan rajoitettiin, hänen yhteydenpitonsa kotimaan sukulaisiin oli estetty, eikä hänellä ollut mahdollisuutta palata omin avuin kotimaahansa. Suomalaisella alaikäisellä saattoi olla vaikeat kotiolo, yksinäisyyttä, mielenterveydellisiä ongelmia tai muita kuormittavia elämäkokemuksia, jotka saivat hänet tukeutumaan ja luottamaan itseään vanhempaan vastaajaan. Kun lapsi tai nuori oli omassa perheessään hyväksikäytettynä, tuotiin esille hänen riippuvaista asemaansa vanhemman

huolenpidosta. Lapsiasianomistajan perustarpeista huolehtiminen oli saatettu laiminlyödä, hänen sosiaalisia suhteitaan oli rajoitettu tai hänet oli eristetty lähes kaikista ulkopuolisista kontakteista.

Tuomioistuimien saattoi arvioinnissaan tulla siihen johtopäätökseen, että syyte tuli toteennäytetyksi määräysvaltaan ottamisesta. Perusteluissa otettiin kantaa syytteessä ja oikeudenkäynnin aikana esitettyihin seikkoihin, kuten osapuolten välisen suhteen läheisyyteen ja sen tasa-arvoisuuteen. Määräysvaltaan ottamisen katsottiin esimerkiksi tapahtuneen aikuisen ja lapsen välisessä epätaasa-arvoisessa suhteessa, jossa vastaaja käytti hyväksi lapsiasianomistajan haavoittuvuutta.

Selvitysaineisto osoitti, että hallituksen esityksen perusteluja luettiin huolella. Tuomioistuimien perusteluissa siteerattiin usein hallituksen esitystä (103/2014), jossa korostettiin määräysvallan olevan tyypillisesti asianomistajan psyykkistä kontrolloimista, eivätkä hyväksikäyttäjän käyttämät keinot välttämättä näy ulospäin. Hallituksen esityksen mukaan alistaminen voi olla monitahoista ja vaikeasti havaittavaa psyykkistä painostamista tai pakottamista, minkä seurauksena syntyneen pelkotilan vuoksi hyväksikäytetty ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti.⁸⁴ Selvitysaineistoon kuuluneissa useissa syyksi lukevissa tuomioissa tuotiin esille lapsiasianomistajan alisteista asemaa suhteessa aikuiseseen vastaajaan, minkä seurauksena vastaaja sai asianomistajan taipumaan vastaajan tahdon alaiseksi.

Tuomioistuimien arvioi määräysvaltaan ottamista myös toisin kuin syyttäjät. Selvitysaineiston mu-

kaan tuomioissa oli epäyhtenäisyyttä siinä, miten lapsiasianomistajan haavoittuvaa asemaa, omaa toimijuutta tai mahdollisuutta vastustaa hyväksikäyttäjää arvioitiin. Kysymys oli tunnusmerkistön täyttymisen arvioimisesta, mutta myös näyttöön liittyvistä kysymyksistä. Selvitysaineiston perusteella on kuitenkin mahdollista todeta, että osassa tapauksia kynnys määräysvaltaan ottamiselle asetettiin varsin korkealle. Erityisen ongelmallista vaikutti olevan tunnistaa parisuhteessa tapahtunutta määräysvallan käyttöä, vaikka se selvitysaineiston tapauksissa kohdistui alaikäiseen. Syytteessä saatettiin puhua myös vastaajan harjoittamasta painostamisesta, jolloin lapsipuoliso painostettiin vastaajan tahdon mukaisesti esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi esittämällä rakkaudentunnustuksia tai lupailamalla avioliiton solmimista.

Tuomioissa otettiin erikseen kantaa lapsiasianomistajan riippuvaiseen asemaan, turvattomaan tilaan ja määräysvaltaan ottamiseen. Eri kohdissa tuotiin kuitenkin esille samanlaisia tekijöitä lapsen haavoittuvuudesta. Tuomioissa saatettiin myös tehdä punnintaa siten, että haavoittuvuusarvioinnissa käsiteltiin sen puolesta ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Kun alaikäinen asui yhdessä vastaajan kanssa, pidettiin mahdollisena, että hän olisi ollut riippuvainen vastaajasta. Nuorella saattoi olla ongelmia vanhempiensa kanssa, mutta tuomioistuimien arvioi, että nuori olisi kuitenkin voinut palata kotiin. Myös yhteydenpidon vanhempiin tai koulussa käymisen katsottiin toisinaan puhuvan riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa vastaan. Tuomioistuimien mukaan tapauksessa ei välttämättä esitetty sen mielestä riittävästi näyttöä sen puolesta, että lapsiasianomistaja ei olisi kyennyt toimimaan oman tahtonsa mukaan. Tuomiossa saatettiin myös arvioida, että lapsiasianomistajan ei voida ”katsoa syrjäytyneen

84 HE 103/2014 vp, s. 51.

yhteiskunnasta” siten, että hänellä ei olisi muitakin vaihtoehtoja kuin pysyä vastaajan luona.

Lasten suojelun ja oikeuksien näkökulmasta on todettava, että määräysvaltaan ottamisen kynnystä ei pitäisi asettaa liian korkealle, vaan hyväksikäyttöön liittyviä olosuhteita pitäisi arvioida lapsilähtöisesti. Myös arviointia uhrin asemassa olevan henkilön tahdonmuodostuksesta ja kyvystä ilmaista omaa tahtoaan olisi tehtävä ottamalla huomioon, että kysymyksessä on alaikäinen. Edes aikuinen ihmiskaupan uhri ei aina tiedosta olevansa ihmiskaupan uhri⁸⁵. Vaikuttaa siltä, että alaikäisille asetetaan osassa tuomioita varsin korkea toimimiselvöllisyys: alaikäisen pitää ymmärtää olevansa hyväksikäytön kohteena, hänen pitää ilmaista se hyväksikäyttäjälle ja/tai pyrkiä aktiivisesti pois hyväksikäyttäjän vaikutuspiiristä.

4.6 Väkivallan käyttäminen

Selvitysaineistossa yksi huomiota herättävä seikka oli se, että monissa tapauksissa puhuttiin vastaajan käyttämästä fyysisestä ja seksuaalisesta väkivallasta lapsiasianomistajaa vastaan. Tämä ilmeni myös muina rikosnimikkeinä, joista vastaajaa syytettiin törkeän ihmiskaupan lisäksi.

Määräysvaltaan ottaminen voi tapahtua ilman fyysisistä väkivaltaa. Tästä huolimatta syytteissä saatettiin kuvata yksityiskohtaisesti vastaajan käyttämää väkivaltaa pyrkien osoittamaan vastaajan valtaa suhteessa lapsiasianomistajaan. Väkivalta oli keskeisessä osassa myös niissä syytteissä, joissa ihmisarvoa loukkaava olosuhde perustui vastaajan harjoittamalle lähisuhde- tai parisuhdeväkivallalle.

85 Esim. Pihlaja & Piipponen 2023, s. 69.

Syytteissä kuvattiin vastaajan käyttämää parisuhdeväkivaltaa, jonka seurauksena lapsiasianomistaja oli joutunut henkisen, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Syytteissä kuvattiin myös muita parisuhdeväkivallalle ominaisia piirteitä. Lapsiasianomistajan pukeutumista, liikkumista, vapaa-ajan viettoa, puhelimen käyttöä tai syömistä saatettiin syyttäjän mukaan rajoittaa ja kontrolloida. Kun syytteen mukaista väkivaltaa, eristämistä ja kontrollointia tapahtui parisuhteessa, siitä ei välttämättä ollut saatavissa muuta näyttöä kuin asianomistajan kertomus. Tuomioistuimen mukaan ainakin osa väkivallan käytöstä saattoi tulla todistetuksi, mutta vastaajan harjoittamaa väkivaltaa tai rajoituksia ei kuitenkaan välttämättä pidetty niin intensiivisinä, että lapsiasianomistaja olisi tuomioistuimen mielestä saatu sen seurauksena alistettua vastaajan määräysvallan alle. Tuomioistuimen mukaan lapsiasianomistajalla säilyi vaihtoehtoinen mahdollisuus toimia toisin, eikä hän ollut menettänyt mahdollisuuttaan toimia haluamallaan tavalla. Väkivallan käyttäminen parisuhteessa ei myöskään riittänyt osoittamaan ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista. Näistä syistä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön ei katsottu aina täyttyneen.

Edellä selostetusta seuraa, että vaikka tuomioistuin olisi katsonut vastaajan olleen väkivaltainen ja hänet olisi tuomittu samalla kertaa lapsiasianomistajaan kohdistuneista pahoinpitelyistä, väkivallan ei katsottu liittyneen ihmiskaupassa tapahtuneisiin hyväksikäyttötilanteisiin.⁸⁶ Vaikutti siltä, että hyväksikäyttöön liittyviä tapahtumia arvioitiin hyvin pistemäisesti, eikä osapuolten välistä suhdetta ja valta-asetelmaa tarkasteltu sillä tavoin kokonaisvaltaisesti kuin ihmiskaupparikoksessa olisi mah-

86 Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 116–119.

dollista.⁸⁷ Tällaista tulkintaa on pidettävä ongelmallisena ja se on erityisen ongelmallista, kun kyse on lapseen kohdistetusta väkivallasta. Aikuisen on muutoinkin mahdollista käyttää valta-asemaansa ja saada lapsi taivuteltua tekemään aikuisen tahdon mukaisesti. Väkivallan käyttö lisää entisestään valtaepätasapainoa osapuolten välillä ja vaikeuttaa lapsen oman tahdon ilmaisemista.

4.7 Suostumuksesta

Ihmiskauppaa pidetään niin vakavana rikoksena, ettei sen kohteeksi voi suostua.⁸⁸ Tämän lähtökohdan pitäisi olla erityisen selvä, kun kysymyksessä on lapseen kohdistunut ihmiskauppa. Lapsen erityisen suojelutarpeen pitäisi johtaa siihen, että lapsen toiminnan, tahdonmuodostuksen ja tahdon ilmaisun arvioimisessa pääpaino olisi aikuisen vastaajan toiminnan arvioimisessa ja siinä, miten hän on pyrkinyt käyttämään lapsen haavoittuvuutta hyväksi ajaakseen omaa etuaan. Lapsen mahdolliselle ”suostumiselle” ei pitäisi antaa oikeudellisesti merkitystä. Tuomiokäytännössä oli kuitenkin eroa siinä, minkälainen oikeudellinen merkitys tai painoarvo annettiin lapsen suostumukselle. Erityisesti seksuaalisessa hyväksikäytössä nousi esille lapsen ”vapaaehtoisuus” toimia esimerkiksi kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteena.

Kun rikoslakiin lisättiin ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset, hallituksen esityksessä todettiin, että ihmiskaupan uhrin suostumuksella ei ole merkitystä. Kansalliseen rikoslakiin ei otettu erillistä mainintaa suostumuksesta, koska se ei vastannut

perinteistä suomalaista sääntelytapaa. Hallituksen esityksen mukaan ihmiskaupan tunnusmerkistöön sisältyy niin vakavia keinoja, ettei niiden kohteena oleva henkilö voi antaa suostumustaan hyväksikäyttöön. Kun henkilö on näiden keinojen kohteena, sen seurauksena hänen mahdollisuutensa määrätä omasta toiminnastaan on rajoittunut. Esityksen mukaan esimerkiksi toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen, erehdyttäminen tai korvauksen maksaminen toista määräysvallassaan pitävälle johtaa siihen, että ihmiskaupan kohde ei voi antaa pätevää suostumusta. Teon rangaistavuutta ei myöskään poista se, että suostumus annettaisiin jälkikäteen.⁸⁹

Hallituksen esityksessä otettiin kantaa myös lapsen asemaan. Esityksessä käytiin läpi ihmiskaupan eri muodot ja todettiin, että lapsi ei voi antaa suostumustaan pakkotyöhön, ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudosten poistamiseen. Tämän lisäksi tarkasteltiin erikseen seksuaalista hyväksikäyttöä ihmiskaupassa ja sen kohdistumista alaikäisiin. Hallituksen esityksessä lähdettiin liikkeelle näkemyksestä, jonka mukaan kysymys olisi muita kohtia tulkinnanvaraisempi. Esityksessä käytiin läpi joitakin silloin voimassa olleen rikoslain 20 luvun rangaistussäännöksiä seksuaalirikoksista, joissa suojataan alaikäisiä. Esityksessä päädyttiin siihen, että rikoslain lähtökohtana on, että alaikäisten suoja on aikuisia parempi, eikä alle 18-vuotias voi antaa pätevää suostumusta ryhtymisestään ihmiskaupassa tarkoitettun seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.⁹⁰ Hallituksen esityksessä on lisäksi

87 Esim. Ollus 2016, s. 81–85; Hong 2017, s. 370–374; Hong 2019, s. 92–93; Hannonen & Kainulainen 2022, esim. s. 141–142.

88 Ks. esim. HE 103/2014 vp, s. 39.

89 HE 34/2004 vp, s. 99–100. Suostumusta käsiteltiin vastaavalla tavalla myös myöhemmin ks. HE 103/2014 vp, s. 15–16, 29, 38–39, 46. Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 32–33.

90 HE 34/2004 vp, s. 100; HE 103/2014 vp, s. 15–16, 39.

selvyyden vuoksi todettu, että myöskään alaikäisen antama suostumus ei poista teon rangaistavuutta.⁹¹

Tuomiokäytännössä suostumus on kuitenkin nousut esille. Suostumuksen merkityksen arvioiminen on liittynyt esimerkiksi siihen, minkälaisissa olosuhteissa asianomistajan voidaan katsoa kykenevän tahdonmuodostukseen ja oman tahtonsa mukaan toimimiseen.⁹² Vaikka lapsi ei voi antaa pätevää suostumusta hyväksikäyttöön, myös käsillä olevasta selvitysaineistosta kävi ilmi, että oikeudenkäynneissä lapsen mahdollinen suostumus ja suhtautuminen hyväksikäyttöön oli usein esillä. Suostumisen arvioiminen kytkeytyi esimerkiksi siihen, miten vastaajan katsottiin ottaneen alaikäisen määräysvaltaansa tai värvänneen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.⁹³ Vaikutti siltä, että vastaajien ja lapsiasianomistajien välisissä suhteissa ei ollut aina yksinkertaista selvittää tapahtumien kulkua tai tehdä rajanvetoa sen välillä, milloin vastaaja olisi esimerkiksi värvännyt lapsiasianomistajan toimimaan kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteena. Rikoksen osapuolten kesken saattoi vallita hyvin erimielisiä käsityksiä osapuolten roolista ja keskinäisistä valta-asemista. Myös lapsiasianomistajalla itsellään saattoi olla vaikeuksia ottaa kantaa siihen, kenen aloitteesta tai miten hän oli päätenyt ottamaan vastaan seksin tai seksuaalisten tekojen ostajia. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa teini-ikäinen tyttö kertoi, että hän ei tiennyt kuka lopulta ehdotti hänelle toimintaan ryhtymistä, eikä sitä ”onks kukaan niinku käseny mua tai pakottanu”.

91 HE 103/2014 vp, s. 39.

92 Koivukari ym. 2022, s. 72–73.

93 Hallituksen esityksen mukaan värvääminen tarkoittaisi toisen houkuttelemista tai pyytämistä ihmiskaupan kohteeksi ja teko tapa toteutuisi vain, jos kohde suostuisi tähän. HE 34/2004 vp, s. 95; HE 103/2014 vp, s. 7. Esityksen sanavalinta ei ole onnistunut ks. Matikkala 2023, s. 488; Melander 2022.

Tuomiokäytännössä suhtautumisessa alaikäisen asemaan hyväksikäytön kohteena oli eroja. Toisissa tuomioissa lapsen erityinen suojelun tarve ja valtaepätasapaino suhteessa aikuiseen hyväksikäyttäjään vaikutti olevan arvioinnissa keskeistä. Toisista tuomioista välittyi sen sijaan kuva siitä, että lapselle annettiin varsin vahva toimijuus. Tämän seurauksena lapsen katsottiin pystyvän tekemään itsenäisiä päätöksiä ja hänellä katsottiin olleen keinoja vastustaa hyväksikäyttäjäänsä ja kieltäytyä hyväksikäytöstä.

Selvitysaineiston mukaan syyttäjä oli rakentanut syytteesä esimerkiksi niin, että lapsiasianomistaja oli otettu aikuisen vastaajaan määräysvaltaan ja hän oli joutunut kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteeksi. Oikeudenkäynnissä kuultiin lapsiasianomistajaa, joka kertoi suhteestaan vastaajaan, hyväksikäyttöön liittyneistä olosuhteista ja suhtautumisestaan siihen, mitä hän oli joutunut tekemään.

Oikeudenkäynnin aikana kuultujen lapsiasianomistajien kertomuksissa oli vaihtelua. Lapsiasianomistaja saattoi itse kertoa suostuneensa kaikkeen, mitä vastaaja oli hänelle ehdottanut. Tytön mukaan syynä oli esimerkiksi se, että hän oli ihastunut itseään vanhempaan mieheen, jonka kanssa hän oli solminut parisuhteen. Hän oli suostuvainen kaikkiin miehen tekemiin ehdotuksiin, koska halusi olla miehelle mieleksi, eikä halunnut menettää miestä. Aineistossa oli myös tapauksia, joissa nuori kertoi aluksi olleensa empiväinen, eikä olisi halunnut suostua seksin tai seksuaalisten tekojen myymiseen, mutta myöntyi lopulta. Alaikäisen suhtautuminen saattoi myös muuttua hyväksikäytön aikana. Joissakin tapauksissa nuori oli aluksi ollut suostuvainen, mutta halusi sittemmin lopettaa toiminnan, mihin vastaaja yleensä reagoi negatiivisesti.

Tuomioistuinten ratkaisukäytännössä oli eroa siinä, miten osapuolten välistä valtasuhdetta, lapsen toimintaa ja tekoa koskevia olosuhteita arvioitiin. Joissakin tuomioissa katsottiin, että lapsiasianomistaja olisi voinut kieltäytyä tai vastustaa muulla tavalla hyväksikäyttäjän tahtoa. Tuomioiden perusteluista on pääteltävissä, että lapsiasianomistajalla katsottiin olevan itsenäinen mahdollisuus toimia toisin kuin vastaaja halusi. Kaupallistettuun seksuaaliväkivaltaan liittyneissä tuomioissa saatiin argumentoida, että lapsiasianomistaja oli itse ollut aloitteellinen, kiinnostunut tai suostuvainen seksuaalipalvelujen myymiseen. Muutamissa tuomioissa tuotiin lisäksi esille, että lapsi oli jo aikaisemminkin ”toiminut prostituoituna”. Tällaiset perustelut ovat lapsen erityisen suojelun tarpeen näkökulmasta erittäin kyseenalaisia. Lapsen aikaisempaa taustaa seksuaalisen hyväksikäytön kohteena ei ole pidetty haavoittuvuutta osoittavana tekijänä, vaan pikemmin osoituksena siitä, että lapsi jatkoi ”omasta halustaan” seksin tai seksuaalisten tekojen myymistä.⁹⁴

Toisissa tuomioissa korostettiin lapsen suojelun tarvetta ja painotettiin, että lapsi ei voinut antaa suostumusta esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Esimerkiksi yhdessä selvitysaineistoon kuuluneessa tapauksessa tuomioistuin toi esille, että lapsiin ja nuoriin kohdistuneissa rikoksissa vastaaja usein tuo esille, että heidän välillään vallitsi tasavertainen suhde, lapsi tai nuori oli ikäistään kypsempi tai kokeneempi tai nuori oli ollut aloitteellinen syytteen alaisessa teossa. Lapsen tai nuoren imarteleminen tai kehuminen saattoi olla vastaajan tarkoituksellinen keino saada nuori tekemään sellaista, mitä aikuinen ei saisi pyytää. Ai-

kuisen vastuulla on kuitenkin se, mitä lapselle tai lapsen kautta tehdään.

Selvitysaineistoon kuuluneessa yhdessä tuomiossa todettiin asiassa esitettyä näyttöä arvioitaessa seuraavasti: ”Tosiasiasta tietyksi on se, että aikuinen on aina vastuussa siitä, ettei ota yhteyttä tai osoita kiinnostusta lapsiin kyseisessä tarkoituksessa, ja erityisesti ettei syyllisty lain mukaan kiellettyihin tekoihin. Aikuisen vastuulla on aina kaikki tapahtuva (tai tapahtunut) siitä alkaen, että hänen tulee olla ottamatta yhteyttä ja osoittamatta kiinnostusta, täysin riippumatta siitä, missä määrin lapsi tai nuori itse kiinnostustaan osoittaa. Siten tässäkin asiassa on vastaajien menettelyn moitittavuutta arvioitaessa täysin merkityksetöntä se, mikä on ollut asianomistajien oma halu tai tahto tapahtuneisiin seikkoihin.”

Lapsen mahdollisuutta vastustaa hyväksikäyttäjää arvioitiin joissakin tuomioissa lapsilähtöisesti, jolloin otettiin huomioon rikosten osapuolten välillä vallitseva valtasuhde. Joissakin tapauksissa vastaaja järjesti omalla toiminnallaan hyväksikäytön olosuhteet sellaisiksi, että lapsiasianomistaja saatiin haavoittuvaan tilaan. Nuori oli esimerkiksi kuljetettu hyväksikäyttöä varten sellaiseen paikkaan, josta hänen olisi vaikea poistua omin neuvoin. Kysymys saattoi olla alkoholijuomien tai huumausaineiden tarjoilemisesta nuorelle. Paikalle oli voitu tuoda vastaajan lisäksi muita miehiä, jotka käyttivät tyttöä seksuaalisesti hyväksi. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa lausuttiin seuraavasti: ”Käräjäoikeus katsoo myös, että asianomistaja Nn on nuoren ikänsä, kokemattomuutensa ja päihtymistilansa vuoksi ollut haavoittuvassa asemassa ja ymmärtämätön kieltäytymään hänelle tehdystä teosta.”

94 Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 73.

4.8 Törkeysarviointi

Rikoslaisia luetellaan kaikkiaan neljä eri perustetta, jotka voivat tehdä ihmiskaupparikoksesta törkeän. Kysymys on 1) väkivallan, uhkauksen tai kavaluuden käyttämisestä, 2) vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden, hengenvaarallisen tilan tai erityisen tuntevan kärsimyksen aiheuttamisesta, 3) rikoksen kohdistumisesta alaikäiseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itsenään on olennaisesti heikentynyt, tai 4) rikoksen tekemisestä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Laissa mainitun ankaroittamisperusteen lisäksi törkeän tekemuodon täyttyminen edellyttää, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.⁹⁵ Hallituksen esityksessä (HE 34/2004) ei avattu sitä, minkälaisia tekijöitä kokonaisarvostelussa voisi ottaa huomioon, vaan tämä kysymys on jätetty lainsoveltamiskäytännössä ratkaistavaksi.

Törkeän ihmiskaupparikoksen ankaroittamisperusteet:

Jos ihmiskaupassa

- 1) käytetään ihmiskaupan tunnusmerkistössä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,
- 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntevaa kärsimystä,
- 3) rikos kohdistuu 18 vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai
- 4) rikos tehdään osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

⁹⁵ HE 34/2004 vp, s. 101–105, 115. Lakivaliokunta lisäsi alaikäistä koskevaan kvalifiointiperusteeseen lasten lisäksi muiden erityisen suojattomien ryhmien suojelemiseksi myös puolustuskyvyttömät henkilöt (LaVM 4/2004 vp, s. 8).

Kun ihmiskaupan kohteena on alaikäinen, kysymys on lähtökohtaisesti törkeästä ihmiskaupasta. Pelkkä ikä ei ole kuitenkaan yksin riittävä peruste pitää tekoa törkeänä, vaan teon on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.⁹⁶ Rikoslain lähtökohtana on, että yhden ankaroittamisperusteen täyttyminen ei välttämättä tee rikosta törkeäksi. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2013:57 ottanut kantaa rikoksen törkeysarvosteluun ja todennut, että joissakin tapauksissa rikoksen yhden ankaroittamisperusteen ilmenemistapa voi kuitenkin olla niin vahingollinen tai vaarallinen, että se antaa aiheen arvioida rikoksen kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Rikoksen kokonaisarviointi törkeäksi ei siten aina edellytä ankaroittamisperusteeseen liittymättömien teon törkeyttä osoittavien seikkojen toteamista. Tämän lisäksi ratkaisussa KKO 2013:57 on todettu, että jos rikoksesta täyttyy useampi kuin yksi ankaroittamisperuste, se voi puoltaa rikoksen arvioimista kokonaisuutena arvostellen törkeäksi.

KKO 2014:80. Ratkaisussa KKO 2014:80 korkein oikeus otti kantaa törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymiseen. Tapauksessa kotoaan karannut 17-vuotias lapsiasianomistaja ja täysi-ikäinen vastaaja olivat ystäviä, joiden välinen ikäero oli pieni. Korkeimman oikeuden mukaan vastaajan ja lapsiasianomistajan välistä suhdetta ei voitu heidän ystävyyssuhteestaan ja vähäisestä ikäerostaan huolimatta pitää tasavertaisena. Vastaaja käytti hyväksi heidän välistään ystävyyttä, lapsiasianomistajan ilmeistä hyväuskoisuutta ja hänen nuoruudestaan johtuvaa ymmärtämättömyyttä. Vastaaja käytti lapsiasianomistajaa vastaan myös vakavia uhkauksia ja määräysvaltaa, minkä seurauksena lapsi oli alisteisessa asemassa, eikä pystynyt vastusta-

maan vastaajan esittämiä vaatimuksia ja pyyntöjä. Vastaaja sai vastentahtoisen lapsiasianomistajan suostuteltua ja peloteltua aloittamaan seksuaalipalveluiden tarjoamisen korvausta vastaan ja myöhemmin myös jatkamaan toimintaa. Korkein oikeus arvioi asiassa esitetyn näytön perusteella selvitettyksi, että lapsiasianomistaja oli noin neljän kuukauden ajan tarjonnut seksipalveluita, joissa oli ollut useita kymmeniä asiakastapaamisia. Toiminnasta oli saatu noin 10 000 euron suuruinen hyöty, joka oli päätynyt vastaajan hallintaan ja määrättäväksi.

Korkein oikeus totesi tapausta arvioidessaan, että ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä oltiin muuttamassa, mutta myöskään voimassa ollutta tekotapaa ”ottaa toisen valtaansa” ei ollut perusteltua tulkita siten, että se koskisi vain fyysistä vapaudenriistoa. Korkein oikeus katsoi vastaajan kyenneen kontrolloimaan lapsiasianomistajan käyttäytymistä saattaakseen hänet vastoin omaa tahtoaan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.

Rikoksen törkeysarviointia tehdessään korkein oikeus totesi, että tapauksessa oli kysymys epätyypillisestä ihmiskaupan muodosta, koska ihmiskauppasääntelyn lähtökohtana oli puuttua erityisesti rajat ylittävään vakavaan rikollisuuteen, johon liittyy usein järjestäytynyttä rikollisuutta. Käsillä oleva epätyypillinen ihmiskaupan muoto voisi puhua sitä vastaan, että kyse olisi kokonaisuutena arvostellen törkeästä teosta. Korkein oikeus totesi kuitenkin, että kansainvälisissä velvoitteissa oli kiinnitetty erityistä huomiota alaikäisten lasten suojeluun seksikaupalta. Arvioitavana oleva teko oli kohdistunut noin neljän kuukauden ajan alaikäiseen, joka oli joutunut tarjoamaan myös sukupuolihteyksiä sisältäviä seksipalveluja useille kymmenille miehil-

96 Esim. HE 34/2004 vp, s. 103.

le. Sukupuolilyhteyksien kohteeksi joutumista voitiin korkeimman oikeuden mukaan pitää yhtenä hyväksikäytön vakavimpana muotona.⁹⁷ Lisäksi oli otettava huomioon, että vastaaja oli käyttänyt lapsiasianomistajan värväämisessä häneen ja lapsen perheeseen kohdistunutta väkivallan uhkaa. Näistä syistä korkein oikeus katsoi ihmiskaupparikoksen olevan myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

KKO 2021:59. Korkein oikeus otti ratkaisussaan KKO 2021:59 kantaa ihmiskaupan seurauksena asianomistajalla mahdollisesti olleisiin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin. Tapauksessa rikoksen osapuolet olivat parisuhteessa ja he jakoivat yhteisen kodin. Vastaajan katsottiin alemmissa oikeusasteissa syyllistyneen törkeään ihmiskauppaan. Korkein oikeus ei ottanut kantaa tunnusmerkistön täyttymisen, vaan arvioi ainoastaan mahdolliseen vahingonkorvaukseen liittyviä kysymyksiä. Tästä huolimatta korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että kyse oli epätavanomaisesta ihmiskaupasta paitsi asianosaisten keskinäisen suhteen myös sen vuoksi, että asianomistaja oli saatettu alun perin hyväksikäytön kohteeksi rikoksen osapuolten yhteisen heikon taloudellisen tilanteen parantamiseksi. Korkein oikeus piti tapausta epätavanomaisena, koska sen mukaan ihmiskauppa on vakava rikos, johon usein liittyy rajat ylittävää järjestäytyntä rikollisuutta. Korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteluista on luettavissa, että läheisessä suhteessa tapahtunutta hyväksikäyttöä pidetään yhä edelleen epätyypillisenä tai epätavanomaisena, vaikka ihmiskaupassa tapahtuva hyväksikäyttö hyvin tyypillisesti perustuu hyväksikäyttäjän ja uhrin välillä vallitsevaan läheiseen ja luottamukselliseen suhteeseen.

⁹⁷ Korkeimman oikeuden antamaa ratkaisua on mahdollista tulkita myös niin, että rikoksen törkeyden kokonaisarviointissa alaikäisten lasten suojelulle on annettava merkitystä varsinkin, kun kysymys on seksikauppaan liittyvästä rikoksesta (Kallio 2015).

Törkeysarviointi selvitysaineistossa. Selvitysaineistoon kuuluneissa alaikäisiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa syyttäjä oli lähes aina nostanut syytteen törkeästä ihmiskaupasta. Selvitysaineiston perusteella ei aina saanut selville, mihin seikkoihin syyttäjät olivat vedonneet teon törkeysarvioinnissa tai miten tuomioistuimien oli eri tekijöitä arvioinut.⁹⁸ Syytteessä saatettiin esimerkiksi todeta, että tekoa on kokonaisuutena arvostellen pidettävänä törkeänä ”yllä mainittujen seikkojen vuoksi” tai että rikos on kokonaisuutena arvostellen törkeä ottaen huomioon ”teko-olosuhteet ja tekotavat”. Syytteessä oli tätä ennen kuvattu esimerkiksi, miten vastaaja oli käyttänyt hyväksi asianomistajan riippuvaista asemaa ja majoittanut asianomistajan asunnolleen, jossa usea mies oli ollut sukupuolilyhteydessä lapsiasianomistajan kanssa. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymisen ja rikoksen kokonaisarviointin välillä on siten selkeä yhteys.

Selvitysaineiston mukaan ankaroittamisperusteista vedottiin eniten asianomistajan alaikäisyyteen. Tämän lisäksi löytyi lukuisia syytteitä, joissa vedottiin vastaajan käyttämään väkivaltaan. Myös uhkauksesta ja kavaluudesta oli mainintoja. Syytteissä kuvattiin rikoksen aiheuttamia vakaviakin seurauksia, mutta niissä ei välttämättä ollut kyse toiseen kvalifiointiperusteeseen vetoamisesta, vaan rikoksen kokonaisarviointilusta. Syytteistä ei sen sijaan löytynyt yhtään mainintaa rikoksen tekemisestä järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä.

Ihmiskaupparikoksen törkeyden kokonaisarviointi avaa mahdollisuuden nostaa esille muita rikokseen,

⁹⁸ Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 187–189.

sen tekemiseen ja siitä aiheutuneisiin seurauksiin liittyviä tekijöitä. Selvitysaineisto osoitti, että niin syyttäjien nostamissa syytteissä kuin asianomistajien kannanotoissa vedottiin lukuisiin erilaisiin seikkoihin. Myös tuomioistuin otti kantaa rikoksen törkeysarviointiin. Luvussa 3.4 esitetystä kuviosta 3 kävi ilmi, että tuomioistuin ei arvioinut teon törkeyttä samalla tavalla kuin syyttäjä. Törkeän ihmiskaupparikoksen sijasta tuomioistuin saattoi katsoa, että kyse oli perustunnusmerkistön mukaisesta ihmiskaupasta. Tuomioistuimen tekemä ihmiskaupparikoksen törkeysarviointi oli siten tiukempi kuin syyttäjillä.

Syyttäjien ja asianomistajien tekemässä törkeysarvioinnissa kiinnitettiin huomiota rikosten osapuolten väliseen suhteeseen, heidän ikäeroonsa, asianomistajan haavoittuvuuteen, teon suunnitelmallisuuteen, rikoksen erityisiin piirteisiin tai sen aiheuttamiin seurauksiin. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa syyttäjä vetosi siihen, että ”teko oli myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, koska se oli kohdistunut alaikäiseen, siinä oli käytetty väkivaltaa, seksuaalisia hyväksikäyttötilanteita oli ollut useita ja teosta oli aiheutunut Nn:lle vakavia psyykkisiä ja somaattisia oireita, joiden seurauksena Nn oli tarvinnut pitkäaikaista hoitoa”.

Rikosten osapuolten välisellä suhteella kiinnitettiin huomiota siihen, että osapuolten välillä vallitsi intiimi, läheinen tai muulla tavalla luottamuksellinen suhde. Kysymys saattoi olla myös vastaajan arvostamisesta tai kunnioittamisesta hänen asemansa perusteella. Asianomistajan haavoittuvuus liittyi moniin erilaisiin tekijöihin, kuten kielitaidottomuuteen, rahattomuuteen, vaikeuksiin huolehtia tai turvata elämisen perustarpeita, kuten ravintoa tai lämmintä yöpaikkaa taikka uhrin terveydellisiin

ongelmiin. Myös sijaishuollosta kadonneita, joiden majoittuminen saattoi olla vastaajan toimien varassa, voitiin syyttäjien mukaan pitää haavoittuvassa asemassa olevina asianomistajina. Nuori saattoi olla myös taloudellisesti riippuvainen vastaajasta, koska hänellä ei ollut omaa rahaa käytössään. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa syyttäjä totesi seuraavasti: ”Rikos on kohdistunut alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Kokonaisarvioinnissa on otettava lisäksi huomioon muun muassa, että Nn on ollut karkumatalla palveluja tarjotessaan. Hän on ollut majoituksen suhteen [vastaaja 1:n ja vastaaja 2:n] varassa. Asiakkaita on toisinaan ollut useita päivässä. Rikos on siten ollut myös kokonaisuutena arvioiden törkeä.”

Törkeysarvioinnissa syyttäjä saattoi todeta, että rikos oli törkeä, koska se oli kohdistunut turvattomassa tilassa olevaan alaikäiseen asianomistajaan, joka oli luottanut ja turvautunut vastaajaan vaikeassa elämäntilanteessa. Myös heidän välisessä huomattava ikäero nostettiin esille: joissakin tapauksissa ikäero oli useita kymmeniä vuosia.

Rikoksen erityispiirteinä vedottiin hyväksikäytön pitkään keston, erilaisten hyväksikäyttötilanteiden tai kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa asiakkaiden suureen lukumäärään, hyväksikäyttöön liittyneisiin nöyryyttäviin tai asianomistajaa esineellistäviin piirteisiin.⁹⁹ Syyttäjä saattoi tuoda esille, että vastaajan toiminta oli ollut suunnitelmallista tai että vastaaja oli pitänyt itsellään asianomistajan hyväksikäytöstä saadut rahat.

⁹⁹ Hallituksen esityksen mukaan toisen kvalifointiperusteen mukainen kärsimyksen aiheuttaminen voi olla seurausta esimerkiksi siitä, että ihmiskaupan kohde on joutunut poikkeuksellisen laajan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. HE 34/2004 vp, s. 103.

Rikoksen aiheuttamina seurauksina tuotiin esille, miten haitallisesti ja vahingoittavasti hyväksikäyttö oli vaikuttanut asianomistajan terveyteen. Rikoksen uhrin terveydentila oli heikentynyt ja asianomistaja oli pitkäkestoisen hoidon tarpeessa. Kun asianomistajana oli pieni lapsi, tuotiin esille teon aiheuttamia vahingollisia seurauksia lapsen kehitykselle.

Selvitysaineistossa oli tapauksia, joissa tuomioistuin arvioi teon törkeyttä samalla tavalla kuin syyttäjä. Käräjäoikeus lausui asiasta esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Asianomistaja on ollut tekohetkellä alle 18-vuotias ja ottaen lisäksi huomioon pitkä teko-aika, asianomistajan vastaajaa kohtaan tuntema luottamus, asianomistajan terveydentila ja teosta asianomistajalle aiheutuneet seuraukset teko on katsottava myös kokonaisuutena arvostellen törkeäksi.” Toisessa tapauksessa hovioikeus lausui seuraavasti: ”Ottaen erityisesti huomioon useiden kvalifointiperusteiden olemassaolo, seksuaalisten hyväksikäyttötilanteiden suuri määrä, Nn:n turvaton tila ja se, että hänen perustarpeensa kuten ravinto, suoja ja turva eivät ole tulleet tyydytetyiksi, sekä lääkärintodistuksesta ilmenevät teosta aiheutuneet vakavat psyykkiset ja somaattiset seuraukset hovioikeus katsoo, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.” Selvitysaineistossa oli myös tapauksia, joissa tuomioistuin katsoi, että törkeä tekomuoto ei täyty.

Tuomioistuimet kiinnittivät teon törkeysarvioinnissa huomiota samanlaisiin seikkoihin kuin mihin syyttäjät ja asianomistajat vetosivat, mutta niiden painoarvosta saatettiin olla eri mieltä. Tuomioistuimen perusteluissa viitattiin toisinaan korkeimman oikeuden antamaan ratkaisuun KKO 2011:102, jonka mukaan kokonaisarvostelun painoarvo voi vaih-

della rikoksen törkeyttä arvioitaessa.¹⁰⁰ Kun käsillä oli tuomioistuimen arvion mukaan vähemmän vakava ihmiskaupan muoto, rikosta ei pidetty kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Vertailua tehtiin myös suhteessa edellä selostettuun korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2014:80. Kun tuomioistuimen käsissä oli tätä lievemäksi arvioitu teko, sitä ei pidetty kokonaisuutena arvostellen törkeänä, vaan vastaajan syyksi luettiin perustunnusmerkistön mukainen ihmiskauppa.

Tuomiokäytäntö osoittautui epäyhtenäiseksi, eikä ihmiskaupparikoksen törkeysarviointia tehty samantyyppisissä tapauksissa samalla tavalla. Myös Helsingin yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että syyttämisen- ja soveltamiskäytäntö ei ollut tutkimuksessa käytetyn tuomioaineiston perusteella kovinkaan yhtenäistä törkeän tekemuodon osalta.¹⁰¹

4.9 Rikosvastuun toteutuminen

Rikosvastuun toteutumista voi tarkastella ihmiskaupan eri hyväksikäyttömuodoissa. Selvitysaineiston mukaan lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva syyte johti yleensä syyksi lukevaan tuomioon. Rikosvastuuta ei päästy sen sijaan toteuttamaan yhtä tehokkaasti pakkotyötä ja ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevissa tapauksissa.¹⁰² Pakkotyötä koskevat syytteet kaatuivat ennen kaikkea puutteellisen näytön takia, kun taas ihmis-

100 Ratkaisussa KKO 2022:102 todettiin, että seksuaalirikoksissa kokonaisarvostelulla on painava merkitys, koska vakavuudeltaan hyvin erilaiset teot voivat täyttää tunnusmerkistön mukaiset ankaroittamisperusteet.

101 Koivukari ym. 2022, s. 189.

102 Vastaavista tuloksista ks. Koivukari ym. 2022, s. 66, 79, 100.

arvoa loukkaavien olosuhteiden kohdalla oli kyse paitsi näytöstä myös tunnusmerkistön täyttymisen arvioimisesta.

Seksuaalinen hyväksikäyttö. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa syytteissä noin kolmasosa ei johtanut syyksi lukevaan tuomioon. Kaikkia syytteitä ei päästy kunnolla käsittelemään lapsiasianomistajan rikosprosessista vetäytymisen takia. Osa syytteistä kaatui siksi, että tuomioistuimen arvon mukaan ihmiskaupparikoksen tapahtumisesta ei saatu näyttöä. Esimerkiksi määräysvaltaan ottamista, värväämistä, kuljettamista tai majoittamista ei pystytty todistamaan. Todisteluvaikeudet koskivat myös vastaajan lapsiasianomistajaan kohdistamia seksuaalisia tekoja tai tekijän hyväksikäyttötarkoitusta. Erityisesti jos seksuaaliväkivalta tapahtui parisuhteen kontekstissa, eikä siihen liittynyt kaupallistettua seksuaaliväkivaltaa, ilmeni näyttövaikeuksia. Osa näistä syytteistä on hovioikeuden käsiteltävänä, joten syyksi lukeminen voi vielä muuttua.

Lähes kaikki törkeästi ihmiskaupasta annetut syyksi lukevat tuomiot koskivat lapsiasianomistajan seksuaalista hyväksikäyttöä. Vastaaja oli käyttänyt useissa tapauksissa itse lasta seksuaalisesti hyväksi, minkä lisäksi lapsi oli tavallisesti saatettu myös kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteeksi. Näissä tapauksissa näyttöä pidettiin riittävänä, lapsiasianomistajan katsottiin joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi ja myös törkeän ihmiskaupparikoksen ankaroittamisperusteet olivat käsillä.¹⁰³ Eri tapauksille oli yhteistä hyvin vakava ja

¹⁰³ Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 81–83, 110.

pitkäkestoinen seksuaalinen hyväksikäyttö, johon liittyi fyysistä väkivaltaa tai muita lasta alistavia tai nöyryyttäviä piirteitä.

Lapseen kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettiin myös perustunnusmerkistön mukaisia syyksi lukevia tuomioita ihmiskaupasta. Yhdessä tapauksessa syyte koski alun perin perustunnusmerkistön mukaista ihmiskauppaa, mutta muissa tapauksissa tuomioistuin arvioi teon törkeyttä toisin kuin syyttäjä. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa ensin käräjäoikeus ja sen jälkeen hovioikeus piti useita vastaajia ja lapsiasianomistajia koskevia tekoja perustunnusmerkistön mukaisena ihmiskauppana. Tässä tapauksessa keskeisenä perusteena tunnusmerkistön valinnalle oli se, että lapsiasianomistajat eivät olleet tuomioistui-
mien mielestä sellaisessa elämäntilanteessa, jossa itsensä myyminen olisi ollut välttämätöntä. Lapsiasianomistajilla katsottiin olleen mahdollisuus toimia toisin, koska he olisivat voineet palata takaisin sijaishuoltoon.

Lapseen kohdistunut seksuaalinen hyväksikäyttö johti muutamissa tapauksissa toissijaisen syytteen perusteella parituksesta annettuun syyksi lukevaan tuomioon. Tapausten määrä on pieni¹⁰⁴, mutta ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön ei katsottu täyttyneen, koska määräysvaltaan ottamisen ei katsottu olevan riittävän laajaa, intensiivistä ja kokonaisvaltaista.¹⁰⁵ Pienen tapausmäärän takia tämän aineiston perusteella ei ole tarkoituksenmukaista

¹⁰⁴ Yksi teoista oli tapahtunut ennen 2015 voimaan tullutta rikoslain muutosta, jossa pyrittiin selkiyttämään ihmiskaupan ja parituksen välistä rajanvetoa ks. edellä kohta 1.3, ja vain kaksi tekoa oli tapahtunut uudistuksen jälkeen.

¹⁰⁵ Yhden tuomion perusteluissa viitattiin tältä osin mm. vuoden 2004 lain esitöihin, vaikka käsillä olleen rikoksen tekoaika oli tapahtunut vuoden 2015 rikoslain muuttamisen jälkeen.

arvioida, miten tuomiokäytännössä on tehty rajanvetoa ihmiskaupan ja parituksen välillä.¹⁰⁶

Pakkotyö. Tässä selvitysaineistossa yksikään lapsen tekemää pakkotyötä koskeva syyte ei menestynyt. Kaikissa tapauksissa oli kyse ennen kaikkea näyttöön liittyvistä ongelmista. Yhdessä tapauksessa lapsiasianomistajan kertomus kyseenalaistettiin muun näytön avulla, eikä lapsen työskentelyä vastaajan omistamissa liikkeissä pystytty todistamaan. Muissa tapauksissa kyse oli liiallisten kotitöiden teettämisestä tai työskentelystä lapsiasianomistajalle tärkeän yhteisön hyväksi, mistä lapsella ei ollut mahdollisuutta kieltäytyä. Pakkotyötä koskevat syytteet kaatuivat varsinkin näytöllisten ongelmien vuoksi, koska esimerkiksi kotitöiden tai työtuntien määrästä esitetty näyttö perustui osapuolten välisiin ristiriitaisiin kertomuksiin. Rajanvetoa ei ollut myöskään yksinkertaista tehdä siitä, milloin kyse olisi sopivasta tai kohtuuttomasta määrästä kotitöitä.¹⁰⁷ Tuomioistuin totesi esimerkiksi, että tapauksessa kotitöiden teettäminen ja niihin liittyneet olosuhteet voisivat lähtökohtaisesti täyttää ihmiskaupparikoksessa tarkoitettua pakkotyön määritelmän, mutta kotitöiden teettäminen ei kuitenkaan ollut niin laaja-alaista kuin rikoksessa edellytetään. Osa syytteistä on hovioikeuden käsiteltävänä ja arvio pakkotyön teettämisestä voi vielä muuttua.

106 Ks. aiheesta Koivukari ym. 2022, s. 24–27, 200–212. Ihmiskaupparikoksesta ja parituksesta annettujen tuomioiden vertailu osoitti, että tuomiokäytäntö ei ollut selkeä rajanvedossa ihmiskaupan ja parituksen välillä (mts, 212).

107 Helsingin yliopistossa tehdystä tutkimuksesta kävi ilmi, että koti- ja hoivatyötä koskevia syytteitä hylättiin mm. sillä perusteella, että asianomistajan katsottiin tehneen töitä oma-aloitteisesti tai työ muodostui kohtuullisesta määrästä tavanomaisia kotitöitä ilman niihin pakottamista tai painostamista. Koivukari ym. 2022, s. 100.

Ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet. Ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevista syytteistä noin kolmasosa johti syyksi lukevaan tuomioon. Kaksi tuomiota annettiin joko törkeästä tai perustunusmerkistön mukaisesta ihmiskaupasta ja kolme tuomiota annettiin toissijaisen syytteen mukaisesti törkeästä tai perustunusmerkistön mukaisesta pahoinpitelystä. Tapauksissa ilmeni ongelmia sekä näyttöön liittyvissä kysymyksissä että tunnusmerkistön täyttymisen arvioimisessa.¹⁰⁸

Suurimmassa osassa syytteitä lapsiasianomistajan katsottiin joutuneen useamman eri hyväksikäyttötarkoituksen kohteeksi. Kysymys oli esimerkiksi pakkotyöstä ja ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista taikka seksuaalisesta hyväksikäytöstä, pakkotyöstä ja ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Vain kahdessa tapauksessa syyte oli rakennettu pelkäämään ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden varaan: yhdessä oli kysymys lähisuhdeväkivallasta ja toisessa parisuhdeväkivallasta.

Hyvin monissa ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevissa syytteissä vastaajan ja lapsiasianomistajan välillä vallitsi läheinen suhde. Vanheman ja lapsen välisestä suhteesta oli kyse neljän lapsiasianomistajan kohdalla. Näistä vain yhdessä tapauksessa syyte johti syyksi lukevaan tuomioon törkeästä ihmiskaupasta ja lopuissa vastaaja tuo-

108 Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 103–105, 111.

mittiin toissijaisen syytteen mukaan törkeästä pahoinpitelystä tai pahoinpitelystä. Tuomioistuimen arvion mukaan lapsiin oli kohdistettu henkistä ja fyysistä väkivaltaa, mutta vastaajan menettelyä ei kokonaisuutena arvostellen voinut pitää niin vakavana kuin lain esitöiden tai oikeuskäytännön valossa ihmisarvoa loukkaavan olosuhteen on edellytetty olevan. Törkeästä ihmiskaupasta annetussa syyksi lukevassa tuomiossa oli kysymys tapauksesta, joissa hyvin pienen lapsen hyvinvoinnista ja perustarpeista huolehtimista oli laiminlyöty. Tuomion perusteluissa tuotiin ilmi, että tapauksen oikeudellista arvioimista vaikeutti se, että käsillä oleva tapaus oli poikkeuksellinen, eikä oikeuskäytännöstä ollut saatavissa tulkintatukea.

Ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevista syytteistä neljä lapsiasianomistaa oli seurustelu- tai parisuhdeväkivallalle ominaisia piirteitä, kuten fyysisen, henkisen ja seksuaalisen väkivallan toistuvuutta sekä erilaisia kontrollin ja väkivallan keinoja. Syytteistä paljastui lapsiasianomistajaan kohdistettua eristämistä, kontrolloimista sekä väkivallan ja sen uhan käyttöä.¹⁰⁹ Kolme syytteistä meni kokonaan nurin. Vaikka jotain väkivallan käyttöä olisi pystytty näyttämään toteen, näytetyksi ei kuitenkaan tullut, että kyse olisi ollut ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisesta. Yhdessä

109 Ks. myös Koivukari ym. 2022, s. 81.

parisuhdetapauksessa vastaaja tuomittiin ihmiskaupasta, kun hovioikeuden mukaan kysymys oli ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Tapauksessa oli pakkoavioliittoon viittaavia piirteitä, mutta syyte oli rakennettu muiden seikkojen varaan. Lapsiasianomistajalta oli muun muassa riistetty vapaus liikkua vapaasti ja hänet oli lukuisia kertoja pakotettu väkivaltaa tai sen uhkaa käyttämällä sukupuoliyhteyteen vastaajan kanssa.

Tuomioistuimilla on ihmiskaupparikoksista kaikkein vähiten soveltamiskäytäntöä siinä, miten ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita pitäisi arvioida¹¹⁰. Myöskään tämän selvitysaineiston perusteella asiasta ei ole tehtävissä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska näitä tuomioita oli vähän. Tapauksissa esitetty näyttö ja sen arvioiminen on vaihdellut tapausten erityispiirteiden mukaan, mikä vaikeuttaa tapausten vertailua. Tuomioistuimien soveltamiskäytäntö vaikuttaa kuitenkin epäyhtenäiseltä sen suhteen, miten ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita on tulkittu lähi- ja parisuhdeväkivalta-tapauksissa. Ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsite on avoin, eikä oikeudellisesti ole yksinkertaista ratkaista, minkälaisen olosuhteiden pitää olla käsillä. Yhtenä tuomioiden perusteluissa nostettuna ongelmana on ollut se, että hallituksen esityksessä mainitut esimerkit eivät ole vastanneet tuomiokäytännössä esiintyneitä tapauksia.

110 Koivukari ym. 2022, s. 109–111. Korkein oikeus otti ratkaisussaan KKO 2017:60 kantaa rangaistuksen määrittämiseen tilanteessa, kun mm. törkeästä ihmiskaupasta tuomittu vastaajalle oli jo aikaisemmin tuomittu ulkomailla vankeusrangaistus. Tapauksessa vastaajan syyksi lukeminen alemmissa tuomioistuimissa perustui mm. siihen, että hän oli saattanut asianomistajan ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.

5 Keskeiset tulokset ja johtopäätökset

5.1 Keskeiset tulokset

Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti, minkälaisista lapsiin kohdistuvista ihmiskaupparikoksista on nostettu syytteitä ja minkälaisia tuomioita niistä on annettu. Valtuutettu keräsi vuosilta 2012–2024 käräjä- ja hovioikeuksista lapsiasianomistajia koskevia ihmiskaupparikoksista (RL 25:3–3a) annettuja tuomioita. Tuomioaineiston perusteella selvitettiin, minkälaisesta hyväksikäytöstä oli kysymys, minkälaisilla tekijöillä oli merkitystä tapausten oikeudellisessa arvioinnissa ja miten lasten erityinen suojelutarve tunnistettiin.

Selvitysaineisto muodostui 15 tapauksesta, joissa oli yhteensä 35 törkeää ihmiskauppaa tai perustunusmerkistön mukaista ihmiskauppaa koskevaa syytettyä. Tuomioita oli yhteensä 25, joista käräjäoikeuden antamia 16 ja hovioikeuden 9.

Lapseen kohdistuneesta ihmiskaupparikoksesta (RL 25:3–3a) syytettyjä vastaajia oli 24 ja lapsiasianomistajia oli 21. Vastaaja oli yleensä aikuinen mies (75 %), ja lapsiasianomistaja oli yleensä tyttö (86 %). Suurin osa lapsiasianomistajista oli teini-ikäisiä. Syytetyn ja lapsiasianomistajan välinen ikäero saattoi olla huomattava.

Ihmiskaupparikosta koskevien syytteiden mukaan suurimmassa osassa tapauksia oli kysymys seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Toiseksi eniten syytteissä puhuttiin ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Kolmantena esiintyi pakkotyö. Syytteiden mukaan hyväksikäyttö oli tapahtunut lähes kokonaan Suomessa ja kytkentöjä ulkomailla kuvattiin vähän. Myöskään merkkejä järjestäytyneestä rikollisuudesta ei ollut.

Syytteiden mukaan monissa tapauksissa hyväksikäyttäjän ja lapsen välillä oli läheinen suhde, jolloin oli tavallisesti kyse parisuhteesta tai vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta. Syytteiden perusteella lapsiin kohdistunut hyväksikäyttö oli yleensä vakavaa. Se ilmeni hyväksikäytön pitkänä kestona, toistuvana väkivallan käyttönä lasta kohtaan ja terveyden vaurioitumisena. Hyväksikäyttöön oli saatanut osallistua lukuisia eri henkilöitä, mitä tapahtui etenkin kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa. Lapseen kohdistuneen hyväksikäytön ja väkivallan vakavuutta osoitti myös rikosnimikkeiden runsaus. Ihmiskaupparikoksen lisäksi vastaajia syytettiin seksuaalirikoksista, kuten törkeästä raiskauksesta tai törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Selvitysaineistossa oli 35 syytettä, joista 13 johti syyksi lukevaan tuomioon joko törkeästä ihmiskaupasta tai ihmiskaupasta. Toissijaisen syytteen mukaisia syyksi lukevia tuomioita oli kuusi, jolloin kyse oli esimerkiksi parituksesta tai törkeästä pahoinpitelystä. Prosentuaalisesti tarkasteltuna tämä tarkoittaa, että hieman yli puolet syytteistä johti syyksi lukevaan tuomioon (54 %). Syytteistä 16 hylättiin, mikä tarkoittaa 46 prosenttia nostetuista syytteistä. Syytteitä hylättiin sekä riittämättömän näytön että tunnusmerkistön tulkintaan liittyvien kysymysten takia.¹¹¹

Selvitysaineiston perusteella oikeuskäytäntö osoitautui epäyhtenäiseksi. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä sovellettiin samankaltaisia piirteitä koskevissa tapauksissa eri tavoin. Rajanveto törkeän ihmiskaupan ja perustunnusmerkistön mukaisen ihmiskaupan välillä ei ollut selkeä. Myöskään rajanveto ihmiskaupparikoksen ja parituksen välillä ei ollut selkeä.

Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistössä edellytetään lähtökohtaisesti keinojen, tekotavan ja hyväksikäyttötarkoituksen täyttymistä. Rikoslaisissa on kuitenkin todettu, että alaikäisen kohdalla ei edellytetä keinojen käyttämistä. Tekotapana voi olla määräysvaltaan ottaminen, värväminen, luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen tai rajoittaminen. Määräysvaltaan ottamista arvioidaan yleensä tunnusmerkistössä mainittujen keinojen avulla, jolloin kysymys on esimerkiksi riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäytöstä taikka painostamisesta. Selvitysaineistossa määräys-

valtaan ottaminen oli yksi yleisimmistä tekotavoista ja sen toteutumista arvioitaessa puhuttiin lapsen riippuvaisesta asemasta tai turvattomasta tilasta, mitkä ilmentävät lapsen haavoittuvuutta.

Selvitysaineiston perusteella lapsen haavoittuvaa asemaa oli käsitelty monipuolisesti. Haavoittuvuudesta puhuttiin paitsi arvioitaessa määräysvaltaan ottamista myös osana rikoksen törkeysarviointia. Lasten kohdalla oli nuoren iän lisäksi tavallisesti useita muitakin haavoittuvuutta tuottavia tekijöitä, jotka liittyivät esimerkiksi aikaisempiin kuormitaviin elämäkokemuksiin ja mielenterveydellisiin ongelmiin. Myös lapsen perustarpeista huolehtiminen saattoi olla vastaajan toimien varassa, mikä lisäsi lapsen riippuvuutta hänestä. Tuomioistuimen arvioinnissa kynnys katsoa ihmiskaupparikoksen täyttyneen esimerkiksi määräysvaltaan ottamisessa oli selkeästi korkeampi kuin syyttäjillä. Tuomioiden välillä oli myös vaihtelua siinä, miten määräysvaltaan ottamista arvioitiin. Tuomioissa esiintyi lisäksi erilaisia painotuksia siitä, millä tavalla lapsiasianomistajan haavoittuvaa asemaa, omaa toimijuutta, suostumusta ja mahdollisuutta vastustaa hyväksikäyttäjää arvioitiin.

Selvitysaineiston mukaan syyttäjät olivat lähes kaikissa tapauksissa nostaneet syytteen lapsiasianomistajaan kohdistuneesta rikoksesta törkeänä ihmiskauppana. Syyttäjät toivat rikoksen törkeyden kokonaisarvioinnissa esille monipuolisesti erilaisia seikkoja, joiden perusteella tekoa olisi pidettävä törkeänä. Kokonaisarvioinnissa kiinnitettiin huomiota lapsiasianomistajan alaikäisyyden lisäksi muun muassa rikosten osapuolten väliseen läheiseen tai luottamukselliseen suhteeseen, heidän väliseen ikäeroonsa, asianomistajan haavoittuvuuteen, rikoksen erityisiin piirteisiin ja sen aiheutta-

¹¹¹ Kolmen tapauksen muutoksenhaku oli selvityksen valmistuessa kesken, joten syyksi lukevien tai syytteestä vapauttavien tuomioiden määrä voi vielä muuttua.

miin vahingollisiin seurauksiin. Tuomioistuin oli arvioinnissaan syyttäjiä tiukempi, ja rikosta ei suurimmassa osassa tapauksia pidetty syyttäjän tavoin törkeänä ihmiskauppana.

Keskeiset tulokset:

- Seksuaalinen hyväksikäyttö oli syytteiden mukaan yleisin hyväksikäytön muoto lapsen kohdistuneessa ihmiskaupparikoksessa. Toisena esiintyi ihmisarvoa loukkaava olosuhde ja kolmantena pakkotyö.
- Lapsen kohdistuneessa ihmiskaupparikoksessa vastaajana oli yleensä aikuinen mies ja asianomistajana teini-ikäinen tyttö.
- Lapsen kohdistunut hyväksikäyttö oli syytteiden mukaan vakavaa, pitkäkestoisista ja toistuvaa väkivaltaa, johon saattoi osallistua ihmiskaupparikoksesta syytetyn lisäksi muita henkilöitä.
- Syytteissä lapsiasianomistajan haavoittuvaa asemaa käsiteltiin monipuolisesti nostamalla esille nuoren iän lisäksi muita lapsen omiin kokemuksiin, elämäntilanteeseen, vastaajaa kohtaan tunnettuun läheisyyteen ja luottamukseen, rikoksen erityisiin piirteisiin ja sen aiheuttamiin vahingollisiin seurauksiin liittyviä tekijöitä.

- Tuomiokäytännössä esiintyi epäyhtenäisyyttä siinä, miten rajanvetoa tehtiin perustunnusmerkistön mukaisen ja törkeän ihmiskaupparikoksen välillä taikka ihmiskaupparikoksen ja parituksen välillä.
- Tuomiokäytäntö oli epäyhtenäinen siinä, miten ihmiskaupparikoksessa tarkoitettua määräysvaltaan ottamista arvioitiin. Myös lapsiasianomistajan haavoittuvan aseman tai suostumuksen arvioiminen oli epäyhtenäistä.
- Hieman yli puolet syytteistä johti syyksi lukevaan tuomioon (54 %). Selvityksaineistossa oli yhteensä 35 syytettä, joista 13 johti tuomioon törkeästä tai perustunnusmerkistön mukaisesta ihmiskaupasta. Toissijaisen syytteen mukaisia tuomioita oli kuusi, jolloin henkilö tuomittiin esimerkiksi parituksesta tai törkeästä pahoinpitelystä. Syytteistä 16 hylättiin kokonaan, mikä vastaa 46 prosenttia nostetuista syytteistä.
- Syytteet seksuaalisesta hyväksikäytöstä menestyivät parhaiten. Pakkotyötä koskevat syytteet kaatuivat ennen kaikkea puuttuvan näytön takia. Ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa oli tavallisesti kyse lähi- tai parisuhdeväkivallasta, ja niiden oikeudellisessa arvioimisessa ilmeni sekä näytöllisiä että tunnusmerkistön tulkintaan liittyviä ongelmia.

5.2 Johtopäätökset

Lapsiin kohdistuvia ihmiskaupparikoksia on käsitelty tuomioistuimissa vähän, minkä seurauksena selvitysaineisto on kokonaisuudessaan varsin pieni. Aineisto pienenee entisestään mitä tarkempia kysymyksiä sen avulla halutaan tarkastella. Tuomiot on myös annettu varsin pitkän ajanjakson kuluessa, jonka aikana on tehty tunnusmerkistöihin koskevia muutoksia. Tapausten vähäisyys voi olla yksi syy siihen, että lapseen kohdistuneen ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön soveltamisesta ei ole muodostunut vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Rikoslain lähtökohtana on suojella lapsia ihmiskaupalta ja myös ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö on rakennettu niin, että alaikäisten rikosoikeudellinen suoja on täysi-ikäisiä kattavampi.

Oikeuskäytännön saamiseksi on tärkeää nostaa syytteitä lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta. Tämän selvitysaineiston mukaan lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa (RL 25:3–3a) syytteiden hylkäämisprosentti oli 46. Tulos vastaa oikeustilastoista saatavia tietoja, joiden mukaan syytteiden hylkääminen ihmiskaupparikoksissa on varsin yleistä. Vuosina 2018–2022 syytteiden hylkäämisprosentti ihmiskaupparikoksissa oli oikeustilastojen mukaan 41, mikä on huomattavan korkea luku verrattuna muihin rikoksiin. Vuosina 2018–2022 rikoslakirikoksista nostetuista syytteistä hylättiin kesimäärin vain noin viisi prosenttia. Rikosvastuun toteuttamisessa ihmiskaupparikoksissa vaikuttaa olevan selviä vaikeuksia. Myös lapsiasianomistajia koskeva korkea hylkäysprosentti on yllättävä tulos, koska rikoslain mukaan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö on sovellettavissa lapsiin helpommin kuin aikuisiin.

Lasten erityisen suojelemisen näkökulman pitäisi näkyä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön tulkinnassa ja soveltamisessa. Selvitysaineisto kuitenkin osoittaa, että näin ei ole ollut. Ihmiskaupparikoksen soveltamisessa on ilmennyt niin näytöllisiä kuin sen oikeudelliseen tulkintaan liittyviä vaikeuksia, eikä tunnusmerkistön tulkitseminen ole aina ollut riittävän lapsilähtöistä. Kansainvälisten ja eurooppalaisten sääntelyinstrumenttien valossa lapsen oikeuksien toteutumisessa on selviä puutteita, eikä lapsia ole rikoslain avulla pystytty suojelemaan ihmiskaupassa tapahtuvalta hyväksikäytöltä.

Keinoja ei edellytetä, mutta niitä arvioidaan tekotavan yhteydessä

Ihmiskaupparikos muodostuu tavallisesti kolmesta tekijästä: keinosta, tekotavasta ja hyväksikäyttötarkoituksesta. Alaikäisen kohdalla ei edellytetä keinon käyttämistä, mikä tarkoittaa, että rikosvastuuta voidaan kohdistaa lapsen hyväksikäyttäjään helpommin kuin aikuiseen kohdistuneessa ihmiskaupassa. Alaikäinen on jo ikänsä puolesta haavoittuvassa asemassa, eikä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellytä esimerkiksi sitä, että oikeudenkäynnin aikana pitäisi osoittaa vastaajan käyttäneen hyväksi keinona todettua lapsen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa. Tästä huolimatta selvitysaineistossa käsiteltiin usein lapsen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, kun arvioitiin yhden yleisimmän tekotavan, eli määräysvaltaan ottamisen täyttymistä. Vastaajan käyttämillä keinoilla oli tekotavan täyttymisen lisäksi oikeudellista merkitystä myös arvioitaessa teon törkeyttä ja moitittavuutta.

Säädettäessä vuonna 2004 ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöstä hallituksen esityksessä (HE 34/2004) ei pohdittu, miten lapsen kohdalla te-

kotapaja arvioitaisiin erillään keinoista. Selvitysaineiston mukaan kysymys on osoittautunut lainsoveltamiskäytännössä vaikeaksi, ja vaikuttaa siltä, että lapsen asemaa ihmiskaupparikoksen kohteenä ei ole suuressa osassa tapauksia tulkittu lapsilähtöisesti. Rikoslakia pitäisi kuitenkin tulkita siten, että määräysvaltaan ottaminen täyttyy lapsen kohdalla matalammalla kynnyksellä kuin jos kohteena olisi aikuinen.

Toisaalta selvitysaineisto osoitti, että erityisesti syyttäjien esittämissä syytteissä tuotiin esille lapsen haavoittuvaa asemaa suhteessa vastaajaan varsin monipuolisesti. Lapsilla ilmeni monenlaisia haavoittuvuuteen liittyviä tekijöitä, kuten kuormittavia elämäkokemuksia, seksuaaliväkivaltaa ja mielen-terveydellisiä ongelmia. Syytteissä nostettiin esille osapuolten välinen läheinen, luottamuksellinen tai intiimi suhde, heidän välisensä ikäero ja lapsen vaikeus vastustaa hyväksikäyttäjän tahtoa. Myös osassa syyksi lukevia tuomioita lähdettiin siitä, että näillä haavoittuvuudesta kertovilla tekijöillä oli merkitystä, ja aikuinen vastaaja oli käyttänyt niitä hyväksi saattaakseen lapsen hyväksikäytön kohteeksi.

Selvitysaineiston mukaan tuomioistuimissa ilmeni vaikeuksia tunnistaa erityisesti parisuhteen kontekstissa tapahtunutta vallankäyttöä ja kontrollia. Osa alaikäisistä tytöistä oli parisuhteessa aikuisen miehen kanssa, joka harjoitti monenlaista parisuhdeväkivaltaa lapsipuolisoaan kohtaan. Joissakin tuomioissa miehen syyksi luettiin esimerkiksi pahoinpitely, mutta väkivallan käytöllä ei katsottu olleen merkitystä arvioitaessa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymistä. Arviointi vaikutti olevan hyvin pistemäistä sen sijaan, että osapuolten välistä epätasa-arvoista suhdetta ja valta-asetel-

maa lapsen ja aikuisen välillä olisi tarkasteltu jatkumona tai prosessina, kuten ihmiskaupparikoksessa on mahdollista.¹¹²

Ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymisen kannalta olennaista on tarkastella kokonaisvaltaisesti rikoksen osapuolten välistä suhdetta ja tunnistaa niitä tekijöitä ja olosuhteita, joita hyväksikäyttämällä lapsi saadaan toimimaan aikuisen hyväksikäyttäjän haluamalla tavalla. Erityisen ongelmallista on, jos hyväksikäyttäjän käyttämälle väkivallalle ei anneta merkitystä. Väkivallan käytön pitäisi päinvastoin olla yksi ihmiskaupparikoksen törkeäksi tekevä peruste ja sille pitäisi joka tapauksessa antaa merkitystä arvioitaessa esimerkiksi määräysvaltaan ottamista.

Selvitysaineiston mukaan tuomiossa saatettiin todeta, että käsillä oli epätyypillinen tai epätavanomainen ihmiskauppa, kun hyväksikäyttö tapahtui lähisuhteessa.¹¹³ Luonnehdinta vaikutti tapauksen oikeudellisessa arvioinnissa ja saattoi johtaa siihen, ettei tekoa arvioitu törkeäksi ihmiskaupaksi tai edes ihmiskaupaksi. Arvio juontaa juurensa hallituksen esitykseen (HE 34/2004), jossa säädettiin ensimmäistä kertaa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöistä.¹¹⁴ Hallituksen esitys on kuitenkin jo 20 vuotta vanha, eikä sitä kirjoitettaessa edes uskotu, että ihmiskauppa ilmiönä juurikaan koskettaisi Suomea. Tyypillistä ihmiskaupan muotoa haettiin tuolloin rajat ylittävästä järjestäytyneestä rikollisuudesta, koska ajatus Suomen sisällä tapahtuvasta omien kansalaisten välisestä ihmiskaupasta oli

112 Esim. Ollus 2016, s. 81–85; Hong 2019, s. 92–93.

113 Myös korkein oikeus on esimerkiksi ratkaisuisaan KKO 2014:80 ja 2021:59 käyttänyt tällaista argumentaatiota.

114 HE 34/2004 vp, esim. s. 6–7, 11, 93.

tuolloin vieras.¹¹⁵ Esimerkiksi tämän selvitysaineiston perusteella tyypillinen lapsiin kohdistunut hyväksikäyttö ihmiskaupassa on kuitenkin tapahtunut lähisuhteissa ja suurimmassa osassa tapauksia ihmiskaupassa ei ole ylitetty valtioiden välisiä rajoja.¹¹⁶ Ihmiskaupan tyypillisiä piirteitä pitäisikin nykyisin pystyä arvioimaan toisin, eikä rajat ylittävän elementin puuttumisella saisi olla ratkaisevaa merkitystä arvioitaessa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä.

Lapsen suostumus ja lapselle annettu vahva toimijuus

Ihmiskaupparikoksissa on lähdetty siitä, että rikoksen uhrin mahdollinen suostumus on oikeudellisesti merkityksetön tekijä arvioitaessa vastaajan syylistymistä rikokseen. Tämä lähtökohta on erityisen selvä, kun ihmiskaupan kohteena on lapsi. Ihmiskauppaa pidetään niin vakavana rikoksena, että sen kohteeksi ei voi suostua.¹¹⁷ Tästä huolimatta selvitysaineistossa oli useita tapauksia, joissa käsiteltiin lapsen mahdollista suostumusta hyväksikäytössä. Tuomiokäytännössä suhtautumisessa lapsen suostumukseen oli eroja. Osassa tuomioita tuotiin esille, että lapsi oli ollut suostuvainen kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa. Toisissa tuomioissa taas tuotiin selkeästi esille, että aikuinen kantaa vastuun hyväksikäyttöön liittyneistä tilanteista, eikä lapsen mahdolliselle suostumukselle ole annettava oikeudellisesti merkitystä.

Selvitysaineistossa arvioitiin myös sitä, miten lapsi pystyi vastustamaan hyväksikäyttäjänsä tahtoa tai minkälainen mahdollisuus hänellä oli toimia toisin.

115 Ks. myös esim. Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 37.

116 Ks. myös Jokinen ym. 2011, esim. s. 86; Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 37.

117 Esim. HE 103/2014 vp, s. 15–16, 39, 46; Koivukari ym. 2022, s. 32–33.

Osassa tuomioita lapselle annettiin varsin vahva toimijuus, jolloin tuomion perusteluista oli luettava, että hän olisi halutessaan pystynyt kieltäytymään hyväksikäytöstä ja irtaantumaan hyväksikäyttäjän vaikutuspiiristä. Muutamien tuomioiden mukaan lapsi oli jo aikaisemmin ollut kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteena, minkä katsottiin puhuvan sen puolesta, että lapsi toimi nytkin omasta halustaan. Tällaisia perusteluja on pidettävä lapsen suojelemisen näkökulmasta hyvin ongelmallisina.

Rikoslaisissa sekä kansainvälisissä ihmiskaupan ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön vastaisissa sopimuksissa lähtökohtana on, että lasta pitää suojella erityisesti seksuaaliselta väkivallalta ja hyväksikäytöltä. Lapsen mahdollinen aikaisempi kokemus kaupallistetusta seksuaaliväkivallasta pitää ymmärtää siten, että se lisää lapsen haavoittuvuutta, eikä suinkaan vähennä sitä. Aikuisen hyväksikäyttäjän ja hyväksikäytetyn lapsen välillä on selkeä valtaero, eikä lapsen oikeuksien toteutumista pidä heikentää kyseenalaisilla tulkinnoilla. Lapsi ei voi antaa suostumustaan hyväksikäytön kohteeksi. Kun oikeudellisesti arvioidaan ihmiskaupan uhrin asemassa olleen henkilön tahdonmuodostusta tai sitä, miten hän kykenee ilmaisemaan tahtonsa, on alaikäisten kohdalla arviota tehtävä lapsisensitiivisesti. Kun myös aikuisilla ihmiskaupan uhreilla on vaikeuksia tunnistaa omaa hyväksikäyttöään¹¹⁸, selvää pitäisi olla, ettei lapselta voida vaatia hänen kohdistetun hyväksikäytön tunnistamista ja oma-aloitteista avun hakemista.

118 Esim. Pihlaja & Piipponen 2023, s. 69.

Melkein puolessa selvitysaineiston syytteistä rikoksen tekoajaksi oli yli vuoden mittainen. Lähes joka kolmannessa syytteessä puhuttiin yli neljän vuoden mittaisesta tekoajasta. Tuomioaineiston perusteella ei ole saatavissa tietoa siitä, missä vaiheessa lapsen kohdistunut hyväksikäyttö on tunnistettu tai kuka sen on tehnyt. Selvää kuitenkin on, että lapsiasianomistajan hyväksikäyttö on huolestuttavan monissa tapauksissa kestänyt useita vuosia ennen sen ilmituloa. Pitkä tekoajaksi heijastelee omalta osaltaan sitä, että vastaaja on pystynyt pitämään lapsiasianomistajaa pitkään oman valtansa alaisena, eikä hyväksikäyttöä ole havaittu tai siihen puututtu. Pitkäkestoisesta hyväksikäytön kohteena oleminen voi varsinkin lapsen elämässä vääristää sallitun ja kielletyn toiminnan välistä rajaa, ja vaikeuttaa itseensä kohdistuneen hyväksikäytön tunnistamista ja avun hakemista. Tästäkin näkökulmasta lapsen mahdollista suostumusta tai toisintoimimisen mahdollisuutta pitäisi arvioida lapsilähtöisesti ja lapsen kokonaistilanne huomioiden.

Ihmiskaupan tarkoitus ja miten rikosvastuuta toteutetaan

Selvitysaineiston mukaan ihmiskaupparikosta koskevissa syytteissä yleisin hyväksikäyttötarkoitus oli seksuaalinen hyväksikäyttö ja se oli luonteeltaan usein hyvin vakavaa. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva syyte johti yleensä syyksi lukevaan tuomioon joko ihmiskaupparikoksesta tai toissijaisen syytteen mukaan parituksesta. Tämän selvitysaineiston perusteella ei ole mahdollista arvioida, miksi tai kuinka paljon lapsiin kohdistuneita seksuaaliseen väkivaltaan ja hyväksikäyttöön liittyneitä rikoksia jää tutkimatta tai syyttämättä ihmiskauppanimikkeellä. Selvitysaineistossa suurin osa seksuaalista väkivaltaa koskevista tapauksista oli kuitenkin niin vakavia, että seksuaaliväkivaltaa

voisi olla perusteltua arvioida ihmiskaupan tunnusmerkistön näkökulmasta myös lievempien rikosten kohdalla.

Vaikka selvitysaineistossa seksuaalista hyväksikäyttöä koskevista syytteistä suurin osa johti syyksi lukevaan tuomioon, rajanveto ihmiskaupparikoksen ja parituksen välillä ei vaikuttanut selkeältä.¹¹⁹ Myöskään tunnusmerkistön valinta törkeän ihmiskaupan ja ihmiskaupan välillä ei ollut yhtenäistä.

Syytteissä toiseksi yleisin ihmiskaupan tarkoitus oli lapsiasianomistajan saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Tuomiokäytännössä on havaittu olevan kaikkein vähiten soveltamiskäytäntöä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista¹²⁰. Tämä seikka tuotiin usein selvitysaineiston tuomioissa esille, kuten myös se, että ihmiskaupparikoksesta säädettyä hallituksen esityksessä mainitut esimerkit eivät vastanneet sitä, minkälaisia tapauksia tuomioistuimissa oli nyt arvioitavana. Selvitysaineistoon kuuluneissa syytteissä ihmisarvoa loukkaava olosuhde esiintyi usein muiden ihmiskaupparikoksen hyväksikäyttötarkoitusten kanssa. Vain kahdessa tapauksessa syyte oli rakennettu ainoastaan ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden varaan.

Ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet liittyivät läheisiin suhteisiin, jolloin kysymys oli lähisuhteesta tai parisuhteesta tapahtuneesta väkivallasta tai muusta kaltoinkohtelusta. Syytteissä ihmiskaupan kohteena oli lapsia, jolloin lapsi oli joutunut kaltoinkoh-

¹¹⁹ Samoin Koivukari ym. 2022, s. 200–212. Selvitysaineiston perusteella tätä kysymystä ei ole tarkoituksenmukaista arvioida rajanvetoa koskevien tuomioiden hyvin pienen lukumäärän takia.

¹²⁰ Koivukari ym. 2022, s. 109–111.

telun, eristämisen tai väkivallan kohteeksi omassa perhepiirissään. Vain yhdessä tapauksessa lapsen vanhempi tuomittiin ihmiskaupasta, muissa tapauksissa perheeseen kuulunut vastaaja tuomittiin toissijaisen syytteen mukaan perustunnusmerkistön mukaisesta tai törkeästä pahoinpitelystä. Syytteissä oli kysymys myös parisuhteista, jolloin alaikäinen tyttö oli parisuhteessa aikuisen miehen kanssa. Syytteissä kuvattiin monenlaisia parisuhdeväkivallan muotoja, kuten fyysistä, henkistä ja seksuaalista väkivaltaa sekä muunlaista lapsipuolison eristämistä ja tiivistä kontrollointia. Syytteet eivät menestyneet, ja tapauksissa ilmeni näyttövaikeuksia, mutta myös tulkintaongelmia siitä, miten ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita pitäisi arvioida ja voisiko parisuhdeväkivallassa olla kyse lapsiasi-anomistajan saattamisesta ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Ainoastaan yhdessä hovioikeuden antamassa tuomiossa kysymys oli vain ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista parisuhteen kontekstissa, ja – hovioikeus toisin kuin käräjäoikeus – katsoi ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttyneen.

Toisaalta voi kysyä, onko rikosvastuuta perusteltua pyrkiä toteuttamaan lähisuhde- ja parisuhdeväkivaltatapauksissa turvautumalla ihmiskauppaa koskevaan rikosoikeudelliseen sääntelyyn. Ihmis-kaupparikoksen tunnusmerkistö on siinä mielessä sopiva, että se tekee mahdolliseksi kiinnittää huomiota rikosten osapuolten väliseen suhteeseen ja siihen, miten suhteen läheisyys aiheuttaa riippuvuutta ja vaikeuttaa väkivallan kohteen toimimismahdollisuuksia. Riippuvaisen aseman, turvattoman tilan tai määräysvaltaan ottamisen kuvauksissa pystytään luontevasti tuomaan esille osapuolten välillä vallitsevia valtasuhteita. Ihmis-kaupparikoksen prosessinomaisuus tekee myös mahdolliseksi tuoda esille pidemmän ajan kuluessa

ilmenneitä muitakin kuin fyysisen väkivallan käyttöön liittyneitä kontrollin ja vallankäytön keinoja, joihin päästään huonosti käsiksi muilla rikoslain rikosnimikkeillä. Yhtenä kehitysehdotuksena on säätää pakottavaa kontrollia koskevasta rangaitussäännöksestä, jonka avulla rikosoikeudellisen suojan piiriin saatettaisiin nykyistä kattavammin lähi- ja parisuhteissa ilmeneviä eri väkivallan muotoja.¹²¹ Myös pakkoavioliitto koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä on syytä selkeyttää.

Selvitysaineistossa harvinaisin hyväksikäytön muoto oli syytteiden mukaan pakkotyö. Pakkotyö esiintyi lähes kaikissa tapauksissa yhdessä seksuaalista hyväksikäyttöä ja/tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista koskevien syytteiden kanssa. Pakkotyötä koskevista syytteistä yksikään ei menestynyt, eikä vastaaja joutunut rikosvastuuseen myöskään mahdollisen toissijaisen syytteen mukaan.¹²² Selvitysaineistoon kuuluneet pakkotyötä koskevat tapaukset olivat lähes yksinomaan kotona tapahtunutta kotityötä tai suljetun yhteisön hyväksi tehtyä työtä. Tapaukset poikkesivat siten siitä, min-kälaisia ovat yleensä aikuisia koskevat syytteet pakkotyöstä tai muusta työperäisestä hyväksikäytöstä.¹²³ Tapauksissa ilmeni ennen kaikkea näytöllisiä haasteita, koska kodin tai suljetun yhteisön piirissä tehdystä työstä ei kerry samalla tavalla todistusaineistoa kuin aikuisten työskentelystä esimerkik-

121 Pakottavan kontrollin kriminalisointia koskevista ehdotuksista ks. myös esim. Tolvanen & Silvennoinen 2023, 64; Kainulainen ym. 2023, s. 275–276.

122 Osa syytteistä on tosin muutoksenhaun kohteena, joten tilanne voi vielä muuttua.

123 Ks. esim. Jokinen ym. 2011, s. 74 ss. Kotona tapahtuneesta pakkotyöstä mts, 86–87.

si eri yrityksissä.¹²⁴ Kotioloissa tehdystä kotityöstä voi olla vaikea tehdä rajanvetoa sen suhteen, mikä on tavanomainen tai sallittu määrä kotitöitä ja milloin taas voitaisiin katsoa, että kyse on pakkotyöstä.

Työoikeudellisessa lainsäädännössä lapsia suojellaan monella tavalla. Mitä nuorempi lapsi on kysymyksessä, sitä harvempi lapsi käy kodin ulkopuolella palkkatöissä. Lasten kohdalla kysymys voi olla pikemminkin epätyypillisestä työntekemisestä, ja lasten elämässä mahdollinen pakkotyö ja muu töiden teettämiseen liittyvä hyväksikäyttö voi liittyä varsinkin kodin ja harrastusten parissa tapahtuvaan työskentelyyn. Tällainen hyväksikäyttö voi pysyä pitkään piilossa, koska siihen ei kohdistu esimerkiksi työsuojeluviranomaisten tekemää valvontaa. Läheisissä ja luottamuksellisissa suhteissa tapahtuneen työperäisen hyväksikäytön ilmi saaminen ja myöhemmin toteennäyttäminen oikeudenkäynnissä voi olla vaikeaa. Tästä huolimatta lasten suojelun näkökulmasta on selvää, että lapsille ominaisen epätyypillisen työn tekemisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen on tärkeää.

124 Selvitysaineiston ulkopuolelta on mahdollista todeta, että näyttövaikeuksia ilmeni myös käsiteltäessä ihmiskauppana nostettua syytettä, jossa aikuinen asianomistaja oli elänyt yli 10 vuotta perheessä vastaten lasten hoitamisesta ja kotitöistä. Hän oli saanut pitkistä työpäivistä huolimatta vastikkeeksi pelkkää taskurahaa. Syyte ei menestynyt käräjä-, eikä hovi-oikeudessa muun muassa näyttöön liittyvien vaikeuksien takia.

5.3 Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset

1. Lapsen rikosoikeudellista suojaa on tehostettava

Lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa hyväksikäyttö oli vakavaa ja usein pitkäkestoista. Hyväksikäyttöön oli ihmiskaupparikoksesta syytetyn henkilön lisäksi voinut osallistua muita henkilöitä ja kyse oli usein seksuaaliväkivallasta. Tapausten vakavuus herätti kysymyksen, onko kynnys viedä tuomioistuimeen lapsen kohdistuvaa hyväksikäyttöä ihmiskauppana liian korkea. Kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohdalla yksittäiset lapselta seksiä ostavat henkilöt joutuvat harvoin rikosvastuuseen.

Lapsen ja hyväksikäyttäjän välillä vallitsi suurimmassa osassa tapauksissa läheinen suhde. Tuomiokäytännössä on katsottu lähisuhteessa tapahtuvan hyväksikäytön olevan epätavanomainen ihmiskaupan muoto. Selvityksessä analysoidut tuomiot osoittavat, että tuomioistuinten käsittelyyn viedyt lapsiin kohdistuvat ihmiskaupparikokset olivat moninaisia. Soveltamiskäytännön lisääntyttä tulee ihmiskaupan tyyppillisiä piirteitä arvioida uuden tiedon valossa ja vanhoja stereotyyppioita purkaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset rikosvastuun tehostamiseksi:

- Alaikäisen jouduttua kaupallistetun seksuaaliväkivallan kohteeksi syyte tulee nostaa törkeästä ihmiskaupparikoksesta.
- Kaupallistetussa seksuaaliväkivallassa on päätekijöiden lisäksi saatettava rikosvastuuseen yksittäiset seksiä ostaneet henkilöt.
- Poliiseja, syyttäjiä, tuomareita ja oikeudellisia avustajia on koulutettava lapsen haavoittuvuuden tunnistamisesta ja sen huomioon ottamisesta ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöjä sovellettaessa.
- Pari- ja lähisuhdeväkivallan kohteena olevien rikosoikeudellista suojaa on laajennettava säätämällä erilliskriminalisointi pakottavasta kontrollista.

2. Ihmiskaupan tunnusmerkistöjen tulkinnassa on otettava vahvemmin huomioon lapsen suojelun tarve ja lapsilähtöisyys

Lapsiin kohdistuneissa ihmiskaupparikoksissa on kysymys erityisen moitittavista teoista. Lapsella on erityinen suojelun tarve, ja sen on ilmentävä rikosoikeudellisten säännösten tulkinnassa. Lapsiin kohdistuneissa rikoksissa arvioinnin kohteena on oltava hyväksikäyttäjän toiminnan tarkastelu.

Selvitysaineisto osoitti, että ihmiskaupan tunnusmerkistön arvioinnissa ei otettu kaikissa tapauksissa huomioon riittävästi aikuisen ja lapsen välistä epätasa-arvoista valtasuhdetta. Lapsen ja aikuisen välillä vallitsee valtaepätasapaino myös, kun he ovat parisuhteessa: varsinkin, jos lapsipuoliseen kohdistuu väkivaltaa, kontrollia tai eristämistä. Väkivalta lisää lapsen haavoittuvuutta ja vaikeuttaa entisestään hänen toimijuuttaan.

Mahdollisuuksia vastustaa hyväksikäyttäjää tai irtaantua hyväksikäytöstä on arvioitava lapsilähtöisesti, jolloin on otettava huomioon paitsi lapsen alisteinen ja riippuvainen asema myös haavoittuvuutta aiheuttavat tekijät kokonaisuudessaan. Lapsen haavoittuvuusarvioinnissa on kiinnitettävä huomiota lapsen ikään ja kehitystasoon, hänen aikaisempiin haavoittaviin kokemuksiinsa, lapsen ja hyväksikäyttäjän väliseen suhteeseen sekä hyväksikäytön luonteeseen, keston, seurauksiin ja muihin siihen liittyviin olosuhteisiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset lapsilähtöisyyden vahvistamiseksi:

- Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön tulkintaa on tehtävä lapsilähtöisesti ottamalla huomioon lapsen haavoittuva asema. Epätasa-arvoinen valta-asema aikuisen ja lapsen välillä on tunnistettava. Määräysvaltaan ottamisen on lapsen kohdalla katsottava täyttyvän matalammalla kynnyksellä kuin aikuisella.
- Haavoittuvuudesta ja hyväksikäytön aiheuttamista seurauksista on hankittava asiantuntijan lausunto.

3. Lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö on tunnistettava ja siihen on puututtava varhaisessa vaiheessa

Monissa selvitysaineistoon kuuluneissa tapauksissa lapsen kohdistunut hyväksikäyttö oli jatkunut hyvin pitkään ennen kuin siihen oli puututtu. Lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön tunnistamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on kehitettävä. Ammattilaisilla on oltava käytössään sukupuoli- ja väkivaltasensitiiviset menetelmät hyväksikäytön kohteiden auttamiseksi, tukemiseksi ja suojelemiseksi. Aiempien hyväksikäyttökokemusten vaikutus uudelleen uhriksi joutumiselle on tunnistettava ja lapsia on suojattava toistuvalla hyväksikäytöltä.

Lapsia ja nuoria kohtaavien tahojen, kuten lastensuojelun, koulujen ja nuorisotyön, osaamista hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi on lisättävä. Yhtenä työkaluna on ihmiskaupan uhrien tunnistamisen ja avun pariin

ohjaamisen tehostamiseksi laadittava käytännön ohjeistus mahdollisia ihmiskaupan uhreja kohtaaville ammattilaisille. Sen valmistelussa on huomioitava lapset, ja toimintamalli on jalkautettava laajasti eri toimijoille.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamisen ja uhrien auttamisen tehostamiseksi:

- Toimintamalli ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi otetaan valmistuessaan käyttöön kunnissa ja hyvinvointialueilla.
- Sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstölle laaditaan koulutuskokonaisuus lapsia koskevasta hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta.
- Lastensuojelua sekä muita lasten ja nuorten parissa toimivia ammattilaisia koulutetaan ihmiskaupan muodoista, huomioiden hyväksikäytön ja väkivallan sukupuolistuneisuus sekä ilmiön moninaisuus.

4. Kaikissa ihmiskaupan vastaisissa toimissa on otettava huomioon lapset

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa poikkeaa monilta osin aikuisiin kohdistuvasta. Ilmiöön puuttumisessa on käytettävä riittävää keinovalikoimaa ja lisättävä moniammatillista yhteistyötä. Ihmiskaupan vastaisissa toimissa on vahvistettava lapsilähtöisyyttä. Lapsiin liittyvien väkivaltailmiöiden vastaisissa toimissa on otettava nykyistä paremmin huomioon ihmiskauppa ja muu sen kaltainen hyväksikäyttö.

Ihmiskauppaa ja muuta hyväksikäyttöä ehkäisevät toimet on huomioitava lapsia koskevissa politiikkatoimissa sekä rakenteissa, kuten lastensuojelulakia uudistettaessa. Lapsivaikutusten arviointi on tehtävä sukupuolisensitiivisesti ja intersektionaalisesti sekä arvioitava, miten kyseinen toimi tai muutos vaikuttaa haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset lasten huomioimiseksi ihmiskaupan ja väkivallan vastaisissa toimissa:

- Ihmiskaupan vastaisissa toimintaohjelmissa ja toimissa on erityisesti huomioitava lapset.
- Lapsia koskeviin toimintaohjelmiin, kuten Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelma, sisällytetään jatkossakin ihmiskauppa osana väkivaltailmiöitä. Käytännön toimeenpanossa otetaan jatkossa vahvemmin huomioon hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan puuttuminen sekä uudelleen uhriksi joutumista ehkäisevät toimet.

5. Lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta tarvitaan lisää tietoa ja tutkimusta

Viranomaisten keräämä tieto lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ja hyväksikäytöstä, kuten seksuaaliväkivallasta, on puutteellista. Lanzarote-komitea, GRETA ja Lapsen oikeuksien komitea ovat edellyttäneet Suomea kehittämään tiedonkeruuta lapsiin liittyvästä hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on julkaissut säännöllisesti tietoa lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ja sen muodoista. Myös muille viranomaisille, kuten poliisille, kertyy tietoa lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta, mutta sitä ei välttämättä kerätä systemaattisesti tai julkaista. Kattavan tiedon puute vaikeuttaa lapsen hyväksikäytön tunnistamista ja siihen puuttumista.

Lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö ja ihmiskauppa poikkeaa aikuisiin kohdistuvasta, ja sitä pitäisi käsitellä tutkimuksissa jatkossa vahvemmin omana aiheenaan. Tutkimusta tarvitaan myös tietopohjaisen yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi ja eri viranomaistoimien kehittämiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset tiedonkeruusta ja jatkotutkimuksesta:

- Lapsiin kohdistuvista väkivallan muodoista kerättävää tietoa kehitetään osoittamalla vastuuviranomaiset säännölliseen tiedonkeruuseen ja sen julkaisemiseen.
- Selvityksille varataan erillisrahoitusta.
- Lapsiin liittyvien toimenpiteiden tueksi olisi tarpeen tehdä tutkimusta esimerkiksi seuraavista aiheista:
 - Hyväksikäytettyjen lasten tunnistaminen: kuka tai mikä taho on tunnistanut lapsen kohdistuneen hyväksikäytön tai ihmiskaupan ja onko käynnistetty rikostutkinta.
 - Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta: jääkö rikosepäilyjä tutkimatta tai syytteitä nostamatta ihmiskaupparikos-nimikkeellä.
 - Lapsen kohdistettu kaupallistettu seksuaaliväkivalta: Ihmiskaupan ja parituksen tunnusmerkistöjen välinen suhde lasten kohdalla esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimissa.
 - Verkon välityksellä lapsiin kohdistuva ihmiskauppa ja sosiaalisen median rooli.
 - Lapsiasianomistajan oikeuksien, tuen ja lapsilähtöisyyden toteutuminen rikosprosessissa.

- Rikolliseen toimintaan pakottaminen lapseen kohdistuvana ihmiskaupan muotona.
- Hyväksikäytön uusiutumista estävät toimet lastensuojelussa ja lasten sijaishuollossa sekä lapsille annettavat tukipalvelut.
- Lapseen kohdistuvan ihmiskaupan sukupuolistuneisuus ilmiön tunnistamisessa, puuttumisessa tai rikosoikeudellisessa käsittelyssä.
- Eriyisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema ihmiskaupan uhreina.

Keskeiset lähteet

- AOKA 2021, Poliisin ja syyttäjien menettely sekä ihmiskaupan tutkinta. Apulaisoikeuskanslerin päätös 28.12.2021. OKV/1233/70/2021, OKV/1956/90/2021.
- AOKA 2022, Poliisin menettely lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten esitutkinnoissa. Apulaisoikeuskanslerin päätös 23.11.2022. OKV/325/70/2022.
- Euroopan neuvosto - ECPAT International 2023, Maakatsaus. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja riiston lopettaminen: Lanzaroten yleissopimuksen täytäntöönpanon tilanne: Suomi. Council of Europe and ECPAT International 2023.
- GRETA 2015, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland – First evaluation round.
- GRETA 2019, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland – Second evaluation round.
- Haapala, Maija – Kaijanen, Milja – Minkkinen, Minna – Westlund, Onni 2023, Hatkassa Suomessa – Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry.
- Hannonen, Jani – Kainulainen, Heini 2022, Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja 2022:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-386-5>
- Hannonen, Jani – Lilja, Inka 2024, Perustelumuuisto lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisestä annetun lain (1009/2008) muutostarpeista. Euroopan neuvosto 2024.
- HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 193/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annetun lain muuttamisesta.
- HE 103/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Hong, Tuuli 2017, Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? Lakimies 3–4/2017, s. 362–386.
- Hong, Tuuli 2019, Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema. Turun yliopiston julkaisuja.
- Hong, Tuuli 2020, Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin. Lakimies 1/2020, s. 3–27.
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsaus 2023. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä.
- Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia – Viuhko, Minna 2011, Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI.

- Kainulainen, Heini – Kaittila, Anniina – Nylén, Hanna – Helin, Eija-Liisa 2023, Oikeudellisia näkökulmia parisuhteessa tapahtuvaan taloudelliseen näkökulmaan. Oikeus 4/2023, s. 266–276.
- Kainulainen, Heini – Valovirta, Anni 2021, Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö.. Yhdenvertaisuusvaltuutetun julkaisuja. [Linkki julkaisuun](#). (luettu 27.3.2024).
- Kallio, Heikki 2015, KKO 2014:80 Törkeää ihmiskauppaa vai törkeää paritusta. KKO:n ratkaisut kommentein 2014:II. Almatalent.
- Kauranen, Minna 2018, Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.). Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. Helsingin kovoioikeus, s. 105–135.
- Kekkonen, Outi – Pekkarinen, Elina 2024, Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja.
- Kervinen, Elina – Ollus, Natalia 2019, Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI. [Linkki julkaisuun](#). (luettu 27.3.2024).
- Kimpimäki, Minna 2009, Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin: prostituution, parituksen ja ihmiskaupan oikeudellinen säätely. Lapin yliopistokustannus.
- Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari 2022, Ihmiskauppa ja sen lähirikokset – Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-330-2>
- Koivu-Remes, Sohvi – Kuusikko, Tessa – Lämsä, Kaisu 2023, Ainahan voi alkaa sugarbabyksi – mutta kannattaako se? Katsaus sokerideittailuilmioon ja sen esiintymiseen Pohjois-Pohjanmaan alueella. Vuolle Settlementti ry.
- Korpilahti, Ulla – Kettunen, Hanna – Nuotio, Erika – Jokela, Satu – Nummi, Vuokko Maria – Lillsunde, Pirjo (toim.) 2019, Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>
- Koskenoja, Maija – Ollus, Natalia – Roth, Venla – Viuhko, Minna – Turkia, Laura 2018, Tuntematon tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2018:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-528-0>
- Lanzaroten komitea 2022, Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on the protection of children against sexual exploitation and sexual abuse: Implementation report: The protection of children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by information and communication technologies (ICTs): Addressing the challenges raised by child self-generated sexual images and/or videos. Council of Europe 2022.
- Lapsen oikeuksien komitea 2023, Concluding observations on the report submitted by Finland under article 12 (1) of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. CRC/C/OPSC/FIN/CO/1.

- LaVM 4/2004 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 4 hallituksen esityksestä rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Lilja, Inka – Kervinen, Elina – Lietonen, Anni – Ollus, Natalia – Viuhko, Minna – Jokinen, Anniina 2020, Unseen Victims. Why Refugee Women Victims of Gender-Based Violence Do Not Receive Assistance in the EU. HEUNI.
- Malja, Marjo – October, Martta (toim.) 2022, Lanzaroten sopimus: Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8675-6>
- Matikkala, Jussi 2023, Vapauteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki –Korka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. 5. painos. Edita Publishing Oy.
- Melander, Sakari 2022, Ihmiskauppa (RL 25:3), teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Alma Talent Oy 2013. Käytetty 25.1.2022 päivitettyä sähköistä versiota (luettu 22.2.2024).
- Melander, Sakari – Mahmood, Venus 2022, Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö. Säännöksen soveltamiskäytäntöä. Oikeusministeriön julkaisuja 2022:4.
- Ollus, Natalia 2016, From forced flexibility to forced labour: the exploitation of migrant workers in Finland. HEUNI.
- OM tiedote 2023, Tehoa ihmiskaupan vastaiseen työhön uuden hankkeen myötä. Tiedote 27.3.2023. [Linkki tiedotteeseen](#). (luettu 27.2.2024).
- Pekkarinen, Anna-Greta – Jokinen, Anniina 2023, Patterns of exploitation: trends and modus operandi in human trafficking in Finland, Latvia, Estonia, Poland and Ukraine. HEUNI.
- Pihlaja, Saara – Piipponen, Juulia 2023, Selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisuja 2023:23. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-771-9>
- Roth, Venla 2010, Defining Human Trafficking, Identifying its Victims. Turun yliopiston julkaisuja 2010.
- Roth, Venla 2011, Näkymättömät uhrin: seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan tunnistaminen. Lakimies 5/ 2011, s. 975–999.
- Roth, Venla - Luhtasaari, Mia 2021, Suomi torjuu ihmiskauppaa: Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:15. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-901-8>
- Tolvanen, Matti – Silvennoinen, Elisa 2023, Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa. Oikeusministeriön julkaisuja 2023:20.
- Ulkoministeriö 2020, Optional protocol to the convention on the rights of the child on the sale of children, child prostitution and child pornography: The initial report of the Government of Finland. Ulkoministeriö.

Viuhko, Minna 2019, Restricted agency, control and exploitation. Understanding the agency of trafficked persons in the 21st-century Finland. HEUNI.

Vähemmistövaltuutettu 2010, Kansallinen ihmiskaupparaportoiija – Kertomus 2010, Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. Vähemmistövaltuutettu.

Vähemmistövaltuutettu 2014, Kansallinen ihmiskaupparaportoiija – Kertomus 2014, Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Vähemmistövaltuutettu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, Kansallinen ihmiskaupparaportoiija: Seksuaalinen hyväksikäyttö jäi paitsioon ihmiskauppatuomioissa. Tiedote 8.6.2016. [Linkki tiedotteeseen](#). (luettu 22.2.2024).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016b, Nigerianlaistaustaiset seksuaalisesti hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrin Suomessa: ulkomaalaislain soveltamiskäytäntö. Muistio. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016. [Linkki julkaisuun](#). (luettu 4.4.2024).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018, Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. Yhdenvertaisuusvaltuutettu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020, Lapset ilman perhettä - kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu.



YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN